

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

Autorský kolektív RÚZ

Cudzinecká politika, zamestnávanie cudzincov a prisťahovalcov a aktivity zamerané na motivovanie zahraničných študentov k štúdiu v SR

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

www.esf.gov.sk

www.employment.gov.sk

www.ia.gov.sk

NÁRODNÝ PROJEKT

Podpora kvality sociálneho dialógu

Typ projektu: Neinvestičný

Termín realizácie projektu: 07/2018 – 02/2023

ITMS projektu: 312031V749

Autorský kolektív

Autorské dielo bolo vypracované v rámci aktivity č. 1 Budovanie odborných kapacít sociálnych partnerov Národného projektu Centrum sociálneho dialógu II. expertným tímom sociálneho partnera Republiková únia zamestnávateľov. Vyjadruje názory a postoje sociálneho partnera na predmetnú tému. Autorské dielo nevyjadruje názory ani postoje prijímateľa projektu a bolo schválené Riadiacim výborom Národného projektu Centrum sociálneho dialógu II.

OBSAH

ZOZNAM ILUSTRÁCIÍ A ZOZNAM TABULIEK	6
ZOZNAM SKRATIEK A ZNAČIEK	11
ZOZNAM PRÍLOH	12
MANAŽÉRSKE ZHRNUTIE	13
1 Migrácia – riadená a neriadená	16
1.1 Integrácia migrantov do spoločnosti	23
1.2 Študentská mobilita a jej druhy	24
1.3 Globálny vývoj mobility študentov	27
1.4 Politiky internacionalizácie vysokého školstva	29
2 Demografické trendy a kontext migrácie	30
2.1 Problém s nedostatkom pracovnej sily z hľadiska demografie	32
2.2 Demografický vývoj jednotlivých miest SR	35
3 Trh práce z hľadiska potreby zamestnávania migrantov a cudzincov	38
3.1 Potreby trhu práce a nedostatkové profesie na slovenskom trhu práce	38
3.2 Veľkosť nedostatku pracovníkov v jednotlivých sektoroch hospodárstva SR	39
3.3 Nedostatok pracovníkov v strojárskom priemysle	40
3.4 Nedostatok pracovníkov v obchode a financiách	41
3.5 Nedostatok pracovníkov v oblasti predaja	43
3.6 Nedostatok pracovníkov v oblasti dopravy, logistiky a pôšt	44
3.7 Oblasti so stredným nedostatkom pracovníkov	45
3.8 Oblasti s nižším nedostatkom pracovníkov	47
3.9 Súčasný stav zamestnávania cudzincov z EÚ/EHP v Slovenskej republike	48

3.10	Súčasný stav zamestnávania cudzincov z tretích krajín v Slovenskej republike	52
3.11	Pracujúci cudzinci na Slovensku podľa regiónov	57
4	Analýza problému sanácie pracovnej sily v SR prostredníctvom zahraničných študentov	59
4.1	Stav počtu študentov na slovenských vysokých školách	59
4.2	Prílev študentov na slovenské vysoké školy zo zahraničia	61
4.3	Prílev denných študentov III. stupňa štúdia na slovenské vysoké školy	65
4.4	Prílev externých zahraničných študentov na slovenské vysoké školy	67
4.5	Vývoj počtov zahraničných študentov z hľadiska zamerania štúdia	69
4.6	Absorpčná schopnosť slovenských vysokých škôl	72
4.7	Absorpčná schopnosť slovenských vysokých škôl vzhľadom na študijné odbory	73
5	Strata kvalitnej pracovnej sily SR emigráciou	75
5.1	Migrácia pracovnej sily do zahraničia	75
5.2	Dôvody vedúce k odchodu za prácou do zahraničia	79
5.3	Návrat Slovákov pracujúcich v zahraničí na slovenský trh práce	80
5.4	Migrácia potenciálnej pracovnej sily (študenti) do zahraničia	80
5.5	Dôvody odchodu slovenských študentov za štúdiom do zahraničia	84
5.6	Návrat slovenských absolventov zahraničných škôl na slovenský trh práce	87
6	Prístup SR k migrácii, podnikaniu migrantov v SR a k emigrácii študentov	89
6.1	Politika integrácie migrantov na Slovensku	89
6.2	Opatrenia vlády na získanie slovenských zamestnancov späť na slovenský trh práce	91
6.3	Prístup SR k podnikaniu cudzincov	93
6.4	Opatrenia vlády na podporu získavania pracovných síl zo zahraničia	95
6.5	Postoj vlády k emigrácii študentov	95

7	Prístup krajín EÚ k migrácii, cudzincom a ich zamestnávaniu.....	99
7.1	Objem a trendy študentskej mobility v krajinách OECD	100
7.2	Študentská mobilita v Európskej únii	101
7.3	Európsky priestor vysokoškolského vzdelávania.....	102
7.4	Erasmus + ako nástroj podpory krátkodobej migrácie študentov	103
7.5	Objem a trendy študentskej mobility v EÚ.....	104
7.6	Migračná politika vybraných krajín EÚ.....	107
8	Možnosti motivácie zahraničných študentov študovať v sr.....	113
8.1	Prínosy a riziká medzinárodnej študentskej mobility z pohľadu jednotlivých aktérov	113
8.2	Prínosy a náklady študentskej mobility	117
8.3	Hlavné motivačné faktory podporujúce medzinárodnú študentskú migráciu	120
8.4	Váha geografických faktorov a faktorov inštitúcií vysokoškolského vzdelávania.....	123
8.5	Faktory udržania na trhu práce	125
8.6	Faktory a politiky retencie zahraničných študentov	125
8.7	Integrácia zahraničných študentov	126
8.8	Hlavné motivačné faktory pre študentov v kontexte SR.....	128
8.9	Nástroje na prilákanie a udržanie zahraničných študentov	130
8.10	Politiky internacionalizácie slovenského vysokého školstva.....	136
9	Návrh opatrení a politík.....	140
	ZÁVER	145
	ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV	149
	PRÍLOHY	170

ZOZNAM ILUSTRÁCIÍ A ZOZNAM TABULIEK

Graf 1: Počet novo narodených živých detí v rokoch 1950 – 2014 na Slovensku.....	31
Graf 2: Zmeny štruktúry slovenskej populácie medzi rokmi 2019 - 2059	33
Graf 3: Priemerný vek obyvateľov jednotlivých krajov na Slovensku (2008 – 2018).....	37
Graf 4: Počet občanov vybraných krajín EÚ/EHP pôsobiach na slovenskom pracovnom trhu	49
Graf 5: Vzdelanostná úroveň občanov EÚ/EHP (spolu) pôsobiach na slovenskom pracovnom trhu.....	50
Graf 6: Pracovné pozície občanov EÚ/EHP (spolu) pôsobiach na slovenskom pracovnom trhu	50
Graf 7: Profesie vykonávané občanmi Rumunska na slovenskom pracovnom trhu.....	51
Graf 8: Profesie vykonávané občanmi ČR na slovenskom pracovnom trhu.....	52
Graf 9: Počet občanov s udeleným pracovným povolením z tretích krajín pôsobiach na slovenskom pracovnom trhu	53
Graf 10: Zamestnávanie štátnych príslušníkov tretích krajín s udeleným povolením na pobyt na zamestnanie na území Slovenskej republiky za vybrané krajiny za roky 2014 - 2019	54
Graf 11: Vzdelanostná úroveň občanov Ukrajiny s pracovným povolením na Slovensku v rokoch 2015 - 2019.....	54
Graf 12: Vzdelanostná úroveň občanov Srbska s pracovným povolením na Slovensku v rokoch 2015 - 2019.....	55

Graf 13: Vzdelanie občanov Ukrajiny (s udeleným pracovným povolením) na Slovensku	55
Graf 14: Profesie vykonávané občanmi Ukrajiny (s udeleným pracovným povolením) na Slovensku	56
Graf 15: Profesie vykonávané občanmi Srbska (s udeleným pracovným povolením) na Slovensku	57
Graf 16: Počty študentov na vysokých školách	61
Graf 17: Počet zahraničných študentov na Slovensku (2009 – 2018)	62
Graf 18: Podiel zahraničných denných študentov I. a II. stupňa na celkovom počte študentov (%) jednotlivých verejných vysokých škôl (2009 a 2018)	63
Graf 19: Počet denných študentov vybraných krajín na slovenských verejných vysokých školách (I. a II. stupeň)	64
Graf 20: Podiel zahraničných denných študentov I. a II. stupňa na celkovom počte študentov (%) jednotlivých súkromných vysokých škôl (2009 a 2018)	64
Graf 21: Počet denných študentov vybraných krajín na slovenských súkromných vysokých školách (I a II. stupeň)	65
Graf 22: Počet doktorandov z vybraných krajín na slovenských verejných vysokých školách ..	66
Graf 23: Počet zahraničných doktorandov na slovenských súkromných vysokých školách	67
Graf 24: Počet zahraničných externých študentov na verejných vysokých školách	68
Graf 25: Počet externých študentov z vybraných krajín na verejných vysokých školách	68
Graf 26: Počty vybraných študentov z jednotlivých krajín na externom štúdiu na súkromných vysokých školách	69

Graf 27: Podiel zahraničných študentov v krajinách OECD	72
Graf 28: Naplnenie kapacít slovenských vysokých škôl v rokoch 2006 až 2018	73
Graf 29: Pomer zapísaných voči prijatým na vybrané skupiny študijných odborov v rokoch 2006 - 2017	74
Graf 30: Vývoj počtu občanov SR odchádzajúcich krátkodobo za prácou do zahraničia na základe VZPS za roky 2004 - 2019	76
Graf 31: Vývoj počtu slovenských občanov vo vybraných krajinách od roku 2004 do súčasnosti	77
Graf 32: Pracovné pozície Slovákov pracujúcich krátkodobo v zahraničí	78
Graf 33: Podiel študentov krajín OECD študujúcich v zahraničí	81
Graf 34: Vývoj počtu slovenských študentov študujúcich v zahraničí	81
Graf 35: Počet a podiel slovenských študentov na Masarykovej Univerzite v Brne	84
Graf 36: Členenie stavieb a budov vysokých škôl podľa veku	97
Graf 37: Vývoj počtu udelených prvých povolení na pobyt na účel štúdia v Európskej únii ...	105
Graf 38: Počet udelených prvých povolení na pobyt na účel štúdia v jednotlivých členských štátoch EÚ v roku 2018	106
Obrázok 1: Migračné saldo SR	22
Obrázok 2: Regionálna štruktúra zamestnávania cudzincov	58

Tabuľka 1: Celkový nedostatok pracovných síl v období rokov 2019-2024	39
Tabuľka 2: Oblasti s vysokým nedostatkom pracovníkov v období rokov 2019-2024.....	40
Tabuľka 3: Počet chýbajúcich pracovníkov v strojárstve v období rokov 2019-2024 podľa krajov	41
Tabuľka 4: Počet chýbajúcich pracovníkov v obchode a financiách v období rokov 2019-2024 podľa krajov	43
Tabuľka 5: Počet chýbajúcich predavačov v období rokov 2019-2024 podľa krajov.....	44
Tabuľka 6: Počet chýbajúcich pracovníkov v doprave, logistike a na poštách v období rokov 2019-2024 podľa krajov	45
Tabuľka 7: Oblasti so stredným nedostatkom pracovníkov v období rokov 2019-2024	46
Tabuľka 8: Počet chýbajúcich pracovníkov intenzity stredného nedostatku v období rokov 2019-2024 podľa krajov.....	46
Tabuľka 9: Oblasti s nižším nedostatkom pracovníkov v období rokov 2019-2024.....	47
Tabuľka 10: Počet chýbajúcich pracovníkov intenzity nižšieho nedostatku v období rokov 2019-2024 podľa krajov	48
Tabuľka 11: Hlavné ukazovatele vysokého školstva	60
Tabuľka 12: Zahraniční študenti zapísaní na slovenských vysokých školách podľa zamerania štúdia.....	71
Tabuľka 13: Počet Slovákov študujúcich v zahraničí v krajinách EÚ (+ USA) za roky 2012 až 2016	83
Tabuľka 14: Porovnanie mesačných výdavkov študentov v SR a ČR.....	86

Tabuľka 15: Schválené projekty a pozície MŠVVaŠ.....	92
Tabuľka 17: Prínosy a náklady študentskej mobility.....	118
Tabuľka 18: Premenné vyjadrujúce motivačné faktory súvisiace s regiónom a inštitúciou....	124

ZOZNAM SKRATIEK A ZNAČIEK

MPSVaR – Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny

OSN – Organizácia spojených národov

ŠÚ SR – Štatistický úrad Slovenskej republiky

Eurostat – Európsky štatistický úrad

ISCED - The International Standard Classification of Education

UNESCO - Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru

OECD – Organizácia pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj

VDC – Výskumné demografické centrum

EÚ – Európska únia

SR – Slovenská republika

UPSVaR – Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny

CVTI – Centrum vedecko-technických informácií

IKT – Informačno – komunikačné technológie

VZPS – Výberové zisťovanie pracovných síl

PAS – Podnikateľská aliancia Slovenska

IFP – Inštitút finančnej politiky

MUNI – Masarykova univerzita

ČR – Česká republika

MŠVVaŠ – Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu

NKÚ – Najvyšší kontrolný úrad

EK – Európska komisia

EMN – European Migration Network

ZOZNAM PRÍLOH

Príloha 1: Vývoj podielu osôb vybraných vekových kategórií v najväčších mestách Slovenska medzi rokmi 1991 a 2016.....	170
Príloha 2: Muži a ženy pracujúci v zahraničí podľa VZPS	171
Príloha 3: Faktory ovplyvňujúce rozhodnutie študovať v ČR	172

MANAŽÉRSKE ZHRNUTIE

Migrácia je jav, s ktorým sa stretávame počas celej histórie ľudstva. V dnešnej modernej dobe sa nevyhnutne dotýka aj Slovenska. **Je nesporné, že Slovensko bude kvôli pracovnému trhu potrebovať veľkú časť vlastných pracovných síl nahradiť migrantmi.** Riadená migračná politika je v záujme zachovania a zvyšovania vysokej životnej úrovne slovenských občanov a to najmä starších ročníkov, ktorým bude nevyhnutné zabezpečiť dostatočné dôchodkové dávky.

Riadená migračná politika bude potrebná ako základný faktor pre riešenie nedostatku pracovných síl na trhu práce. Zároveň je nevyhnutné pracovať s dlhodobo nezamestnanými, zamerať sa na marginalizované skupiny a ich uplatnenie na trhu práce, priniesť riešenia na stabilizáciu demografickej krivky slovenskej populácie a najmä, prehodnotiť uplatnenie vekovej kategórie 65 + na trhu práce. Bude nevyhnutné zabezpečiť také podmienky, ktoré umožnia pracovať ľuďom do vyššieho veku ako v minulosti.

Pozitívnu skúsenosťou Slovenska je, že sa stáva pre migrantov atraktívnym. Môžeme konštatovať, že na našom území v súčasnosti pracuje viac ako 30 000 občanov z krajín EÚ/EHP a viac ako 25 000 cudzincov z tretích krajín.

Na základe výskumu realizovaného v tejto analýze môžeme vidieť, že medzi cudzincami, ktorí vstupujú na slovenský trh práce existujú významné rozdiely. V prípade cudzincov prichádzajúcich do krajiny z krajín EÚ/EHP ide najmä o vyššie kvalifikovanú pracovnú silu a mierne prevyšujú občanov susedných krajín, najmä Česka. V prípade občanov tretích krajín môžeme pozorovať významný rast počtu občanov Ukrajiny (viac ako 12 000) a Srbska (približne 6 000), ktorí nachádzajú uplatnenie na slovenskom pracovnom trhu. Počet občanov Ukrajiny a Srbska pracujúcich na Slovensku rastie najmä od roku 2014.

Dôležitým faktorom ekonomického rozvoja krajiny je aj študentská migrácia. V prípade Slovenska platí zovšeobecňujúce tvrdenie, že počet odchádzajúcich študentov je dlhodobo vyšší ako počet prichádzajúcich študentov.

Na jednej strane môžeme vidieť ubúdanie počtu slovenských študentov a celkový pokles počtu študentov na školách, zapríčinený najmä demografickým vývojom. Z hľadiska emigrácie je potrebné spomenúť, že na českých vysokých školách študuje viac ako 20 tisíc slovenských študentov.

V prípade imigrácie zahraničných študentov môžeme vidieť, že slovenské vysoké školy sa v posledných rokoch stávajú atraktívnou destináciou pre občanov tretích krajín. Signifikantný je najmä rast počtu ukrajinských študentov. Z pohľadu slovenského trhu práce ide o mimoriadne pozitívny jav, kedy sa darí získavať vyššie kvalifikovanú pracovnú silu zo zahraničia. Navyše, výhodou je tiež jazyková a kultúrna blízkosť občanov Ukrajiny a Srbska, ktorí prichádzajú na slovenské školy študovať najčastejšie.

Slovensko žiaľ, nie je atraktívne pre študentov iných krajín EÚ. Avšak títo študenti môžu do budúcnosti tvoriť, ak sa ich podarí vhodnými programami udržať na slovenskom trhu práce, značnú zásobu kvalifikovanej pracovnej sily pre slovenskú ekonomiku.

Vzhľadom na záujem študentov v prípade zápisov na jednotlivé skupiny odborov sa dá vylúčiť téza, že „zahraniční študenti zaberajú miesto slovenským“. Zahraniční študenti jednoznačne prispievajú k naplneniu nevyužitých kapacít slovenských vysokých škôl a to v prípade všetkých škôl, na ktorých študujú. Slovenské vysoké školy pritom majú kapacitu prijať ešte viac študentov zo zahraničia (nevyužitých ostáva približne 8 000 miest).

Avšak, v prípade slovenských študentov platí, že len približne polovica z nich sa po skončení štúdia v zahraničí vráti späť na Slovensko. To v celkovom porovnaní znamená každoročne stratu asi 8 000 – 10 000 kvalitných „mozgov“. Príčinou tohto javu je najmä zlý stav slovenského školstva. Slovenské univerzity sa neumiestňujú v rebríčkoch svetových univerzít

na popredných priečkach (napríklad v prípade ČR môžeme vidieť dlhodobo dve univerzity v prvej 500) a žalostný je aj stav infraštruktúry slovenského školstva. Univerzity možno považovať za zanedbávané a nasvedčuje tomu aj stav pracovísk ako i internátov.

Slovenská republika dnes má definovanú stratégiu vo vzťahu k migrantom. Tá vychádza z medzinárodných dokumentov a dá sa považovať za modernú koncepciu. Na vládnej úrovni sa podarilo rozbehnúť viaceré projekty, ktoré sú zamerané na návrat slovenských zamestnancov zo zahraničia. Vláda taktiež zjednodušila legislatívu, ktorá sa týka zamestnávania občanov tretích krajín, najmä v nedostatkových profesiách. Výzvou do budúcnosti ostávajú investície do infraštruktúry školstva. Je tiež pozitívne, že slovenská vláda, a to napriek vyhláseniam viacerých politikov prikračuje k migračnej politike pragmaticky. V prípade nedostatku pracovných síl v niektorých okresoch sme dokonca mohli vidieť uvoľnenie migračnej politiky, čo sa automaticky prejavilo nárastom počtu udelených pracovných povolení.

Taktiež sa na Slovensku postupne rozvíjajú trendy, ktoré zvyšujú motiváciu zahraničných študentov študovať u nás. Zamerané sú na oslovenie študentov vo vybraných krajinách (Srbsko, Ukrajina), či na poskytovanie štipendií. Univerzity postupne rozvíjajú programy, ktoré sú zamerané na lepšiu integráciu študentov do spoločnosti, ako sú napríklad jazykové kurzy.

Pre Slovensko je vyšší záujem cudzincov novou skúsenosťou. Kým v 90. rokoch dochádzalo skôr k odlivu kvalifikovanej pracovnej sily, dnes môžeme konštatovať určitý návrat Slovákov pracujúcich v zahraničí späť do vlasti ako i vyšší záujem cudzincov o prácu a život na Slovensku. Je nesporné, že ekonomický rozvoj a stabilná bezpečnostná situácia v krajine do budúcnosti prinesie zvyšovanie počtu zahraničných občanov, ktorí sa rozhodnú pre život na Slovensku. Tento fakt je pozitívny, treba však k nemu pristupovať zodpovedne, pričom netreba zabúdať na obozretnosť a zahraničných občanov nielen prijímať, ale si ich aj vyberať. Len tak môže byť Slovensko dlhodobo úspešné.

1 MIGRÁCIA – RIADENÁ A NERIADENÁ

Migrácia je jav, ktorý je prirodzenou súčasťou vývoja ľudskej populácie počas jej celej histórie. Voľný pohyb jednotlivcov alebo skupín v rámci krajín a naprieč nimi je základom globalizovaného sveta a súčasťou ekonomickej spolupráce v Európe aj mimo nej. Z historického hľadiska boli príčiny migrácie rôzne. Od zmien klimatických alebo geografických podmienok, ktoré vyžadovali presun obyvateľstva na jeho prežité, cez prispôsobenie sa novému hospodárskemu pokroku, v podobe priemyselnej revolúcie, až po snahu obyvateľstva nájsť lepší domov pre seba a svoje rodiny. Ide teda o fenomén, ktorý významným spôsobom tvoril dejiny ľudstva, a ako taký spôsobuje aj zmeny v národnej ako aj svetovej ekonomike, mení demografiu krajín a vytvára nové príležitosti. Na druhej strane však migrácia vytvára viaceré konflikty medzi skupinami obyvateľstva, ktorým sa následne musia prispôbovať aj rôzne oblasti národnej politiky, od zdravotnej, cez pracovnú a vzdelávaciu. Podľa MPSVaR (2011) sa týmto faktorom musí prispôbovať aj stratégia riadenia migračnej politiky v každej krajine. Samotnú migráciu delíme do niekoľkých kategórií. Klasifikácia migrácie sa dá robiť na základe jej smerovania, trvania, dôvodu ako aj právnej podoby.

V prvom rade je potrebné zadefinovať osobu migranta. OSN (2019) definuje migranta ako človeka, ktorý zmenil miesto svojho pobytu z akýchkoľvek dôvodov. Nezáleží pritom, či zmenil adresu trvalého pobytu, stačí miesto obvyklého pobytu. Takáto definícia však detailne nevyjadruje dôvod zmeny pobytu. Ten je potrebné aj pre potreby predmetnej štúdie rozdeliť na nasledovné kategórie:

Podľa smerovania: V prvom rade sa migrácia dá deliť na migráciu v rámci jednej krajiny (takzvanú vnútornú migráciu) alebo cezhraničnú migráciu. Ako hovorí Letavajová a Divinský (2019) migrácia v rámci jednej krajiny sa často deje z dôvodov ekonomických zmien, ktoré motivujú obyvateľstvo presunúť sa za prácou. Cezhraničná migrácia je presun do novej krajiny, ktorá sa musí s prílevom nového obyvateľstva vysporiadať, podobne ako domovská krajina

s jeho odlivom. Hlavné aspekty, ktoré musia krajiny riešiť v súvislosti s odchodom alebo príchodom väčšej skupiny obyvateľstva je vplyv na demografickú krivku, odliv mozgov, prípadné výpadky v rozpočte súvisiace s odchodom výraznejšieho počtu obyvateľov na strane domovskej krajiny. Na strane hostiteľskej krajiny môžu byť významné negatívne dopady asimilácie obyvateľstva s iným jazykom, v podobe zvyšovanie kapacít školských zariadení, zdravotníctva ako aj prípadné negatívne nálady domáceho obyvateľstva. Z hľadiska zadefinovania dvoch stavov sa teda vnútorná a zahraničná migrácia definuje nasledovne:

- vnútorná migrácia – pohyb osôb v rámci jedného štátu spojený s trvalou alebo prechodnou zmenou pobytu;
- zahraničná migrácia – pohyb osôb cez hranice suverénnych štátov spojený s trvalou alebo prechodnou zmenou pobytu;

Podľa času trvania: Druhým faktorom rozdeľujúcim migráciu je časové hľadisko migrácie.

Z uvedeného hľadiska delíme migráciu na krátkodobú, resp. dočasnú migráciu, alebo dlhodobú, resp. trvalú migráciu. V prípade krátkodobej migrácie je príkladom cyklická migrácia za vzdelaním alebo na krátkodobú prácu do inej krajiny s cieľom po skončení tejto činnosti vrátiť sa do svojej domovskej krajiny. V prípade dlhodobej migrácie jednotlivci alebo celé skupiny obyvateľov opúšťajú svoju pôvodnú krajinu narodenia a presídľujú sa do novej cieľovej krajiny. Tá sa stáva ich novým domovom. Slovensko zažilo dopad tejto dlhodobej migrácie vo svojej novodobej histórii niekoľkokrát, od migrácie počas prvej vlny globalizácie začiatkom dvadsiateho storočia, kedy obyvateľstvo odchádzalo za prácou napríklad do USA, či migráciu slovenských občanov do iných krajín Európy po vstupe do Európskej únie. V každom z týchto prípadov išlo najmä o formy dlhodobej migrácie. Osobitnú pozornosť uvedeným prípadom

venujeme v ďalšej časti štúdie. Je tiež potrebné povedať, že do krátkodobej migrácie sa nerátajú turisti. Z hľadiska uvedeného sa migrácia delí na:

- **sezónna** – pohyb ľudí na dobu 1 – 3 mesiacov, typicky za sezónnou prácou alebo štúdiom, resp. z dôvodov zmeny klímy alebo geografických podmienok
- **krátkodobá migrácia** – pohyb ľudí, ktorí zmenia krajinu svojho obvyklého pobytu na dobu dlhšiu ako tri mesiace, ale kratšiu ako jeden rok; s výnimkou prípadov, keď sa presun osoby do inej krajiny týka dovolenky, návštevy priateľov alebo príbuzných, obchodných ciest, liečenia, zdravotného ošetrovania alebo náboženskej púte;
- **dlhodobá migrácia** – pohyb ľudí, ktorí zmenia krajinu svojho obvyklého pobytu na dobu aspoň jeden rok;
- **trvalá, resp. permanentná migrácia** – predstavuje permanentné usadenie sa migrantov v prijímajúcej krajine (spracované podľa Kadlečíková, 2016).

Ako už bolo spomenuté, OSN (2019) definuje migranta ako osobu, ktorá z akýchkoľvek dôvodov zmenila krajinu svojho pobytu. Nejde pritom iba o definíciu trvalého pobytu, ale napríklad aj krajinu obvyklého pobytu. Migrantom je teda taká osoba, ktorá sa presťahovala do inej krajiny aspoň na obdobie troch mesiacov. Medzi nimi je možné rozlišovať dve skupiny migrantov

- **Krátkodobý migrant** je osoba, ktorá sa sťahuje do inej krajiny na obdobie síce dlhšie ako tri mesiace, ale kratšie ako jeden rok

- **Dlhodobý migrant** – je osoba, ktorá sa sťahuje na obdobie minimálne jedného roka.

V tejto definícii nie sú zahrnuté osoby, ktoré sa sťahujú na dovolenku, či za vyhľadáním liečby alebo na obdobie pracovných či obchodných ciest. Rovnako tak sú z tejto definície vyňaté osoby, ktoré sa na obdobie viac ako jeden rok sťahujú z náboženských dôvodov.

Podľa dobrovoľnosti: Tretím hľadiskom je delenie migrácie podľa dobrovoľnosti, na ľudí migrujúcich z vlastného rozhodnutia a tých, ktorí sú k presunu prinútení. Významná časť ľudí migruje dobrovoľne a legálne, teda z vlastného rozhodnutia a cez oficiálne metódy vstupu do krajiny. Avšak práve s ohľadom na vojny a ekonomické a politické podmienky v krajinách Afriky alebo Blízkeho východu sa v krajinách Európy spustila diskusia o rozdieloch medzi migrantami a utečencami. Utečenci sú ľudia nútení migrovať, čo znamená, že každý utečenec je zároveň migrantom. Avšak naopak to neplatí, nie každý migrant je utečenec. Popri tom sa na Slovensku začal používať ešte jeden pojem, a to je výraz cudzinec, ktorý označuje všetkých ľudí žijúcich na Slovensku, ktorí nie sú občanmi Slovenskej republiky. Napriek stereotypom, ktoré v poslednej dobe vznikli ohľadom migrácie, v súčasnosti stále výrazná časť ľudí migruje dobrovoľne a legálne. Migrujú do krajiny, kde sa rozhodli pracovať, študovať alebo začať podnikáť. Alternatívne ľudia odchádzajú za svojimi príbuznými žijúcimi v zahraničí.

Na strane druhej výraznú časť migrácie tvoria ľudia odchádzajúci zo svojej domovskej krajiny nedobrovoľne, či už kvôli vojne, rôznym prírodným katastrofám, prípadne z dôvodu politického prenasledovania kvôli rase, etnickému pôvodu, pohlaviu, vierovyznaniu alebo politickému presvedčeniu. Takýmto ľuďom v ich domovskej krajine hrozí prenasledovanie alebo smrť. V prípade nedobrovoľnej migrácie majú takíto utečenci podľa medzinárodného práva možnosť požiadať v inej krajine o poskytnutie medzinárodnej ochrany, ktorá môže mať niekoľko rôznych podôb. V prípade, že tak spravia, stanú sa žiadateľmi o azyl.

Hostiteľská krajina následne skúma oprávnenosť takejto žiadosti a rozhodne buď o udelení alebo neudelení niektorej z foriem medzinárodnej ochrany. Tie môžu mať formu azylu, doplnkovej ochrany alebo inú formu ochrany, ktorá môže existovať v dôsledku existencie iných medzinárodných zmlúv a dohovorov medzi krajinami (Kadlečíková, 2016). Podľa tohto definovania sa migrácia teda delí na:

- **dobrovoľná migrácia** – slobodný pohyb osôb alebo skupín osôb, napríklad za účelom zamestnania, zlúčenia rodiny, vzdelávania, a pod.;
- **nútená migrácia** – nedobrovoľné opustenie krajiny pôvodu pre politické a sociálne problémy, vojnové konflikty, prírodné katastrofy, závažné existenčné a ekonomické problémy, alebo iné dlhodobo pretrvávajúce krízové situácie;

Podľa spôsobu migrácie: Poslednou formou klasifikácie alebo delenia migrácie je rozdelenie na legálnu alebo nelegálnu migráciu. Napriek tomu, že ľudia môžu migrovať z rôznych dôvodov, tieto dôvody sami osebe nevytvárajú nárok na vstup do inej krajiny. Dobrovoľná migrácia z jednej krajiny do druhej je väčšinou regulovaná. To znamená, že pri záujme o vstup do krajiny musia ľudia naplniť zadefinované podmienky, aby dostali právo usídlieť sa v hostiteľskej krajine. Pravidlá na právo prisťahovať sa do krajiny sú rôzne. Vedia byť v prípade niektorých krajín veľmi prísne, ale aj veľmi voľné. Napríklad v prípade vstupu krajiny do Európskej únie dostávajú jej obyvatelia právo voľne sa hýbať a pracovať v ostatných krajinách EÚ. Na druhej strane legálne pravidlá pre vstup do EÚ z tretích krajín sú nastavené veľmi prísne. Podobne v prípade nútenej migrácie existujú spôsoby, ako môžu títo ľudia požiadať o ochranu.

V kontexte migračnej krízy začala kvôli ekonomickým a politickým dôvodom obrovská masa migrantov z Afriky a Blízkeho východu obchádzať tieto oficiálne legálne cesty prostredníctvom nelegálnych spôsobov (najmä cez pašerákov). To viedlo k vlnám nelegálnej a neriadenej

migrácie, cez ktorú začalo do krajín EÚ prúdiť množstvo migrantov (ekonomických ako aj politických, teda utečencov). Na základe toho bola Európa svedkom migračnej krízy. Na základe spôsobu migrácie sa teda migrácia dá klasifikovať na:

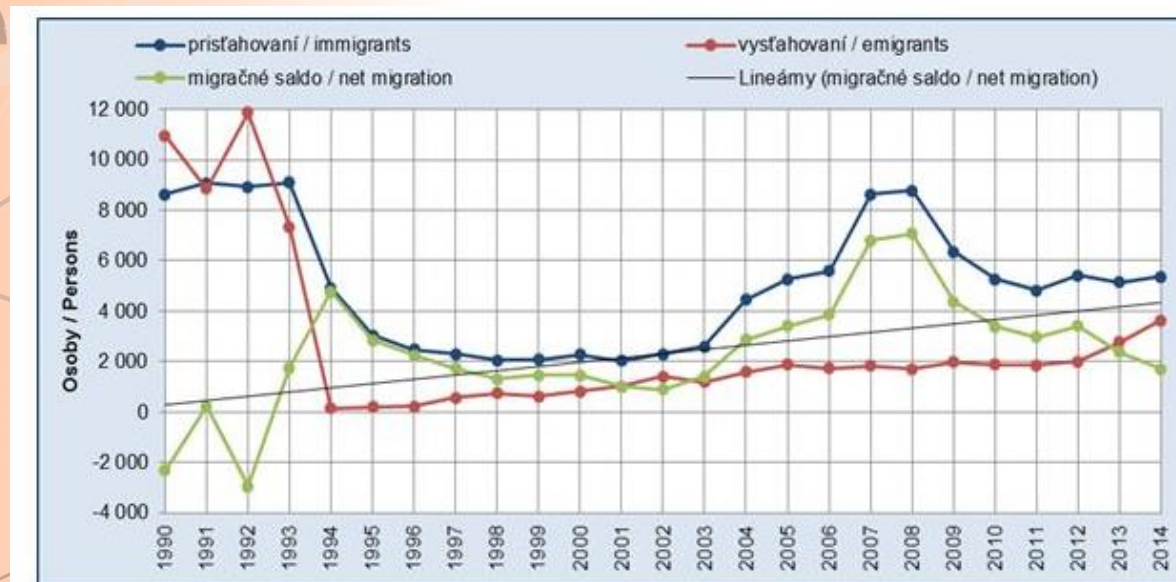
- **Legálna, resp. riadená migrácia** – prekročenie hranice krajiny s platným cestovným dokladom, prípadne aj platnými vízami a povoleniami, ak sa vyžadujú na vstup do krajiny;
- **nelegálna, resp. neriadená migrácia** – neoprávnené prekročenie hranice krajiny bez platných cestovných dokladov, víz a povolenia na pobyt, alebo neoprávnené zotrvávanie na území krajiny po skončení platnosti dokladov, víz alebo povolenia na pobyt;

V prípade Slovenska sa nelegálna migrácia javí ako zvládnutá. Slovensko ako člen Schengenského priestoru je zamerané na ochranu svojich vonkajších hraníc s Ukrajinou. Ako vyplýva zo Štatistickej ročenky Hraničnej a cudzineckej polície (2018), v roku 2018 došlo oproti roku 2017 k nárastu nepovoleného počtu prekročení štátnej hranice, z úrovne 248 na 348 osôb. To ale znamená, že Slovensko nie je krajina, ktorá by riešila masovú migráciu na hraniciach. Väčšina nelegálnych migrantov prekročí tzv. „zelenú hranicu“. Celkovo sa dá konštatovať, že nelegálna migrácia vplyvom vstupu SR do Schengenského priestoru prudko poklesla. Toto konštatovanie platí aj pri pohľade na štatistiky počtu žiadateľov o azyl. Slovensko definitívne nie je konečným cieľom nelegálnej migrácie. Preto je zameranie tejto štúdie cielené najmä na legálnu migráciu na územie SR a to najmä v kontexte trhu práce.

Rozdiel medzi prisťahovanými a vystáňovanými vyjadruje migračné saldo. Ako vyplýva z údajov ŠÚ SR počas takmer celej existencie, s výnimkou úvodných rokov vzniku bolo migračné saldo v prípade Slovenska kladné. To znamená, že viac ľudí sa prisťahovalo ako

vystaľovalo. Kým v prvých rokoch išlo najmä o prisťahovaných po páde totalitného režimu, v nasledujúcich rokoch môžeme vidieť určitú koreláciu s ekonomickým cyklom krajiny.

Obrázok 1: Migračné saldo SR

Zdroj: ŠÚ SR, 2019

V súčasnosti najmä Európa a okolie, ale aj iné kontinenty prechádzajú takzvanou érou mobility, ktorej súčasťou je veľmi vysoká miera migrácie. Na jednej strane prináša spoločnosti mnohé, často ani neuvedomené pozitíva v podobe ekonomického rozvoja, zdieľania poznatkov a inovácií medzi rôznymi národnosťami. Pozitívom je tiež vyššie množstvo mobility pre kvalifikovanú pracovnú silu, ktorá má tak viac príležitostí na lepšie uplatnenie svojho talentu. Na strane druhej sú negatíva v podobe odlivu mozgov do zahraničia pre domovskú krajinu migrantov a na strane druhej negatíva potreby ekonomickej a sociálnej integrácie v spoločnostiach, do ktorých títo ľudia odchádzajú. V mnohých prípadoch tento proces, pokiaľ zostáva neriadený, dočasne vytvára riziko zvyšovania tlaku na zdravotnícke, školské a iné spoločenské zdroje. Z uvedeného dôvodu si spoločnosti vytvárajú migračné stratégie a politiky na riešenie problémov s migráciou.

1.1 Integrácia migrantov do spoločnosti

Riadenie toku migrácie a integráciu migrantov do spoločnosti v každej krajine zabezpečuje migračná politika. Integrácia migrantov zahŕňa proces začleňovania migrantov do jednotlivých aspektov fungovania spoločnosti. To znamená integrácia do pracovného života, desegregácia migrantov z hľadiska miesta, kde bývajú, ako aj zabezpečenie dostatočného prístupu k zdravotníctvu a školstvu, aby sa mohli stať migranti plnohodnotnou súčasťou hostovskej spoločnosti. Výsledkom je stav, kedy je postavenie migrantov, ako aj ich šanca na úspech a životná perspektíva, podobná ako pri väčšinovej spoločnosti. Významný spoločenský problém však nastane, pokiaľ táto integrácia neprebehne úspešne, problémy nastávajú kvôli tomu, že migranti sa dostávajú na okraj spoločnosti. Tým pádom dochádza k ich marginalizácii, kedy sú nepomerne viac zastúpení v najnižších ekonomických a spoločenských vrstvách spoločnosti. Sprievodným javom marginalizácie je priama segregácia, kedy skupiny obyvateľstva priamo žijú v geograficky oddelených komunitách. Z toho pramenia problémy migrantov nájsť si lepšie platenú prácu alebo získať miesto v lepších vzdelávacích inštitúciách a dosiahnuť lepšie zručnosti zabezpečujúce kariérny a spoločenský úspech. Integrácia potrebuje prebehnúť napríklad na úrovni naučenia sa jazyka hostiteľskej krajiny. Bez naučenia sa jazyka šance migrantov na integráciu výrazne klesajú a ľahšie môže dochádzať k ich diskriminácii a k zneužívaniu v podobe lacnej pracovnej sily. Tento spôsob prežívania často núti migrantov do stratégií, ktoré sú v priamom rozpore so zákonom.

Hlavným aspektom integrácie je ekonomická integrácia, teda potreba migrantov v hostiteľskej krajine sa zamestnať a dosiahnuť tak ekonomickú sebestačnosť a nezávislosť. Integrácia však presahuje aj do ostatných oblastí života. Okrem zárobku je dôležité pre kvalitu života migrantov zabezpečiť si kvalitné a bezpečné bývanie, príležitosti vzdelávania pre seba aj vlastnú rodinu. Popri tom je potrebné podchytenie migrantov z hľadiska zdravotnej starostlivosti a sociálnych služieb, ku ktorým majú prístup. Popri ekonomickej integrácii je teda výrazne citlivá aj téma občianskej, politickej a kultúrnej integrácie migrantov. Integrácia v rôznych oblastiach zaručuje migrantom šancu byť súčasťou občianskej spoločnosti

a zúčastňovať sa aj politického života. Posledným aspektom, ktorý však musí byť spomenutý, je aj aspekt kultúrnej integrácie s možnosťou zároveň si zachovať aj vlastné kultúrne špecifiká. Cez plné začlenenie migrantov v jednotlivých oblastiach sa môžu migranti cítiť byť plnohodnotnou súčasťou spoločnosti, čo vytvára pocit lojálnosti k hostiteľskej krajine. V prípade absencie tejto plnej formy integrácie prichádza u migrantov k pocitu menejcennosti a absencie začlenenia do akejkoľvek spoločnosti. To sa deje preto, že už nepatria ani do svojej domovskej krajiny, teda krajiny ich pôvodu, ani do hostiteľskej krajiny, kam sa prisťahovali. Tento problém sa, napríklad v prípade krajín Západnej Európy, vzťahoval na skupiny migrantov po druhej svetovej vojne, ktorí sa v Európe objavili buď po rozpade impérií mnohých európskych krajín alebo ako takzvaní gastarbeiteri, teda migranti, ktorí prišli do krajín Európy na doplnenie chýbajúcej pracovnej sily. Títo migranti prvej generácie ako aj ich deti, narodení v európskych krajinách, často nemajú väzby v ich novej krajine, napriek tomu, že sú ich občanmi alebo tam žijú celý svoj život (Brázdovičová, 2011).

Cieľom integračnej politiky národného štátu je teda zabezpečiť praktické aspekty života migrantov v spoločnosti, ako aj vytvoriť povedomie vo väčšinovej spoločnosti o tom, prečo sú migranti pozitívnym aspektom a plnohodnotnou súčasťou spoločnosti. V tomto smere často stačí, aby sa v rámci existujúcich politík zdravotnej starostlivosti alebo školstva pamätalo, že migranti môžu mať špecifické postavenie a potreby na plnohodnotné využívanie sociálnych služieb. Tento prístup sa v rámci verejnej politiky označuje aj ako integračný mainstreaming.

1.2 Študentská mobilita a jej druhy

V zmysle definície Európskej komisie a Eurostatu (2015) sa tzv. vzdelávacia mobilita (angl. *learning mobility*) definuje ako fyzické prekročenie národných hraníc medzi krajinou pôvodu a krajinou destinácie a následná participácia na činnostiach súvisiacich s terciárnym vzdelávaním. Ak zmena medzi vzdelávacími systémami nezahŕňa prekročenie fyzickej hranice (napr. programy diaľkového vzdelávania na zahraničnej inštitúcii), nejde o vzdelávaciu mobilitu. Za mobilitu v terciárnom vzdelávaní sa považuje mobilita na úrovniach ISCED 5 až 8

medzinárodnej klasifikácie ISCED 2011. Termíny vzdelávacia mobilita a študentská mobilita sa v tejto správe používajú ako synonymné.

Vo všeobecnosti sa rozlišujú dva druhy študentskej mobility: **mobilita na účely získania diplomu** (angl. *degree mobility*) a **mobilita na účel získania kreditov** alebo **kreditová mobilita** (angl. *credit mobility*). Pri mobilite na účel získania diplomu sú študenti zapísaní ako bežní študenti v akomkoľvek semestri študijného programu, ktorý sa vyučuje v cieľovej krajine, s cieľom absolvovania konkrétneho študijného programu a získania diplomu. Študijný program si vyžaduje študentovu prezenčnú prítomnosť na väčšine predmetov, t. j. študenti diaľkového, resp. externého štúdia sa nepovažujú za mobilných študentov. (Európska komisia, Eurostat, 2015, s. 5). Naproti tomu, kreditová mobilita sa vymedzuje ako dočasné terciárne vzdelávanie a/alebo so štúdiom súvisiaca odborná stáž v zahraničí, ktorá sa vykonáva v rámci štúdia na „domácej inštitúcii“, pričom jej (zvyčajným) cieľom je získanie akademického kreditu, ktorý môže byť uznaný na príslušnej domácej inštitúcii. (Európska komisia, Eurostat, 2015, s. 8). Počty študentov zúčastňujúcich sa na kreditovej mobilite a mobilite na účely získania diplomu sa výrazne líšia, pričom v EÚ napriek existencii jedného z najvýznamnejších programov študentskej mobility (Erasmus+) výrazne prevažuje mobilita na účel získania diplomu nad kreditovou mobilitou (pozri napríklad Sánchez-Barrioluengo & Flisi, 2017, 2017, s. 20). Táto výskumná správa sa zoberá primárne mobilitou na účel získania diplomu, ktorá sa vo väčšej miere týka aj študentov z tretích krajín, a z dôvodu dĺžky trvania či vynaložených finančných aj nefinančných investícií má s veľkou pravdepodobnosťou významnejší vplyv na ďalšiu kariéru zahraničného študenta.

V medzinárodnej literatúre sa **študent – cudzinec** označuje ako *international student* (medzinárodný študent). UNESCO, Eurostat a OECD sa dohodli na spoločnej definícii príslušného pojmu, pričom používajú označenie *internationally mobile student* (študent, ktorý sa zúčastňuje na programe medzinárodnej mobility). Takéhoto študenta označujú ako „jednotlivca, ktorý fyzicky prekročil medzinárodnú hranicu medzi dvomi krajinami s cieľom účasti na vzdelávacej činnosti mimo svojej krajiny pôvodu.“ (UIS UNESCO, 2018). Pojmom

foreign student (zahraničný študent) sa v medzinárodnom kontexte označuje študent, ktorý nemá rovnakú národnosť ako študenti hostiteľskej krajiny (OECD, 2019).

Napriek uvedenému sa v tejto správe prevažne používa termín *zahraničný študent* (okrem častí venovaných štatistikám na medzinárodnej úrovni), ktorý je v slovenskom kontexte zaužívaný, hoci sa v slovenských právnych predpisoch nedefinuje. V zákone č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách sa táto kategória migrantov označuje ako „študent cudzinec“. Podľa zákona č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov je pritom cudzinec „každý, kto nie je štátnym občanom Slovenskej republiky“, a týmto pojmom sa teda označujú občania EÚ a štátni príslušníci tretej krajiny. Kategória *študujúci – cudzinci* teda v SR zahŕňa:

- občanov EÚ (ktorí na účel štúdia na Slovensku nepotrebujú povolenie na základe voľného pohybu osôb),
- štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorým bol udelený prechodný pobyt na účel štúdia,
- štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorým bol priznaný štatút Slováka žijúceho v zahraničí,
- ďalšie menej početné kategórie štátnych príslušníkov tretích krajín, pre ktorých štúdium nie je hlavným účelom pobytu/príchodu na Slovensko (napr. rodinní príslušníci občanov SR s trvalým pobytom a pod.)

Pri posudzovaní situácie v oblasti mobility študentov a pri formulácii odporúčaní sa v tejto správe autori prirodzene zaoberajú primárne tými študentmi, ktorí na Slovensko prichádzajú za štúdiom, keďže ich rozhodnutia možno ovplyvniť cielenými stratégiami a opatreniami.

1.3 Globálny vývoj mobility študentov

Globalizáciu hospodárstva sprevádza globálny nárast počtu migrantov¹ a zároveň aj globalizácia vysokoškolského vzdelávania, ktorá sa prejavuje významným nárastom počtu študentov odchádzajúcich za vzdelaním do zahraničia. Spomedzi jednotlivých kategórií medzinárodných migrantov patrí kategória študentov k tým, ktoré v relatívnom vyjadrení rastú najrýchlejšie (Beine et al., 2014). Za posledné dve desaťročia sa počet študentov, ktorí prekročili hranice z dôvodu vzdelávania, zvýšil z dvoch miliónov v roku 1998 na viac ako päť miliónov v roku 2017 (OECD, 2019).

Choudaha (2017) ponúka globálny pohľad na vývoj medzinárodnej migrácie študentov v posledných dvoch desaťročiach, pričom identifikuje tri vlny určované parametrami hospodárskeho rozvoja a zároveň kľúčovými geopolitickými a civilizačnými udalosťami v jednotlivých častiach sveta. Prvá vlna (1999 – 2006) bola spustená a poháňaná najmä rozvojom informačných a komunikačných technológií a výrazným nárastom potreby vysokokvalifikovaných migrantov v technologickom odvetví. Študenti smerovali najmä na univerzity poskytujúce excelentný výskum s motiváciou získať benefit z tzv. medzery v zručnostiach (angl. *skills gap*). Dominantnou prijímajúcou krajinou boli Spojené štáty americké, prílev však stlmili teroristické útoky z roku 2001 a následné sprísňovanie imigračnej legislatívy. Zaujímavou destináciou sa postupne stávala aj Európa v dôsledku rozvoja európskeho priestoru vysokoškolského vzdelávania, ktorý postupne viedol k vytvoreniu koherentnejšieho a porovnateľnejšieho systému vysokoškolského vzdelávania (pre viac informácií pozri aj časť 1.4.1). Druhá vlna študentskej mobility (2006 – 2013) bola determinovaná dôsledkami globálnej finančnej krízy a poklesu verejných investícií do vzdelávania, v dôsledku čoho sa významne posilnili finančné motivácie univerzít získavať zahraničných študentov. Naratív „lákania medzinárodného talentu“ sa zmenil na naratív „náboru zahraničných študentov“, pričom nábor študentov sa stal predmetom lukratívneho

¹ Od roku 2000 sa počet migrantov zvýšil takmer o 50 %, zo 173 na 257 miliónov migrantov v roku 2017. (OSN, 2017).

biznisu. Dôsledkom bolo podľa autora v niektorých prípadoch aj to, že univerzity znižovali svoje požiadavky na prijatie (napr. pokiaľ ide o znalosť jazyka) a neboli pripravené poskytovať študentom dostatočnú podporu, napr. v oblasti kariérneho poradenstva či interkultúrneho vzdelávania. Zároveň v tomto období značne narástol význam Číny a Saudskej Arábie ako zdrojových krajín. Tretiu, aktuálnu vlnu poznamenáva politický vývoj v tradične silných prijímajúcich krajinách, v Spojených štátoch amerických a v Spojenom kráľovstve (antimigračné nálady po zvolení Donalda Trumpa za prezidenta a po referende o Brexite), z ktorého môžu benefitovať iné krajiny (v Európe napríklad Nemecko či Francúzsko), no ako autor uvádza, tieto negatívne vplyvy pravdepodobne do veľkej miery zmierni kvalita a medzinárodná reputácia amerických a britských vzdelávacích inštitúcií. Aktuálny vývoj je charakteristický aj zvyšujúcou sa konkurenciou medzi tradičnými cieľovými krajinami a pôvodne zdrojovými krajinami (napr. Čína), ktorá povedie k trendu tzv. glokálnych (angl. *glocal*) študentov, ktorí budú hľadať medzinárodnú kvalitu doma, resp. blízko svojho domova, v susediacich krajinách. Novými hlavnými zdrojovými krajinami sa postupne stávajú Vietnam, Nigéria a India. Choudaha zároveň predpokladá, že v dôsledku tlakov vyplývajúcich z medzier v zručnostiach a demografických zmien budú krajiny motivované k ďalšiemu uvoľňovaniu imigračných pravidiel pre zahraničných študentov, pričom študenti si budú vyberať krajiny s najväčším prínosom z hľadiska budúcich kariérnych možností. Tento pohľad je samozrejme zjednodušujúci vzhľadom na rôznorodosť pohybov medzi jednotlivými krajinami či regiónmi a premenlivosť fenoménu študentskej migrácie, zachytáva však hlavné prúdy globálneho vývoja a jeho dôvody.

Sumárne možno konštatovať, že rast medzinárodnej študentskej mobility poháňajú rastúce potreby znalostných ekonomík a súčasný dopyt po vzdelaní v krajinách s rýchlo sa rozvíjajúcou ekonomikou, ktorý podporuje silnejúca stredná trieda v týchto krajinách. Zároveň je mobilita oveľa dostupnejšia ako v minulosti z ekonomických dôvodov (napr. nižšie náklady na leteckú dopravu) či na základe technologických (rozmach internetu a sociálnych médií, ktoré

umožňujú udržanie kontaktov naprieč krajinami) a kultúrnych faktorov (používanie angličtiny ako spoločného pracovného a vyučovacieho jazyka) (OECD, 2019, s. 230).

S ohľadom na uvedené sa strategickou prioritou vlád a aj samotných inštitúcií vysokoškolského vzdelávania stáva tzv. politika internacionalizácie, ktorá sa vníma ako kľúčový motor modernizácie vysokého školstva s benefitmi v akademickej, sociálnej, ekonomickej aj politickej sfére, no ktorá zároveň pokrýva široké spektrum veľmi rôznorodých opatrení a stratégií (Craciun, 2015).

1.4 Politiky internacionalizácie vysokého školstva

Študentská mobilita je zväčša jednou z hlavných priorít politík internacionalizácie, rozsah pôsobnosti politík internacionalizácie je však oveľa širší. Zahŕňa „domáce“ procesy na pôde inštitúcie, ako sú napríklad integrácia medzinárodných (interkultúrnych, komparatívnych) perspektív do vyučovacieho procesu, obsahu študijných programov, výskumu aj extra-kurikulárnych činností, vytváranie partnerstiev s kultúrnymi a etnickými skupinami či integráciu zahraničných študentov do života na kampuse. „Cezhraničný“ rozmer internacionalizácie zahŕňa pohyb ľudí (mobilita študentov, výskumníkov či učiteľov), poskytovateľov (vznik pobočiek univerzít v zahraničí, virtuálne univerzity a pod.), programov (spoločné študijné programy, dištančné programy, twinning a franchising), projektov (výskumných, budovania kapacít) a politík (napr. v oblasti akademických kreditov, systémov zabezpečovania kvality) cez národné hranice. Cezhraničné vzdelávanie môže byť súčasťou rozvojových projektov, akademických partnerstiev či medzinárodného obchodu (podľa Knight, 2012).

2 DEMOGRAFICKÉ TRENDY A KONTEXT MIGRÁCIE

Situácia na trhu práce veľmi úzko súvisí s demografiou danej krajiny. Problémom vyspelých krajín v posledných rokoch z hľadiska demografie sa stáva starnutie populácie. Ako hovorí Páleník (2012), starnutie populácie v európskych krajinách je výsledkom štyroch demografických trendov:

- Nízka miera pôrodnosti znamená nízky počet novo narodených detí. Páleník (2012) udáva, že aby došlo k zachovaniu veľkosti populácie v určitej krajine, mala by byť táto úroveň aspoň 2,1. Podľa neho dosahuje na Slovensku hodnotu 1,41, čo je pod uvedenou hranicou.
- Povojnový „babyboom“ znamenal rozvoj populácie takmer všetkých európskych krajín po Druhej svetovej vojne. Došlo k výraznému nárastu počtu novorodencov, pričom zlepšením zdravotnej starostlivosti sa tiež postupne podarilo znižovať počet mŕtvo narodených detí. Dnes tieto povojnové, mimoriadne silné ročníky odchádzajú do dôchodku, čo má za následok starnutie populácie.
- Zvyšovanie očakávanej dĺžky života v EÚ – za posledných 50 rokov došlo k zvýšeniu strednej dĺžky dožitia o desať rokov a to rovnako u mužov ako aj u žien.
- Vplyvom týchto troch spomenutých faktorov došlo k rozvoju štvrtého – migrácie. Tá je dnes výrazným „dodávateľom“ pracovnej sily pre Európu. Európa je dnes čistým prijímateľom migrantov.

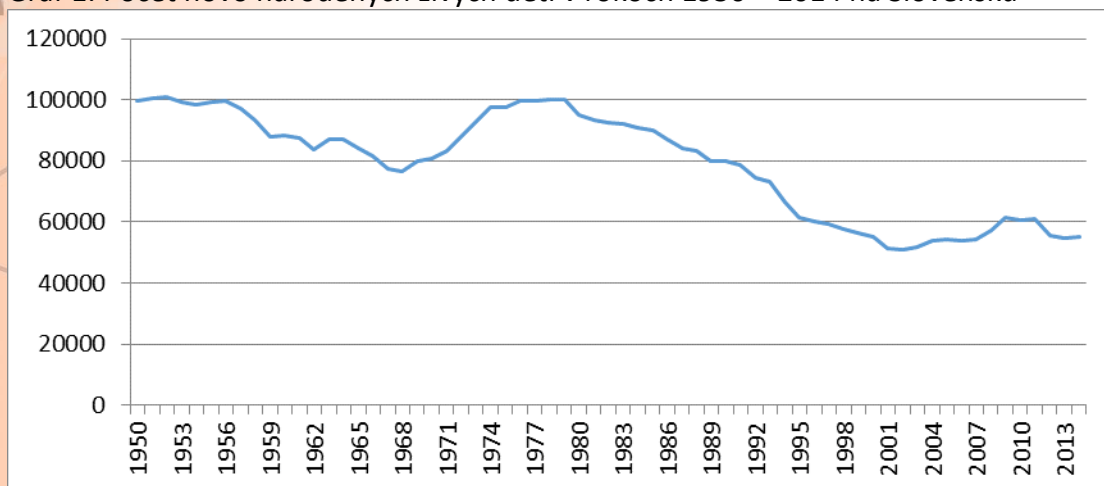
Zároveň v Európe dochádza k neskoršiemu vstupu mladých ľudí na trh práce ako v minulosti. Dochádza k zvyšovaniu podielu osôb s úplným stredoškolským vzdelaním, zvyšuje sa podiel absolventov vysokých škôl a klesá podiel osôb s ukončeným základným vzdelaním.

Aj v prípade Slovenska môžeme vidieť dve vlny „baby boomu“. Prvý „baby boom“ nastal na Slovensku, podobne ako v prípade iných európskych krajín krátko po skončení Druhej svetovej vojny. Druhá vlna tohto „baby boomu“ nastala v dobe, keď prvá generácia „babyboomerov“

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

z konca 40-tych rokov začala privádzať na svet deti. Pôrodnosť na Slovensku dosiahla svoj vrchol v roku 1980 a táto generácia je dodnes nazývaná „Husákovými deťmi“ podľa vtedy vládnuceho prezidenta.

Graf 1: Počet novo narodených živých detí v rokoch 1950 – 2014 na Slovensku

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe www.mortality.org, 2014

Zároveň však fakt, že tento „baby boom“ sa už v ďalších rokoch nezopakoval a došlo k poklesu pôrodnosti znamenal, že slovenský pracovný trh musí čeliť veľkej výzve. Vplyvom starnutia populácie dochádza k postupnému odchodu pracujúcej populácie do dôchodku a k narastaniu skupiny dôchodcov. Pozitívne na uvedenom vývoji je len to, že podľa predpovedí Eurostatu sa pôrodnosť do budúcnosti (do 2050) zastabilizuje na úrovni približne 48 000 detí, pričom sa nepočíta s ďalším dramatickým poklesom, ako tomu bolo v 90. rokoch 20. storočia.

Najčastejšie, u populisticky ladených politikov veľmi populárne riešenie chýbajúcich pracovných síl (či riešenie sociálneho systému) je zvýšenie pôrodnosti. Ako ale upozorňuje Šprocha a kol. (2016), proces plodnosti prešiel od 90. rokov až revolučnými zmenami. Ženy sa stávajú matkami vo vyššom veku, čo dokonca znižuje šancu na druhé, či tretie dieťa. K výraznému poklesu plodnosti došlo postupne vo všetkých najväčších mestách Slovenska, pričom najvýraznejšie sa tento jav prejavil v Bratislave. Dnes to už síce neplatí, a úhrnná plodnosť v Bratislave je ešte vyššia ako v 90. rokoch, kedy dosahovala cca 1,5 detí na ženu.

Podobný trend oživenia plodnosti je síce možné pozorovať aj v iných mestách na Slovensku, na základe demografických údajov sa však dá povedať, že je pomerne slabý (nie taký, aký by potreboval v budúcnosti pracovný trh) a zároveň je len dočasný, kedy deti majú ženy pomerne populačne silných ročníkov 80-tych rokov.

Viacerí slovenskí ekonómovia upozorňujú na riziká spojené so starnutím populácie. Tieto riziká sa neviažu len na problémy spojené s financovaním priebežného dôchodkového systému, či so zvyšujúcimi sa verejnými výdavkami na zdravotníctvo, ale znamenajú aj nemalé problémy pre slovenský trh práce. Napríklad Baláž (2017) upozorňuje na to, že do budúcnosti budú musieť slovenskí zamestnávateľia riešiť nedostatok pracovnej sily štyrmi spôsobmi:

- Zvyšovaním miezd zamestnancov, čo môže prilákať naspäť časť slovenských zamestnancov pracujúcich v zahraničí
- Pracovať aj so staršími populačnými ročníkmi, preškoľovať dlhodobo nezamestnaných, či marginalizované komunity (Rómovia a pod.)
- Prijímať migrantov
- Zvýšiť investície do výskumu a vedy

2.1 Problém s nedostatkom pracovnej sily z hľadiska demografie

Východiskom pre ďalšie časti tejto analýzy je zistiť, aký veľký problém s nedostatkom pracovnej sily sa bude dotýkať Slovenska v budúcnosti. Ako veľmi sa zmení štruktúra populácie do budúcnosti?

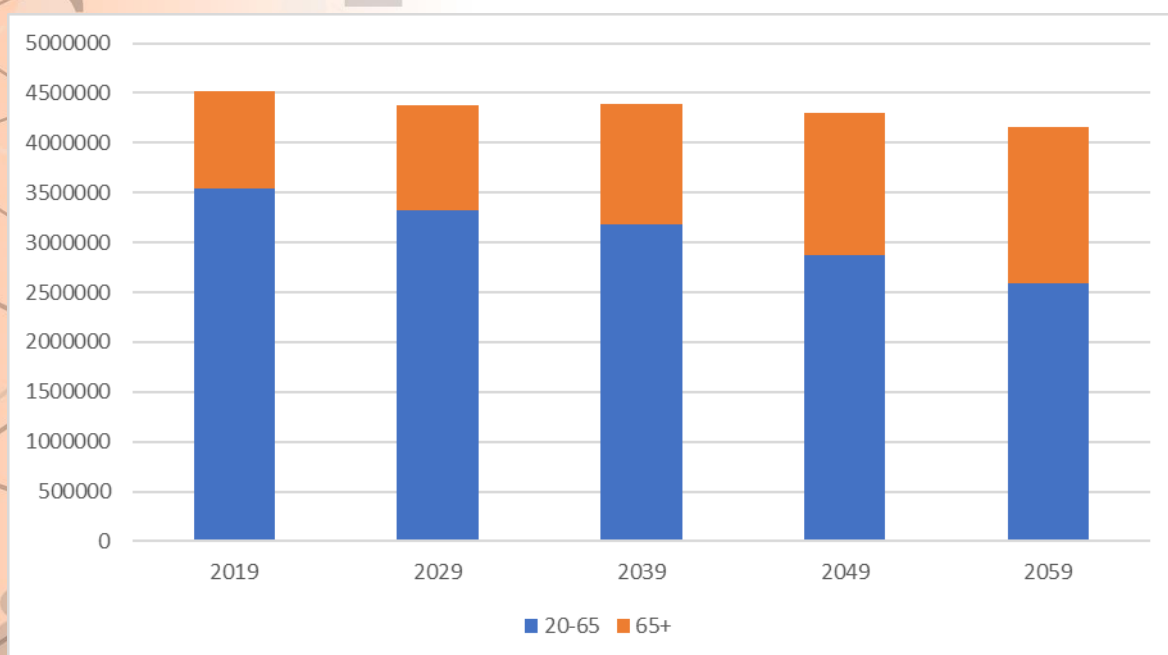
Z dát a predpovedí podľa Eurostatu je zrejmé, že starnutie slovenskej populácie a problém so starnutím pracovnej sily už nie je problémom vzdialeným. Ak sa pozrieme na štruktúru populácie podľa Grafu 2, už v roku 2028 môžeme vidieť, že počet dôchodcov sa značne zvýši. Počet ľudí vo veku 65 + má podľa VDC v roku 2050 dosiahnuť viac ako 1 451 000. V kombinácii s invalidnými dôchodcami, ktorých je podľa údajov Sociálnej poisťovne už dnes na Slovensku približne 236 500 je nesporné, že pracovná sila bude zamestnávateľom chýbať.

Slovenská legislatíva problém s nedostatkom pracovnej sily mala riešiť zvýšením veku odchodu do dôchodku, čo by pomohlo čať zamestnancov udržať na trhu práce. To sa však podarilo iba čiastočne a táto snaha bola viac menej zrušená v júli 2019, kedy vstúpil do platnosti zákon, ktorým sa určil strop - maximálny dôchodkový vek na 65 rokov, pričom pre čať populácie (ženy s dieťaťom) sa tento vek ešte znižuje.

Jednoduché porovnanie štruktúry populácie vzhľadom na vek nám umožňuje vidieť približne koľko pracovných síl bude chýbať na trhu oproti dnešnému stavu.

Kým dnes (v roku 2019) je v ekonomike približne 3 535 500 ľudí vo veku medzi 20 – 65 rokmi a pripadá na nich takmer 1 000 000 ľudí vo veku 65 rokov, v roku 2029 predpokladáme počet 3 317 000 ľudí vo veku 20 – 65 rokov a v roku 2049 už len asi 2 867 000, pričom počet ľudí vo veku 65 + až na úrovni 1 430 000.

Graf 2: Zmeny štruktúry slovenskej populácie medzi rokmi 2019 - 2059

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát Eurostat-u, 2019

Takéto porovnanie je podstatne zjednodušené, pričom problém s nedostatkom pracovnej sily môže byť ešte výraznejší. Do zjednodušeného modelu totiž nevstupuje značná časť najmä ženskej populácie, ktorej vznikne nárok na dôchodok skôr ako vo veku 65 rokov. Rovnako tak je tento model „očistený“ od značného percenta slovenskej populácie, ktorá vstupuje na trh práce neskôr ako v 20-tom roku života. Taktiež pomerne veľké výpadky z trhu práce sú zaznamenané trojročnou rodičovskou dovolenkou jedného z rodičov (častejšie ide o ženu).

Celkový obraz o tom, ako rýchlo starne slovenská populácia je možné vyjadriť dvoma základnými ukazovateľmi. Sú to:

- Priemerný vek slovenskej populácie - vyjadruje vážený aritmetický priemer podľa počtu obyvateľov v jednotlivých vekových kategóriách
- Index starnutia - vyjadruje pomer počtu obyvateľov v postproduktívnom veku (65+) na 100 obyvateľov ku počtu obyvateľov v predproduktívnom veku (0 – 14 rokov)

Oba tieto ukazovatele nekompromisne ukazujú na starnutie slovenskej populácie. Čo sa týka indexu starnutia, dáta VDC ukazujú, že do roku 2050 pri strednom variante narastie na hodnotu viac ako 160. To znamená, že na sto ľudí vo veku 0 – 14 rokov pripadá až 160 ľudí vo veku 65 a viac rokov. V roku 1993, pri vzniku SR dosahovala táto hodnota len úroveň 51,22. V roku 2060 sa očakáva hodnota 220.

Priemerný vek obyvateľa SR dosahoval v roku 1996 hodnotu 34,82 rokov. Slovenská populácia patrila k najmladším v Európe. V súčasnosti sa priemerný vek zvyšuje každý rok približne o 0,3 roka. Výraznejšie starne najmä populácia v strednom veku a tento proces bude pokračovať. Slovensko je špecifické tým, že proces starnutia obyvateľstva je jeden z najrýchlejších v Európe. Ako hovorí Prognóza populačného vývoja Slovenskej republiky do roku 2060, proces populačného starnutia bude intenzívny a nezastaví sa do konca prognózovaného obdobia. Až po roku 2045 je možné očakávať určité spomalenie intenzity starnutia. Do roku 2060 sa priemerný vek obyvateľstva zvýši zhruba na hodnotu 49 rokov. Oproti roku 2013 ide o nárast viac ako 10 rokov.

Nepriaznivá situácia vzhľadom na starnutie obyvateľstva je aj v prípade jednotlivých okresov. Dnes nie je možné konštatovať, že starnutie sa týka iba západu krajiny, pričom východ ostáva mladší, či naopak. Ako hovorí štúdia Šprochu (2015), jediné dva regióny, kde sa počíta s mladšou štruktúrou obyvateľstva v budúcnosti oproti zvyšku krajiny sú sever krajiny a severovýchod krajiny.

2.2 Demografický vývoj jednotlivých miest SR

Pri analýze populačného vývoja jednotlivých slovenských miest musíme vychádzať z dostupných dát Štatistického úradu SR a z dostupných publikácií. Téma demografie a demografického vývoja sa venujú autori z Infostatu, resp. Výskumného demografického centra.

Slovenská republika z hľadiska rozmiestnenia obyvateľstva obsahuje niekoľko špecifik. V európskom ponímaní absentujú na Slovensku metropoly, resp. veľké aglomerácie. Za takú sa dá považovať iba Bratislava, čiastočne Košice. Ostatné sídla, ktoré sú zo slovenského pohľadu brané ako „veľké“ majú z európskeho pohľadu charakter len stredne veľkých miest.

Práve z uvedeného špecifického dôvodu je nevyhnutné pozerať sa na Bratislavu osobitne. Ako hovorí Šprocha (2017), v polovici 90. rokov sa populačný vývoj Bratislavy niesol v negatívnom trende. Bratislava nielen zostarla, ale pokračoval aj pokles populácie vplyvom väčšieho množstva vysťahovaných obyvateľov ako prisťahovaných. Tento trend, spojený najmä so zmenami v plodnosti, odkladaní rozhodnutia mať dieťa do neskoršieho veku ženy, ktorý sa prejavil ako prvý práve v Bratislave sa začal otáčať v roku 2005. Od roku 2007 rastie počet obyvateľov Bratislavy aj vplyvom zvyšovania počtu narodených nad zomrelými. Rovnako pribúda počet obyvateľov, ktorí do Bratislavy migrujú (myslí sa najmä migrácia na národnej úrovni), čo hlavné mesto radí k najúspešnejším populáciám z hľadiska zvyšovania počtu obyvateľov v posledných rokoch. Napriek tomu autori konštatujú, že počet obyvateľov mierne klesol a oproti prvej polovici 90. rokov má v Bratislave nahlásený trvalý pobyt o 20 – 25 tisíc ľudí menej. Pravdepodobne však v Bratislave v skutočnosti žije oveľa viac ľudí a štatistika na

základe počtu trvalých pobytov nie je presná. Výskumníci z UK na základe dát mobilných sim kariet, ktoré sú v Bratislave aktívne v noci konštatujú, že mesto má v skutočnosti pravdepodobne viac ako 600 000 obyvateľov. Ako tvrdia autori Šprocha a kol. (2017) v publikácii Demografický obraz najväčších miest Slovenska, s výnimkou Bratislavy sú všetky ostatné sledované mestá (autori sledovali populáciu najväčších slovenských miest) migračne stratové.

V rámci vnútornej migrácie sa dá konštatovať, že najväčšia migračná vlna nastala po rozpade spoločného štátu, kedy sa z miest Slovenska vysťahovalo najviac ľudí.

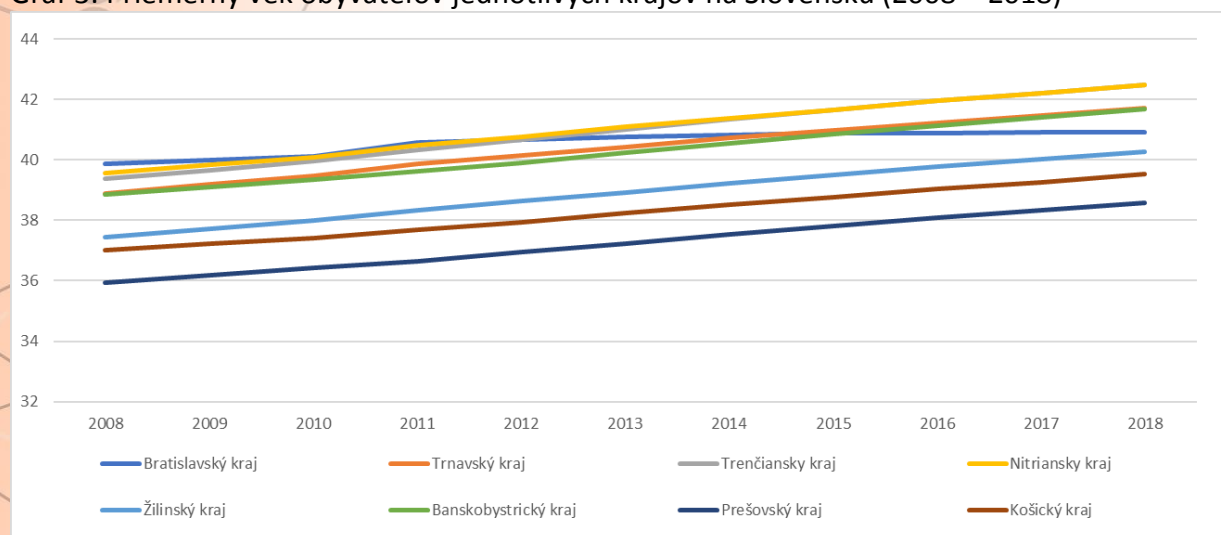
Čo sa týka zahraničnej migrácie medzi jednotlivými mestami, opäť sú pre nás smerodajné údaje z publikácie „Demografický obraz najväčších miest Slovenska“. Autori (2017) tvrdia, že na počiatku 90. rokov bolo negatívne migračné saldo v slovenských mestách spôsobené taktiež rozpadom republiky. Došlo k odsťahovaniu časti občanov do Českej republiky, čo sa však už začalo započítavať ako zahraničná migrácia. S výnimkou tohto obdobia boli najväčšie slovenské mestá v rámci zahraničnej migrácie ziskové (výnimku z najväčších slovenských miest tvorí Prievidza). Najväčšie migračné prírastky sa v prípade najväčších slovenských miest viažu k obdobiu po vzniku SR, kedy sa najviac ľudí vrátilo do rodných miest z českých miest a následne v súvislosti s hospodárskou konjunktúrou rokov 2007 – 2008. Najväčší počet prisťahovaných zo zahraničia smeruje do Bratislavy, opäť platí, že ostatné mestá z pohľadu zahraničnej migrácie dosahujú skôr symbolické hodnoty.

Zaujímavé je tiež sledovať vekovú štruktúru jednotlivých slovenských miest. Ako pokračujú autori (2017), charakteristickým znakom vekovej štruktúry Slovenska je jej nepravidelnosť. Vo všeobecnosti ale konštatujú, a to na základe dát zo sčítania obyvateľstva, že slovenské mestá, rovnako ako ostatok populácie starne. Zo všetkých analyzovaných miest, sa tento jav najviac prejavuje v Bratislave, Poprade a Žiline. Očakáva sa, že do budúcnosti sa tento trend ešte prehĺbi. Tempo zvyšovania priemerného veku v mestách nad 50 000 sa nelíši od zbytku populácie a pokračuje tempom asi 0,3 roka každý rok. Jedným z najstarších miest je

v súčasnosti Trenčín, Prievidza, Banská Bystrica a Bratislava. Pozíciu „najmladšieho“ mesta z pohľadu priemerného veku obyvateľov z miest nad 50 000 obyvateľov si drží Poprad. Podrobnejšie výsledky prezentujeme v Prílohe 1.

Dáta ŠU SR poukazujú tiež na starnutie obyvateľstva vo všetkých krajoch Slovenskej republiky. Priemerný vek obyvateľa je najnižší, a to dlhodobo v Prešovskom kraji, naopak, najvyšší priemerný vek majú obyvatelia Nitrianskeho kraja. Za posledné sledované obdobie dochádza k znižovaniu priemerného veku obyvateľov Bratislavského kraja.

Graf 3: Priemerný vek obyvateľov jednotlivých krajov na Slovensku (2008 – 2018)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov ŠU SR, 2019

Nižší priemerný vek obyvateľov Prešovského, Košického a čiastočne aj Žilinského kraja je spôsobený vyššou pôrodnosťou v týchto krajoch. Na druhej strane treba však mať na pamäti, že napriek tomu, že priemerný vek je v týchto krajoch v porovnaní s ostatnými nižší, tiež dochádza k jeho zvyšovaniu. K postupnému stabilizovaniu až miernemu znižovaniu priemerného veku obyvateľov dochádza v Bratislavskom kraji, pričom tento jav je spôsobený najmä vnútornou migráciou (vonkajšou iba v malej miere). Bratislava a jej pracovné a študijné príležitosti priťahujú mladých ľudí z celej krajiny.

3 TRH PRÁCE Z HĽADISKA POTREBY ZAMESTNÁVANIA MIGRANTOV A CUDZINCOV

Slovenská ekonomika najmä v posledných rokoch „trpí“ nedostatkom pracovnej sily. Analýzu nezamestnanosti poskytujú dáta Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny. Prvá časť tejto kapitoly bude zameraná najmä na analýzu potrieb trhu práce na základe týchto dát. Do úvahy zoberieme najmä dáta Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny podľa počtu „Povolení na zamestnanie na území SR“ a v prípade cudzincov z EÚ počty občanov EÚ/EHP s informačnou kartou na území SR.

V druhej časti kapitoly sa zameriavame na občanov iných štátov, ktorí pôsobia na slovenskom trhu práce. Týchto cudzincov môžeme rozdeliť na dve hlavné skupiny – občania členských štátov Európskej únie a občania tretích krajín.

3.1 Potreby trhu práce a nedostatkové profesie na slovenskom trhu práce

O zamestnávaní cudzincov a riadenej migrácii je potrebné uvažovať v kontexte očakávaného nedostatku pracovníkov v nasledujúcich rokoch. Spoločnosť Trexima skúmala v rámci Národného projektu „Prognózy vývoja na trhu práce v SR II“ potreby trhu práce na Slovensku do roku 2024. Porovnaním očakávanej dodatočnej potreby pracovnej sily s očakávaným príchodom absolventov konkrétnych škôl a odborov na trh práce vzišiel odhad nedostatkových profesií v zhlukoch odborov vzdelania.

Podľa záverov projektu bude na Slovensku v období rokov 2019 – 2024 potrebné doplniť na trh práce takmer pol milióna osôb. Absolventi z toho pokryjú maximálne 56 %. Zostane tak nedostatok pracovníkov na úrovni približne 212 tisíc, ktorý nebude možné doplniť ani teoretickou rekvalifikáciou pracovníkov na prebytkových pozíciách, ktorých bude v tomto období približne 38 tisíc.

Nedostatok pracovných síl má zasiahnuť všetky kraje Slovenska v intenzite od 21 766 tisíc do 33 780. Najviac ho pocíti Nitriansky kraj a najmenej Banskobystrický kraj. Nedostatok teda bude celoplošný. Podrobnejšie údaje zachytáva nasledujúca tabuľka.

Tabuľka 1: Celkový nedostatok pracovných síl v období rokov 2019-2024

Kraj	Počet chýbajúcich pracovníkov
Nitriansky kraj	33 780
Trenčiansky kraj	29 813
Bratislavský kraj	27 459
Trnavský kraj	27 277
Prešovský kraj	26 580
Žilinský kraj	22 752
Košický kraj	22 640
Banskobystrický kraj	21 766
Spolu SR	212 067

Zdroj: Trexima, vlastné spracovanie, 2019

3.2 Veľkosť nedostatku pracovníkov v jednotlivých sektoroch hospodárstva SR

Podľa prognózy Treximy bude vyše 44 percent pracujúcich chýbať v štyroch oblastiach. Sú nimi strojárstvo, obchod a financie, predavači a pracovníci dopravy, logistiky a pôšt. Očakávaný nedostatok zobrazuje tabuľka nižšie. V ďalšom texte budú podrobnejšie analyzované jednotlivé oblasti z hľadiska regionálnych potrieb a z hľadiska nedostatkových profesií.

Tabuľka 2: Oblasti s vysokým nedostatkom pracovníkov v období rokov 2019-2024

Oblasť	počet chýbajúcich pracovníkov
Strojárstvo	33 365
Obchod a financie	23 726
Predavači	22 504
Pracovníci dopravy, logistiky a pôšt	14 336
Spolu	93 930

Zdroj: Trexima, vlastné spracovanie, 2019

3.3 Nedostatok pracovníkov v strojárskom priemysle

Vyššie 33 tisíc chýbajúcich pracovníkov v oblasti strojárstva v horizonte piatich rokov obsahuje viaceré profesie. Ide konkrétne o pozície: Montážny pracovník (operátor) v strojárskej výrobe, Obrábač kovov, Zvárač kovov, Prevádzkový zámočník (údržbár), Nastavovač a obsluha kovoobrábacích strojov, Strojní zámocník (okrem banského), Pomocný pracovník v strojárskej (automobilovej) výrobe, Strojník vodohospodárskych zariadení, Zámočník, nástrojár a podobný pracovník, Kvalitár, kontrolór v strojárskej výrobe, Nastavovač CNC strojov, Montér lán a zdvíhacích zariadení, Prípravár a montér kovových konštrukcií, Strojársky technik v oblasti údržby, Nástrojár, Majster (supervízor) v strojárskej výrobe, Mechanik, opravár železničných koľajových vozidiel a traťových strojov, Mechanik, opravár poľnohospodárskych strojov a zariadení, Strojársky technolog (okrem zvarania), Mechanik, opravár poľnohospodárskych, ťažobných a priemyselných strojov a zariadení, Klampiar (okrem stavebného klampiara a karosára), Lakovač, natierač kovových konštrukcií, zariadení, dopravných prostriedkov, Operátor strojov a zariadení na výrobu betónu, Rezač kovov, Technický kreslič, Strojník pre obsluhu úpravni pitných vôd a čerpacích staníc, Zvárač a rezač kovov, Stavebný klampiar, Mechanik, opravár textilných a odevných strojov, Mechanik, opravár stavebných strojov a zariadení v stavebníctve, Nastavovač priemyselných robotov, Programátor CNC strojov, Brúsič nástrojov, Operátor zdvíhacieho zariadenia (okrem žeriavnika), Technik v oblasti zvarania, Leštič, brúsič a ostrič kovov a nástrojov, Mechanik, opravár drevoobrábacích strojov a zariadení, Repasér, Strojársky laborant, Mechanik, opravár strojov a zariadení na ťažbu nerastných surovín, Stavebný zámočník, Mechatronik, Zvárač

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

plastov, Technik protikoróznej ochrany, Výrobca, opravár meteorologických nástrojov, Mechanik, opravár pojazdných zariadení a strojov v lesníctve, Zoraďovač zvarovania, Spájkovač, Technik nedeštruktívnych skúšok, Mechanik, opravár lodných motorov a zariadení a Výrobca, opravár chirurgických nástrojov.

V oblasti strojárstva bude najviac pracovníkov chýbať v Trenčianskom kraji a najmenej v Banskobystrickom kraji. Počty za kraje zobrazuje nasledujúca tabuľka. Z hľadiska vzdelania ide o stredoškolsky vzdelaných ľudí.

Tabuľka 3: Počet chýbajúcich pracovníkov v strojárstve v období rokov 2019-2024 podľa krajov

Kraj	Počet chýbajúcich pracovníkov v strojárstve
Trenčiansky kraj	6 529
Trnavský kraj	5 558
Prešovský kraj	5 235
Nitriansky kraj	4 838
Bratislavský kraj	3 026
Žilinský kraj	2 835
Košický kraj	2 729
Banskobystrický kraj	2 616
Spolu	33 365

Zdroj: Trexima, vlastné spracovanie, 2019

3.4 Nedostatok pracovníkov v obchode a financiách

Takmer 24 tisíc zamestnancov bude podľa prognózy Treximy chýbať v rokoch 2019 až 2024 v týchto odboroch: Obchodný zástupca, Všeobecný administratívny pracovník, Administratívny pracovník v účtovníctve, Odborný administratívny asistent, Odborný pracovník v oblasti účtovníctva (okrem mzdového), Administratívny pracovník v oblasti mzdového účtovníctva, Sekretárka, Odborný pracovník mzdovej agentúry (mzdový účtovník), Poradca klientov, predajca bankových produktov pri priehradkách, Administratívny pracovník v poisťovníctve, Nákupca, odborný pracovník pre materiálové zabezpečenie a zásobovanie, Administratívny pracovník správy a evidencie majetku, Správca objektov, Fakturant, Správca

bytových, administratívnych a priemyselných objektov, Obchodný sprostredkovateľ, Technik hospodárskej správy a údržby majetku, Realitný maklér, Odborný pracovník pre predaj poistných produktov a služieb, Pracovník podpory predaja, servisný pracovník vo finančníctve, Administratívny pracovník v advokátskej kancelárii, Špecialista predaja stavebného materiálu, Pracovník vyhodnocovania dôb poistenia, Špecialista predaja motorových vozidiel, Kontrolór daní, Odborný pracovník verejnej správy pre správu majetku, Odborný pracovník pre správu a vymáhanie pohľadávok, Administratívny pracovník v bankovníctve, Odborný administratívny asistent v zdravotníckom zariadení, Supervízor v administratíve, Odborný pracovník verejnej správy pre všeobecnú vnútornú správu, Administratívny pracovník v oblasti práva, Odborný pracovník pre správu poistných zmlúv, Matrikár, Supervízor administratívnych pracovníkov, Organizátor vzdelávacích aktivít, Správca daňovej agendy, Supervízor zákazníckeho centra, Odborný pracovník pre evidenciu obyvateľstva, Administratívny pracovník v oblasti štatistiky, finančníctva, poisťovníctva, Pracovník pri priehradke v poisťovníctve, Pracovník v oblasti správy nehnuteľností, Pracovník v oblasti vymáhania pohľadávok, Supervízor operátorov dát, Administratívny pracovník v oblasti štatistiky, Asistent audítora, Odborný pracovník verejnej správy v oblasti medzinárodných vzťahov, Odborný pracovník pre kooperácie, Odborný pracovník v oblasti rozpočtu, Sprostredkovateľ prenájmu obchodného priestoru, Registrátor daní, Odborný pracovník pokladničnej služby v bankovníctve, Supervízor pracovníkov informačných služieb, Metodik daňovej exekúcie, Odborný pracovník splátkového predaja, Aukcionár, Odborný pracovník zabezpečujúci činnosti súvisiace s prevádzkou bankomatov, Odborný pracovník pre tvorbu úverovej dokumentácie, Lízingový poradca, Administratívny pracovník v oblasti kapitálového trhu, Asistent daňového poradcu, Odborný pracovník správy miestnych daní a poplatkov, Odborný pracovník, aprobant a metodik exekučnej agendy a Odborný pracovník pre bankopoistenie.

Najviac pracovníkov bude v oblasti obchodu a financií chýbať v Nitrianskom kraji a najmenej v Banskobystrickom kraji. Podrobnejšie údaje zobrazuje tabuľka nižšie. Z hľadiska vzdelania ide o stredoškolsky vzdelaných pracovníkov.

Tabuľka 4: Počet chýbajúcich pracovníkov v obchode a financiách v období rokov 2019-2024 podľa krajov

Kraj	Počet chýbajúcich pracovníkov v obchode a financiách
Nitriansky kraj	4 986
Bratislavský kraj	4 970
Trnavský kraj	3 435
Košický kraj	2 513
Prešovský kraj	2 206
Žilinský kraj	2 121
Trenčiansky kraj	1 881
Banskobystrický kraj	1 615
Spolu	23 726

Zdroj: Trexima, vlastné spracovanie

3.5 Nedostatok pracovníkov v oblasti predaja

V horizonte piatich rokov sa očakáva nedostatok vyše 22 tisíc predavačov. Do tejto skupiny spadajú nasledovné odbory: Predavač v obchodnej prevádzke, Pokladník v predajni, Vedúci obchodnej prevádzky, Pracovník čerpacej stanice, Predavač v novinovom stánku, Iný pracovník v oblasti predaja, Asistent služieb zákazníkom, Pracovník príjmu tovaru, Pokladník, predavač lístkov, Hlavný pokladník v obchodnej prevádzke, Pokladník a predavač vstupeniek v kultúre, Hosteska, Pracovník tvorby a kontroly vystavenia tovaru, Podomový predavač, Koordinátor pokladníkov, Pracovník kontroly cien, Predavač v stánku a na trhu, Pouličný predavač jedla, Obchodník v malom obchode, butik.

Vyššie tretina očakávaného nedostatku predavačov postihne Bratislavský kraj, ďalšia takmer tretina bude chýbať spolu v Košickom a Banskobystrickom kraji. V ostatných krajoch to bude do dvoch tisíc ľudí. Podrobnejšie zachytáva očakávaný nedostatok pracovníkov v predaji nasledujúca tabuľka.

Tabuľka 5: Počet chýbajúcich predavačov v období rokov 2019-2024 podľa krajov

Kraj	Počet chýbajúcich predavačov
Bratislavský kraj	8 313
Košický kraj	3 356
Banskobystrický kraj	2 918
Nitriansky kraj	1 884
Trenčiansky kraj	1 782
Trnavský kraj	1 598
Žilinský kraj	1 504
Prešovský kraj	1 149
Spolu	22 504

Zdroj: Trexima, vlastné spracovanie, 2019

3.6 Nedostatok pracovníkov v oblasti dopravy, logistiky a pôšt

Nedostatok vyše 14 tisíc pracovníkov v oblasti dopravy, logistiky a pôšt sa prejaví v horizonte piatich rokov v týchto odboroch: Skladník, Pracovník pri priehradke na pošte, Doručovateľ zásielok, poštár, Rušňovodič v železničnej doprave, Pracovník riadenia železničnej dopravy (posunovač, signalista, výhybkár, dozorca výhybiek, hradlár, hlásič, závorár), Skladový majster (vedúci skladu), Dispečer, výpravca v železničnej doprave, Sprievodca a vlakvedúci v osobnej železničnej doprave, Pokladník a predavač lístkov vo verejnej osobnej doprave, Administratívny pracovník v logistike, Administratívny pracovník v železničnej doprave, Dispečer osobnej, cestnej dopravy (okrem mestskej hromadnej dopravy), Technik, kontrolór v železničnej infraštruktúre, Sprievodca a vlakvedúci nákladnej dopravy, Agent a disponent prepravy, Inštruktor autoškoly, Administratívny pracovník v doprave, Vozmajster, Stevard v osobnej železničnej doprave, Administratívny pracovník v cestnej doprave (okrem mestskej hromadnej dopravy), Technický pracovník cestnej infraštruktúry, Technik vozového parku, Dispečer v logistike a poštových službách, Transzitér, Dispečer prevádzky cestnej infraštruktúry, Posunovač, signalista, výhybkár, Technik v logistike a poštových službách, Colný deklarant, Kuriér, Kontrolór tovaru v logistike, Dispečer mestskej hromadnej dopravy, Triedič zásielok, Poštový doručovateľ a pracovník zásielkových a poštových služieb, Technik, kontrolór mestskej hromadnej dopravy, Administratívny pracovník v mestskej hromadnej doprave,

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

Operátor v železničnej doprave, Palubný sprievodca v leteckej doprave, Pracovník vybavenia cestujúcich v leteckej doprave, Vodič banskej lokomotívy, Administratívny pracovník v leteckej doprave, Technik cestnej dopravy, Operátor priemyselnej lanovky, Obsluhujúci pracovník v leteckej a lodnej doprave inde neuvedený, Rušňovodič inde neuvedený, Administratívny pracovník v lodnej doprave, Operátor v cestnej infraštruktúre, Pracovník technickej údržby tunela, Palubný sprievodca, stevard v lodnej doprave, Sprievodca v osobnej doprave inde neuvedený a Colník.

Z regionálneho hľadiska má byť nedostatkom týchto pracovníkov na úrovni 21 % zasiahnutý najmä Trnavský kraj. Najmenšie problémy budú citeľné v Žilinskom kraji, kde sa predpokladá z celkového nedostatku dopad len 3 %. Údaje za ďalšie kraje sú obsiahnuté v tabuľke nižšie.

Tabuľka 6: Počet chýbajúcich pracovníkov v doprave, logistike a na poštách v období rokov 2019-2024 podľa krajov

Kraj	Počet chýbajúcich pracovníkov v doprave, logistike a na poštách
Trnavský kraj	3 024
Nitriansky kraj	2 715
Košický kraj	2 048
Bratislavský kraj	1 864
Trenčiansky kraj	1 807
Prešovský kraj	1 573
Banskobystrický kraj	814
Žilinský kraj	490
Spolu	14 336

Zdroj: Trexima, vlastné spracovanie, 2019

3.7 Oblasti so stredným nedostatkom pracovníkov

Takmer tretina očakávaného nedostatku pracovníkov v horizonte piatich rokov patrí do oblastí s početnosťou od 5 do 10 tisíc ľudí. Najpočetnejším zhľukom v rámci týchto oblastí sú sociálno-výchovní pracovníci, asistenti, opatrovatelia a vychovávatelia. Nasledujú administratívno-

ekonomickí pracovníci a pracovníci v informačno-komunikačných technológiách. Početnosť v jednotlivých oblastiach zachytáva nasledujúca tabuľka.

Tabuľka 7: Oblasti so stredným nedostatkom pracovníkov v období rokov 2019-2024

Oblasť	Počet chýbajúcich pracovníkov
Sociálno-výchovní pracovníci, asistenti, opatrovatelia a vychovávatelia	9 784
Administratívno-ekonomickí pracovníci	8 584
Informačno-komunikačné technológie	8 116
Pracovníci chemickej výroby	7 715
Inštalatéri	6 733
Účtovníctvo a audítorstvo	6 135
Pomocníci v domácnosti	5 973
Hutníci a zlievači	5 961
Kuchári	5 348
Spolu	64 349

Zdroj: Trexima, vlastné spracovanie, 2019

Nedostatok v uvedených oblastiach sa prejaví relatívne rovnomerne vo všetkých krajoch. Najviac bude postihnutý Nitriansky kraj na úrovni 14 % a najmenej Prešovský kraj vo výške 10 % z celkového počtu chýbajúcich pracovníkov.

Tabuľka 8: Počet chýbajúcich pracovníkov intenzity stredného nedostatku v období rokov 2019-2024 podľa krajov

Kraj	Počet chýbajúcich pracovníkov so stredným nedostatkom
Nitriansky kraj	8 884
Žilinský kraj	8 676
Bratislavský kraj	8 646
Trnavský kraj	8 243
Trenčiansky kraj	7 912
Košický kraj	7 873
Banskobystrický kraj	7 549
Prešovský kraj	6 566
Spolu	64 349

Zdroj: Trexima, vlastné spracovanie, 2019

3.8 Oblasti s nižším nedostatkom pracovníkov

Štvrtina očakávaného nedostatku pracovníkov je prognózovaná v zhlukoch odborov s početnosťou nižšou ako 5 tisíc. Medzi relatívne signifikantnejšie zhľuky (od 2 do 5 tisíc pracovníkov) patrí stavebníctvo, IT, poľnohospodárstvo, pedagogika, textilný a odevný priemysel, bezpečnostné vedy, elektronika a energetika, zdravotní záchranári, pracovníci v energetike a plynárstve. Prognózovaný nedostatok v týchto oblastiach zobrazuje tabuľka nižšie.

Tabuľka 9: Oblasti s nižším nedostatkom pracovníkov v období rokov 2019-2024

Oblasť	Počet chýbajúcich pracovníkov
Stavebníctvo (stredoškolské vzdelanie)	4 234
Informačné služby	3 782
Poľnohospodárstvo a agropodnikanie	3 770
Učiteľstvo a pedagogické vedy	3 403
Stavebníctvo (vysokoškolské vzdelanie)	3 373
Textilný a odevný priemysel	2 911
Bezpečnostné vedy	2 374
Elektrotechnika a energetika	2 122
Zdravotníckí záchranári	2 035
Pracovníci v energetike a plynárstve	2 002
Spolu	30 006

Zdroj: Trexima, vlastné spracovanie, 2019

Z regionálneho hľadiska budú títo pracovníci chýbať najmä v Prešovskom kraji (22% z nich) a v Trenčianskom kraji (18 % z nich). Najmenej negatívne bude v tejto oblasti dotknutý Bratislavský kraj (7 % z nich). Konkrétne počty zobrazuje tabuľka nižšie.

Tabuľka 10: Počet chýbajúcich pracovníkov intenzity nižšieho nedostatku v období rokov 2019-2024 podľa krajov

Kraj	Počet chýbajúcich pracovníkov s nižším nedostatkom
Prešovský kraj	6 692
Trenčiansky kraj	5 468
Nitriansky kraj	4 377
Trnavský kraj	3 366
Banskobystrický kraj	3 054
Žilinský kraj	2 773
Košický kraj	2 308
Bratislavský kraj	1 967
Spolu	30 006

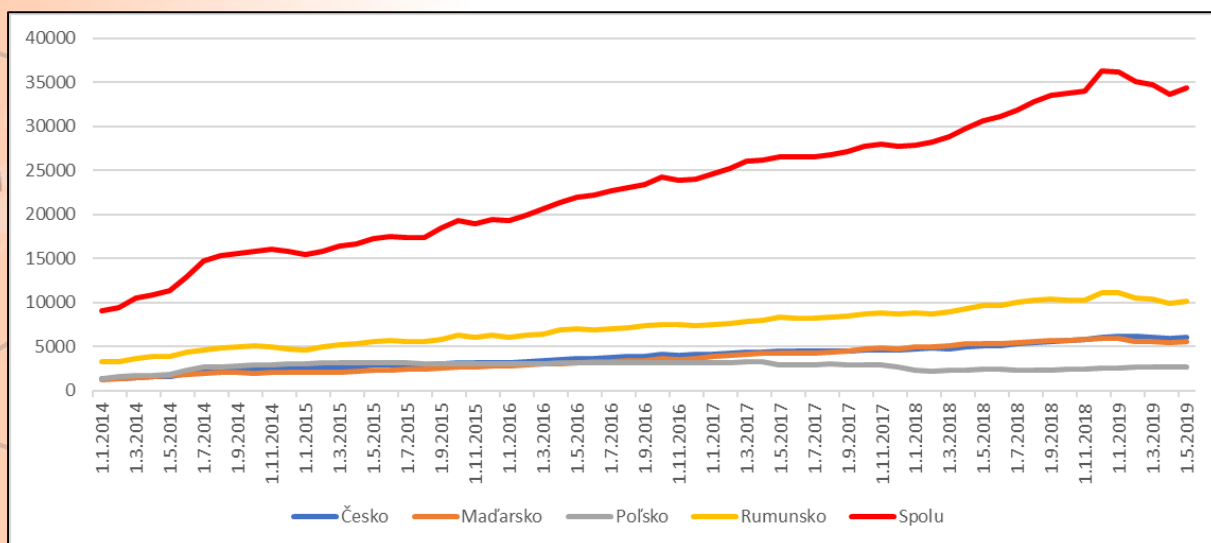
Zdroj: Trexima, vlastné spracovanie, 2019

Okrem uvedených oblastí s vysokým, stredným a nižším prognózovaným nedostatkom pracovníkov budú chýbať zamestnanci v početne malých oblastiach (zhluky do 2 tisíc). Spolu ich však bude ďalších takmer 24 tisíc. Jedným z riešení ako pomôcť zvládnuť tento nedostatok je práve zabezpečenie kvalifikovaných pracovníkov a to aj získavaním pracovných síl zo zahraničia. Ďalšiu časť tejto kapitoly preto venujeme súčasnému stavu zamestnávania cudzincov na Slovensku.

3.9 Súčasný stav zamestnávania cudzincov z EÚ/EHP v Slovenskej republike

Ak analyzujeme počty občanov členských krajín Európskej únie, ktorí prichádzajú na slovenský pracovný trh od roku 2014, vidíme, že ich počet rastie. Najviac u nás pracujú občania Rumunska, Česka, Maďarska a Poľska.

Graf 4: Počet občanov vybraných krajín EÚ/EHP pôsobiach na slovenskom pracovnom trhu

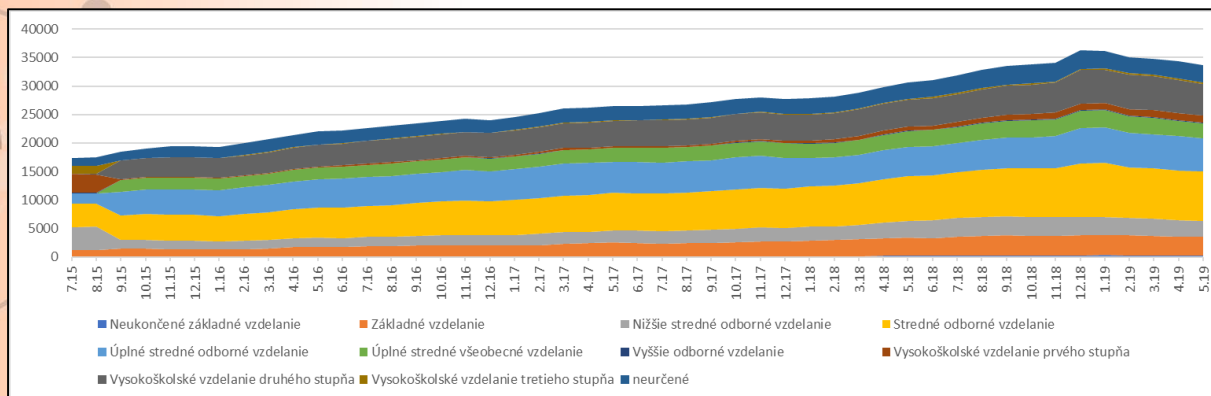

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát UPSVaR, 2019

Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že v prípade občanov EÚ/EHP na Slovensko prichádzajú najmä občania s lepšou kvalifikáciou.

Ešte výraznejšia je prevaha vyššie kvalifikovaných cudzincov, ak sa zameriame na občanov „starých“ členských štátov Európy. V prípade občanov Nemecka prichádzajúcich na náš pracovný trh má až 48 % z nich vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa (máj 2019). V prípade občanov Francúzska je to dokonca 60 % a v prípade občanov Veľkej Británie 52 % občanov.

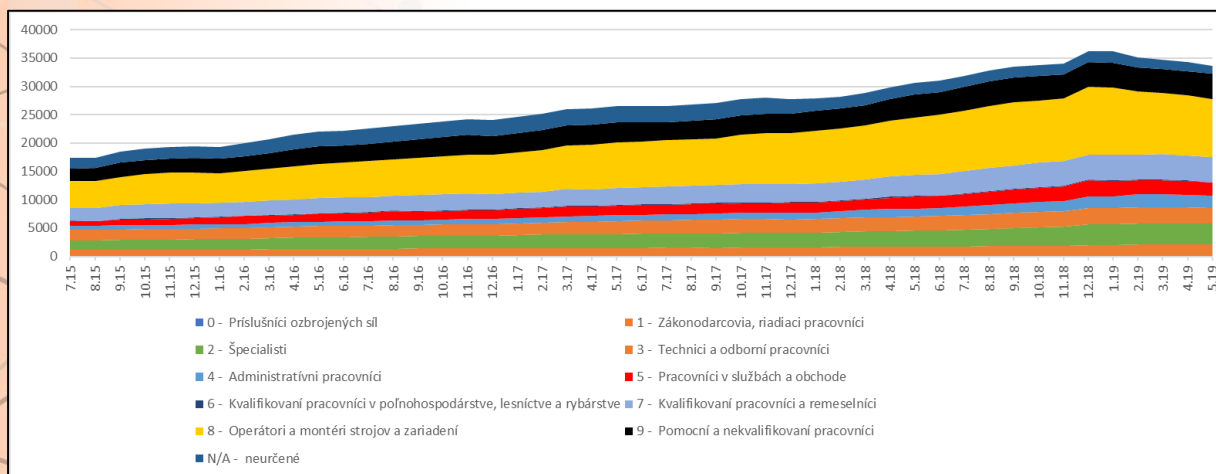
Graf 5: Vzdelanostná úroveň občanov EÚ/EHP (spolu) pôsobiach na slovenskom pracovnom trhu

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát UPSVaR, 2019

Pri pohľade na jednotlivé profesie, ktoré na Slovensku vykonávajú občania EÚ (resp. EHP), môžeme vo všeobecnosti konštatovať, že ide o profesie s vyššou pridanou hodnotou.

Graf 6: Pracovné pozície občanov EÚ/EHP (spolu) pôsobiach na slovenskom pracovnom trhu

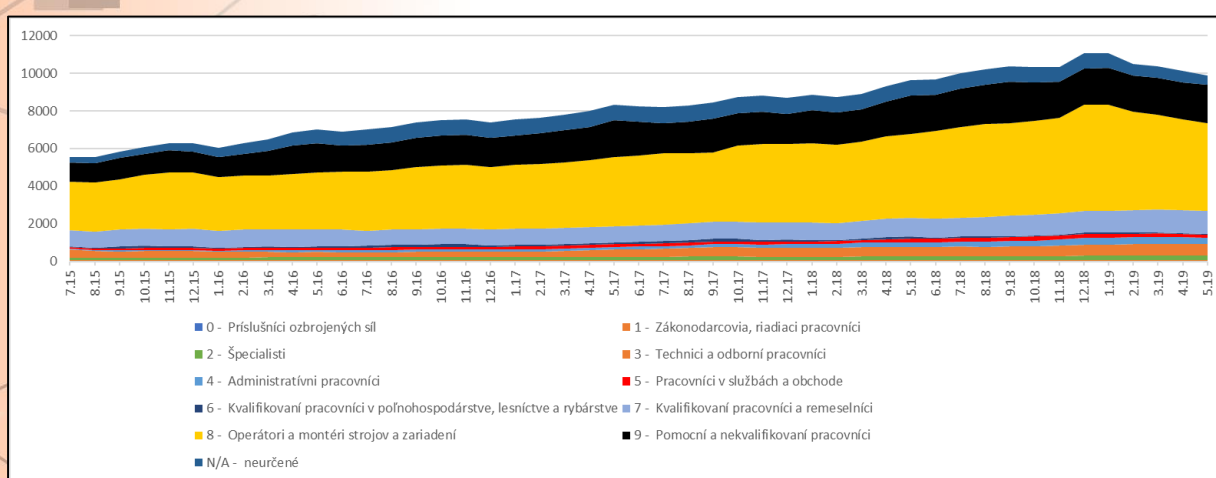
Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát UPSVaR, 2019

Ak sa zameriame na najpočetnejšiu skupinu „Operátori a montéri strojov a zariadení“, ktorej podiel na celkových zamestnaniach cudzincov z EÚ zamestnaných na Slovensku dlhodobo tvorí

viac ako 20 % všetkých cudzincov z EÚ, zistíme, že tento podiel je do značnej miery spôsobený občanmi Rumunska.

Avšak Rumunsko je v prípade EÚ v podstate jedinou krajinou, ktorá výraznejšie „zásobuje“ slovenský trh pracovnou silou nižšej kvalifikácie (pričom väčšina Rumunov pracuje ako operátori).

Graf 7: Profesie vykonávané občanmi Rumunska na slovenskom pracovnom trhu

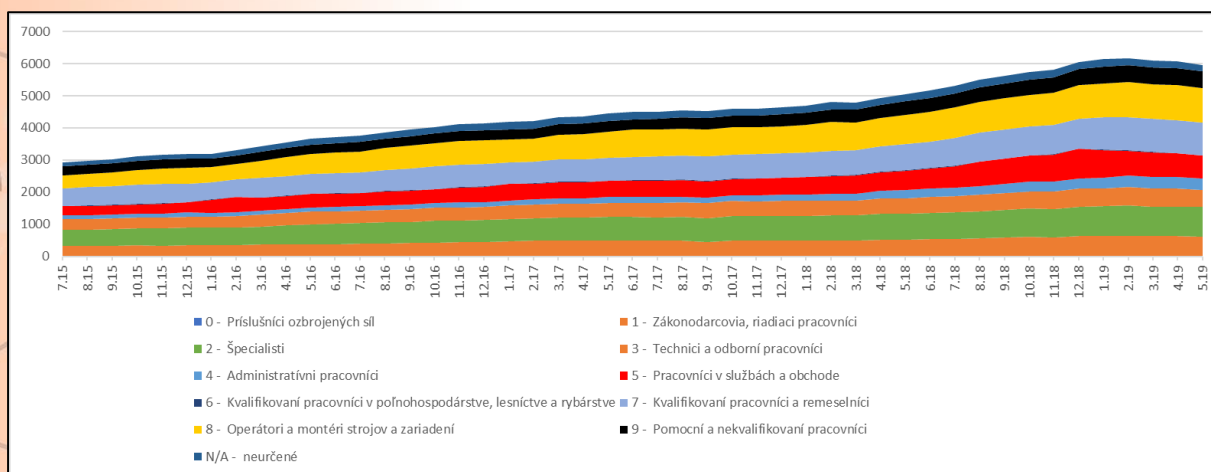

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát UPSVaR, 2019

Na druhej strane sa s trochou zovšeobecnenia dá tvrdiť, že ak už na Slovensko prichádzajú za prácou občania iných štátov Európskej únie (teda okrem Rumunska a čiastočne Bulharska), obsadzujú pozície, pre ktoré je požadovaná vyššia kvalifikácia.

Na slovenskom pracovnom trhu napríklad v máji roku 2019 UPSVaR evidoval 5 956 občanov Česka (s informačnou kartou), pričom títo na Slovensku pracujú síce tiež ako Operátori strojov a zariadení (17,86 %), ale aj ako „Kvalifikovaní pracovníci a remeselníci“ (17,21 %), či ako Špecialisti (15,40 %).

Graf 8: Profesie vykonávané občanmi ČR na slovenskom pracovnom trhu

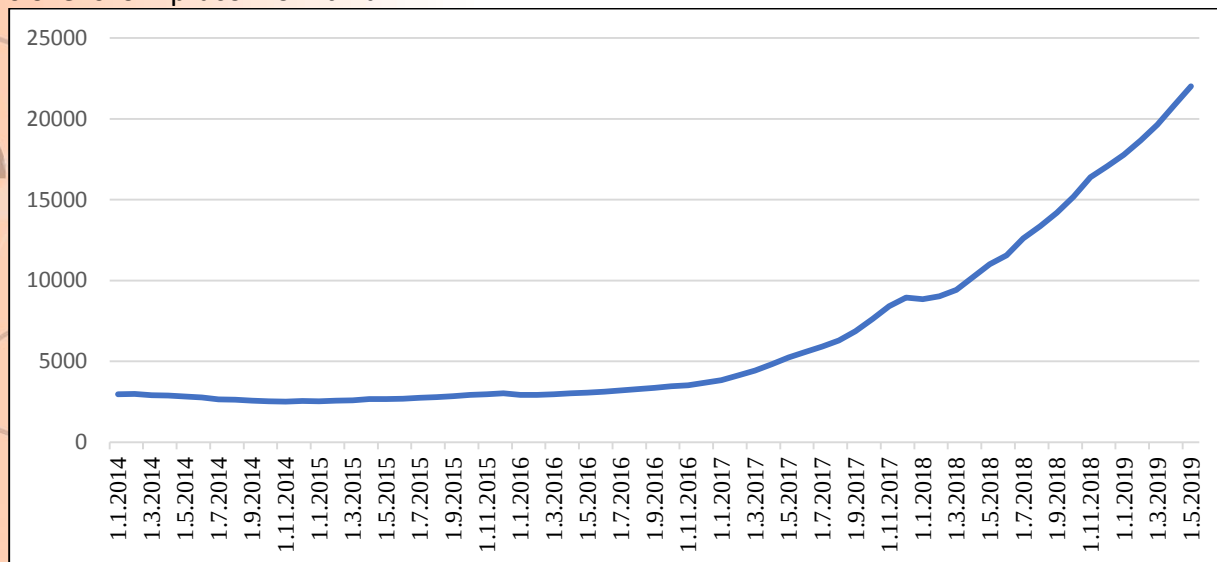

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát UPSVaR, 2019

3.10 Súčasný stav zamestnávania cudzincov z tretích krajín v Slovenskej republike

Ak sa pozrieme na dáta Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny zamerané na Zamestnávanie štátnych príslušníkov tretích krajín s udeleným povolením na zamestnanie na území Slovenskej republiky podľa štátnej príslušnosti za posledných päť rokov môžeme vidieť, že počet cudzincov zamestnaných na území Slovenskej republiky sa viac ako desaťnásobne zvýšil. Kým v roku 2014 bolo na Slovensku registrovaných asi 3 000 cudzincov s udeleným pracovným povolením, v máji 2019 bolo zamestnaných už viac ako 22 000 cudzincov na území Slovenska. To dokazuje, že Slovensko sa postupne stáva jedným z cieľov cudzincov z tretích krajín.

Graf 9: Počet občanov s udeleným pracovným povolením z tretích krajín pôsobiach na slovenskom pracovnom trhu

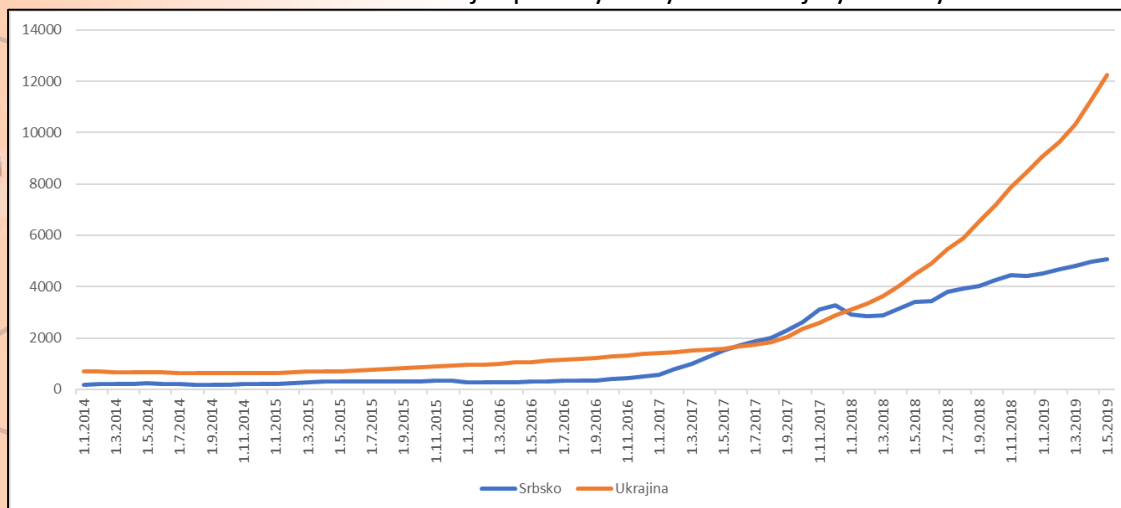
Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát UPSVaR, 2019

Ďalšia analýza údajov sa bude týkať vzdelanostnej štruktúry prijímaných občanov. Zameriame sa na posúdenie toho, z ktorých krajín prichádza na slovenský pracovný trh najviac pracovníkov a to aj na základe vývoja v čase ako je to na predchádzajúcom grafe.

Ak sa zameriame na jednotlivé národnosti, ktoré prichádzajú na slovenský pracovný trh, najväčší nárast vidíme v prípade občanov Republiky srbskej a občanov Ukrajiny. Kým však v prípade občanov Srbska vidíme postupné spomalenie trendu prílevu nových zamestnancov na slovenský pracovný trh, v prípade občanov Ukrajiny môžeme vidieť ich neustály rast.

Kým v roku 2014 bolo na Slovensku 189 Srbov s udeleným povolením na zamestnanie na území SR, v máji roku 2019 už tento počet dosahoval viac ako 5 000 osôb s takýmto povolením. V prípade občanov Ukrajiny je tento trend ešte výraznejší, v januári v roku 2014 evidovalo Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny 686 vydaných povolení, v máji roku 2019 už 12 242 takýchto povolení.

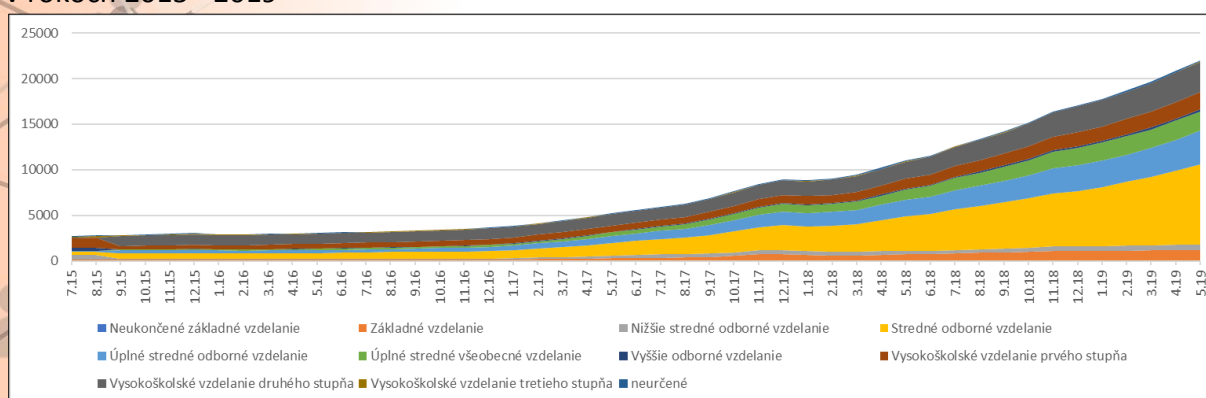
Graf 10: Zamestnávanie štátnych príslušníkov tretích krajín s udeleným povolením na pobyt na zamestnanie na území Slovenskej republiky za vybrané krajiny za roky 2014 - 2019

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát UPSVaR, 2019

Ak sa zameriame na vzdelanostnú štruktúru cudzincov, ktorí prichádzajú na trh práce z tretích krajín, môžeme vidieť, že najpočetnejšiu skupinu tvoria cudzinci so stredným odborným vzdelaním. Na slovenský pracovný trh však vstupujú aj vysokoškolsky vzdelaní ľudia a to najmä v posledných rokoch. Pozitívne na tomto vývoji je, že pracovníkov so základným vzdelaním z tretích krajín je iba marginálne množstvo.

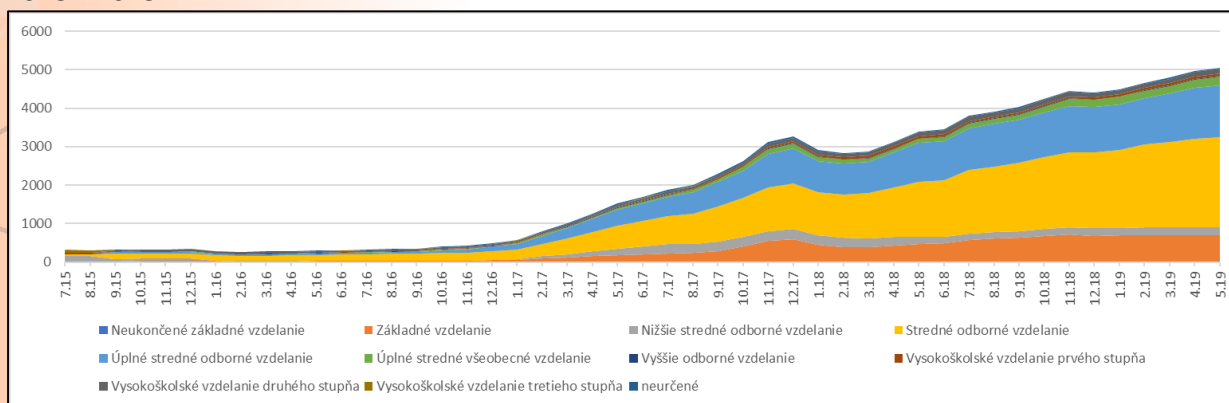
Graf 11: Vzdelanostná úroveň občanov Ukrajiny s pracovným povolením na Slovensku v rokoch 2015 - 2019

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát UPSVaR, 2019

V prípade občanov Srbska je najpočetnejšia skupina obyvateľov stredného odborného vzdelania a základného vzdelania. Len minimum srbských občanov, ktorí vstupujú na slovenský trh práce má vyššie vzdelanie, nehovoriac už o vysokoškolskom stupni vzdelania.

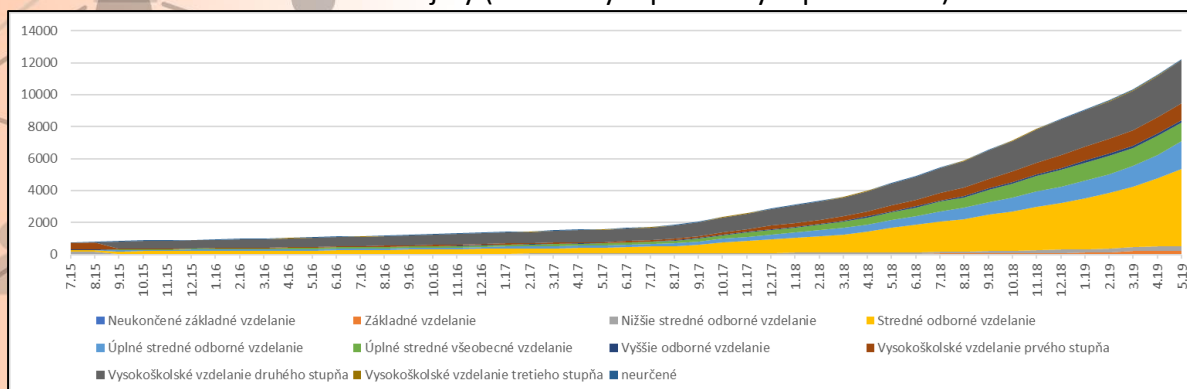
Graf 12: Vzdelanostná úroveň občanov Srbska s pracovným povolením na Slovensku v rokoch 2015 - 2019

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát UPSVaR, 2019

V prípade občanov Ukrajiny je situácia mierne odlišná. Najpočetnejšiu skupinu síce tvoria občania so stredným odborným vzdelaním, avšak môžeme pozorovať nárast občanov Ukrajiny, ktorí prichádzajú na slovenský trh práce a majú vysokoškolské vzdelanie. V poslednom období (viď Graf 13) sú dokonca vysokoškolsky vzdelaní občania Ukrajiny druhou najpočetnejšou skupinou prichádzajúcou na slovenský trh práce z tejto krajiny.

Graf 13: Vzdelanie občanov Ukrajiny (s udeleným pracovným povolením) na Slovensku

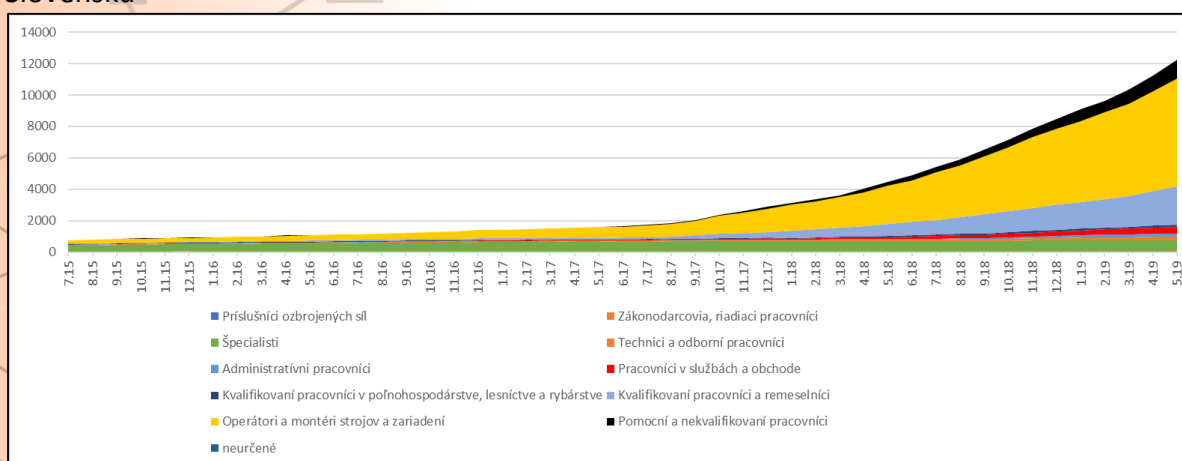

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát UPSVaR, 2019

Ak sa zameriame na oblasti, kde pracujú migranti prichádzajúci na slovenský pracovný trh z tretích krajín, môžeme vidieť, že oblasti do značnej miery kopírujú vzdelanie týchto pracovníkov. Vo väčšine prípadov sú zamestnaní na pozícii „Operátori a montéri strojov a zariadení“. Podiel týchto zamestnancov na celkovom počte zamestnancov z tretích krajín bol v máji 2019 podľa UPSVaR viac ako 58 %. Kvalifikovaných pracovníkov a remeselníkov je menej a tvoria iba 15 percent počtu zahraničných pracovníkov prichádzajúcich na slovenský trh práce.

Aj analýza dát pracovníkov z Ukrajiny a Srbska svedčí o tom, že slovenské firmy získavajú najmä manuálne pracujúcich pracovníkov z týchto krajín.

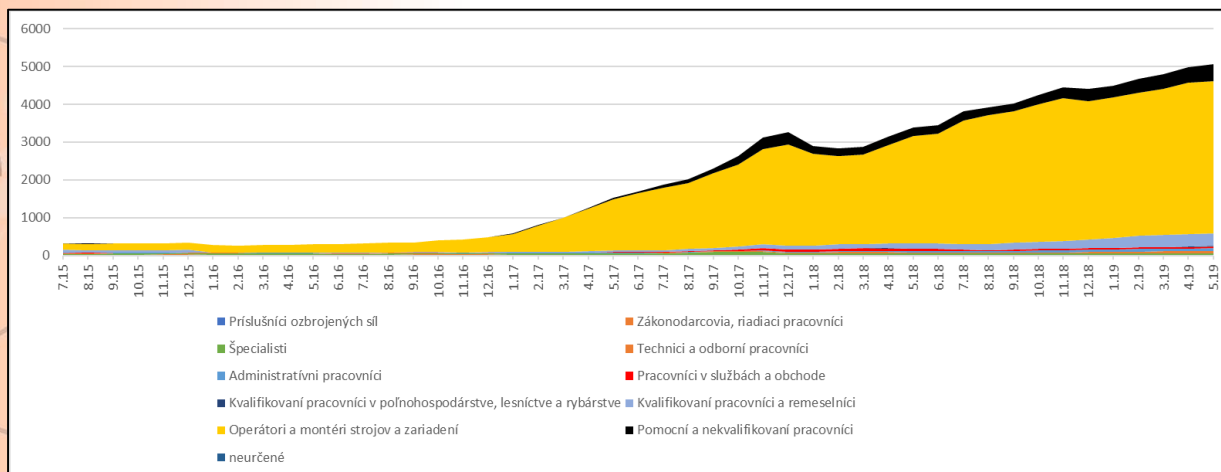
Graf 14: Profesie vykonávané občanmi Ukrajiny (s udeleným pracovným povolením) na Slovensku

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát UPSVaR, 2019

Na Grafe 14 môžeme vidieť, že v prípade občanov Ukrajiny sa dokonca „nožnice“ ešte viac roztvárajú a operátorov je spolu viac, ako všetkých ostatných pracovníkov spolu.

Graf 15: Profesie vykonávané občanmi Srbska (s udeleným pracovným povolením) na Slovensku

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát UPSVaR (2019)

V prípade občanov Srbska je tento pomer ešte výraznejší a kým v prípade obyvateľov Ukrajiny môžeme konštatovať aspoň určitý prílev profesií s vyššou pridanou hodnotou, v prípade občanov Srbska ide až v 80 % (máj 2019) o operátorov a montérov strojov a zariadení.

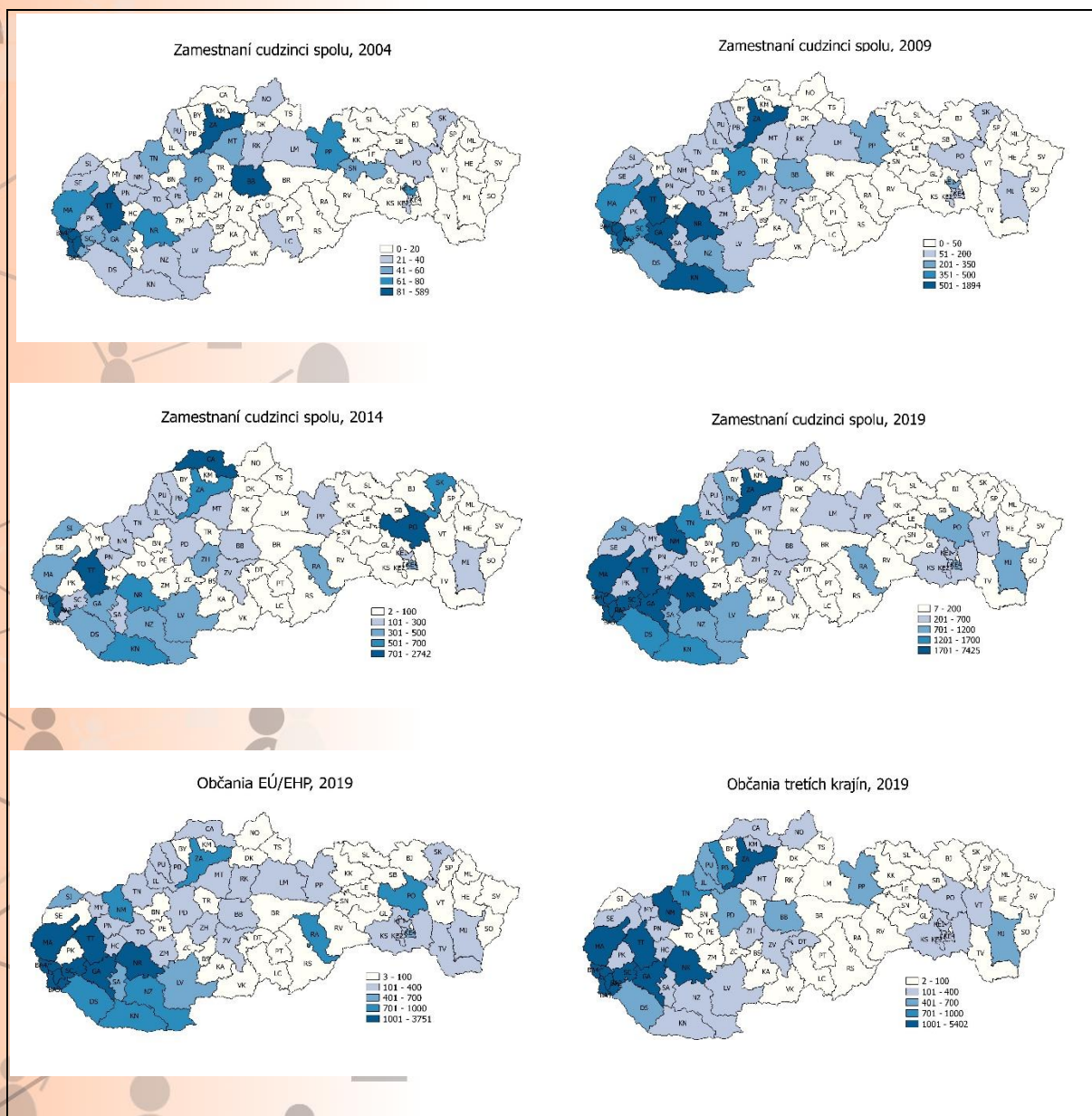
3.11 Pracujúci cudzinci na Slovensku podľa regiónov

Vo všeobecnosti platí, že pracovní migranti sa sústreďujú v tých regiónoch, kde je najviac pracovných príležitostí. Spravidla ide o hlavné mestá krajín, metropolitné regióny a/alebo priemyselné okresy². Slovensko nie je v tomto smere výnimkou. Ako môžeme vidieť na Obrázku 2, pri porovnaní počtov pracujúcich cudzincov v jednotlivých slovenských okresoch v rokoch 2004, 2009, 2014 a 2019, v týchto rokoch došlo k rozvoju slovenskej ekonomiky, ako aj k veľkému absolútnemu nárastu počtov pracujúcich cudzincov v SR. Priestorová štruktúra populácie pracujúcich migrantov sa ale zmenila len málo. Najviac migrantov sa koncentrovalo na západe Slovenska (najmä v Bratislave a Trnave) a na Považí. Bratislava, Galanta, Trnava,

² Londýn napríklad koncentruje 3,4 z 9,4 milióna všetkých migrantov vo Veľkej Británii. Zdroj: [The Migration Observatory, UK](http://www.migrationobservatory.ox.ac.uk/):

Nitra a Žilina koncentrovali 59,8 % všetkých pracujúcich cudzincov v SR v roku 2004. Tie isté okresy koncentrovali 56,2 % všetkých pracujúcich cudzincov v SR v roku 2019.

Obrázok 2: Regionálna štruktúra zamestnávania cudzincov

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov ÚPSVaR, 2019

Na Obrázku 2 vidíme porovnanie počtu pracujúcich cudzincov v SR pôvodom z iných krajín EÚ/EHP a z tretích krajín. Priestorové rozloženie oboch populácií pracujúcich migrantov je veľmi podobné. V niektorých prihraničných okresoch na juhu Slovenska vidíme vyššie zastúpenie občanov krajín EÚ/EHP – v tomto prípade Maďarska.

4 ANALÝZA PROBLÉMU SANÁCIE PRACOVNEJ SILY V SR PROSTREDNÍCTVOM ZAHRANIČNÝCH ŠTUDENTOV

Slovensko si v stratégii Európa 2020 stanovilo cieľ dosiahnuť podiel ľudí s vysokoškolským vzdelaním na populácii vo veku 30-34 rokov na úrovni 40 %. Tento cieľ sa mohol zdať ambiciózny, pretože ešte v roku 2005 činil tento podiel len 14,3 %. Prechod od regulovaného k masovému vysokoškolskému vzdelávaniu sa prejavil vo veľmi rýchlom raste podielu obyvateľov s vysokoškolským vzdelaním.. Extrapolácia trendu naznačuje, že Slovensko môže dosiahnuť stanovený cieľ v roku 2020.

4.1 Stav počtu študentov na slovenských vysokých školách

Aj vysokého školstva sa dotkla demografická zmena. Počty študentov bakalárskeho a magisterského štúdia kulminovali v roku 2009 na úrovni 140,7 tisíc a do roku 2018 klesli na 95,8 tisíc (Graf 14). Súčasný počet detí a žiakov v materských školách, základných školách a na stredných školách indikujú, že ani v budúcnosti nemožno očakávať nárast počtov slovenských študentov na vysokých školách.

Veľmi nepriaznivo sa vyvíjajú počty doktorandov. Klesli z 12,2 tisíc v roku 2010 na 6,8 tisíc v roku 2018. Napriek určitému poklesu po roku 2009 spôsobenému demografickým trendom je vývoj počtov študentov jeden z kľúčových faktorov predpokladaného dosiahnutia cieľa Stratégie Európa 2020. Počet absolventov VŠ vo vekovej skupine 20-29 rokov činil roku 2017 v SR 57,3. Toto číslo bolo porovnateľné s ostatnými štátmi V4 (Tabuľka 4) a vyššie ako

v Nemecku a Rakúsku³. Priaznivo sa vyvíjajú počty absolventov VŠ v prírodných a technických vedách a počty absolventov doktorandského štúdia (Tabuľka 4). V týchto ukazovateľoch je Slovensko porovnateľné s priemerom Európskej únie.

Tabuľka 11: Hlavné ukazovatele vysokého školstva

	EÚ28	SK	CZ	HU	PL
Mladí ľudia neparticipujúci na vzdelávaní a trhu práce (NEET)	10,9	12,1	6,3	11,0	9,5
Podiel vysokoškolsky vzdelanej populácie vo vekovej skupine 30-34 rokov	40,5	36,8	33,5	33,4	45,5
Podiel obyvateľstva vo veku 25-64 rokov, ktorí sa podieľali na CŽV (%)	11,1	3,9	8,8	5,9	5,5
Absolventi VŠ na 1000 obyvateľov vo veku 20-29 rokov (%)	x	57,4	53,9	36,5	69,1
Absolventi VŠ v prírodných a technických vedách na 1000 obyvateľov vo veku 25-34 rokov (%)	19,1	14,7	17,0	12,1	21,5
Noví PhD na 1000 obyvateľov vo veku 25-34 rokov (%)	1,3	1,5	1,1	0,6	0,5
Noví PhD v prírodných a technických vedách na 1000 obyvateľov vo veku 25-34 rokov (%)	x	0,7	0,8	0,3	0,2

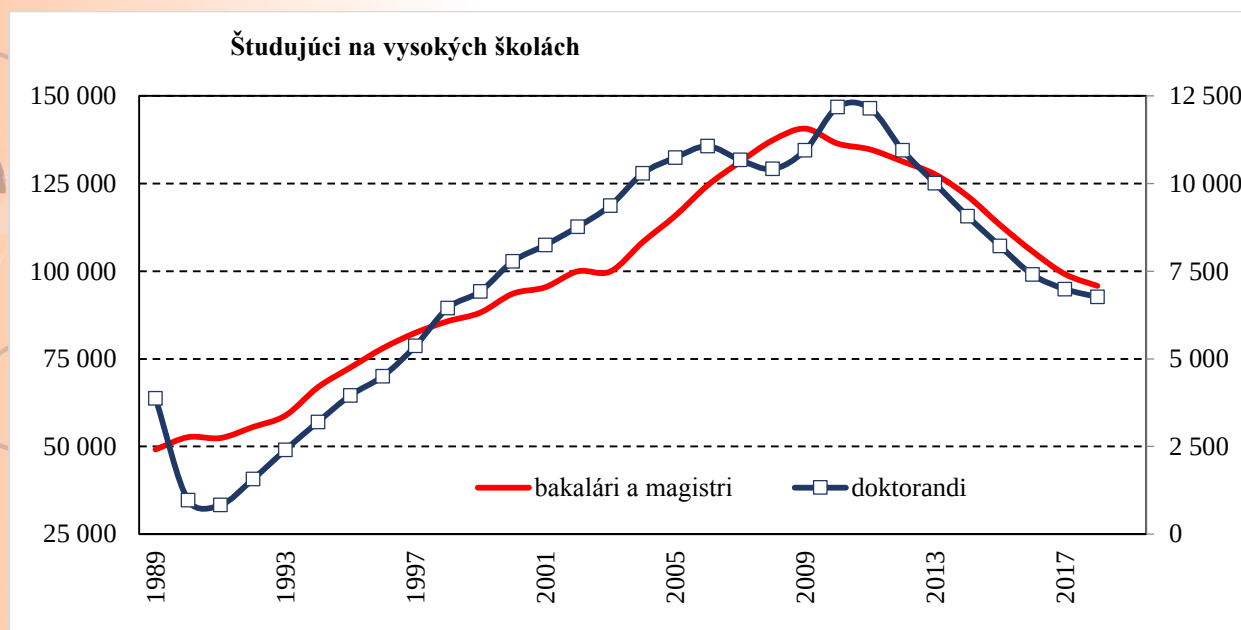
Zdroj: Eurostat, OECD - PISA. Údaje sú za rok 2018 alebo najbližší dostupný rok, 2019

Poznámky: Pri VŠ len študenti v dennom štúdiu. Počty študentov VŠ zahŕňajú aj doktorandov

Počet nových doktorandov v prepočte na tisíc obyvateľov vo vekovej skupine 25-34 rokov je v SR vyšší ako je priemer EÚ28, pričom cca 40 % nových absolventov doktorandského štúdia pochádza z prírodných a technických vied. Relatívne počty absolventov doktorandského štúdia v prírodných a technických vedách boli v SR v rokoch 2013-2015 porovnateľné s vyspelými štátmi EÚ. V rokoch 2016-2017 mierne klesli.

³ Zdroj: Eurostat (2019): *Graduates in tertiary education by age groups - per 1000 of population aged 20-29*. V počte absolventov existujú medzi členskými štátmi EÚ veľké rozdiely: od 84,5 v Dánsku po 36,5 v Maďarsku. Rozdiely závisia od aj podielu bakalárov a magistrov na celkových počtoch absolventov.

Graf 16: Počty študentov na vysokých školách

Zdroj: ŠÚSR, Infostat a CVTI, 2019

4.2 Prílev študentov na slovenské vysoké školy zo zahraničia

Dôležitým prvkom na slovenských vysokých školách sú v posledných rokoch aj zahraniční študenti. Štúdium je možné absolvovať v dvoch formách – dennej a externej. Denní študenti tvoria „chrbtovú kosť“ univerzít.

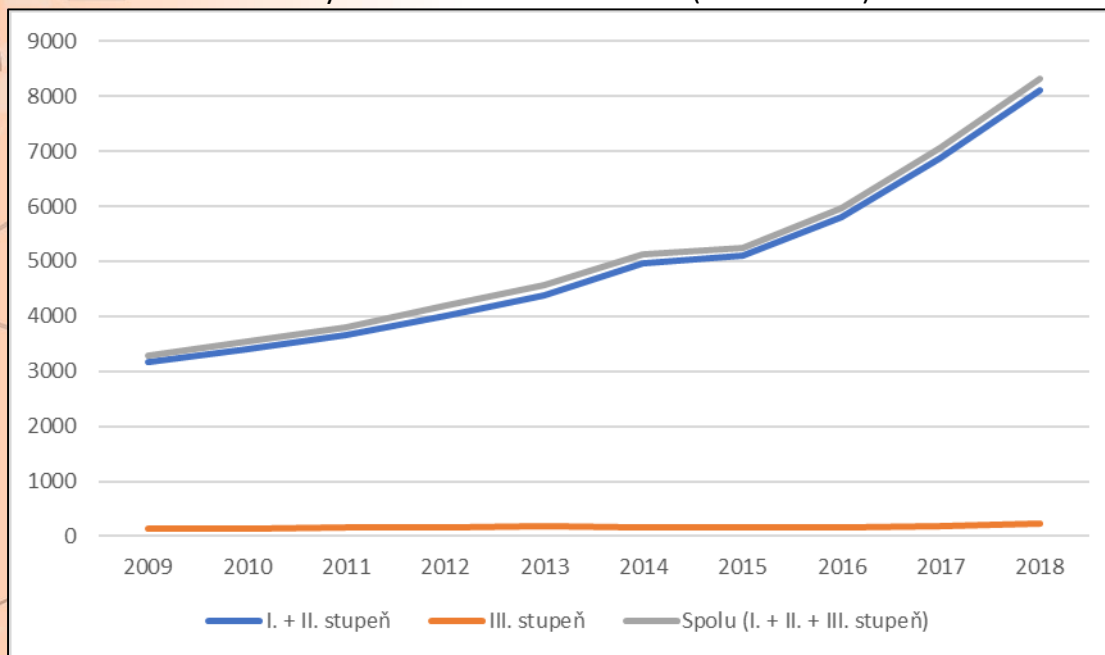
Avšak v prípade zahraničných študentov je situácia komplikovaná. Pripúšťa to aj oficiálny vládny materiál „Učiaci sa Slovensko“, v ktorom autori hovoria o tom, že na slovenských vysokých školách vzniká kontrast medzi počtom zahraničných študentov a počtom slovenských študentov, ktorí študujú v zahraničí.

Ak sa zameriame na aktuálny počet denných⁴ študentov na slovenských verejných vysokých školách, podobne ako v prípade zahraničných pracovníkov môžeme vidieť postupný rast

⁴ Dennú formu štúdia sme si zvolili z dôvodu predpokladu, že denný študent si nielen dokončuje vzdelanie na Slovensku, ale na Slovensku aj žije, pričom existuje predpoklad, že do budúcnosti, po skončení školy zostane žiť na Slovensku. Pri externých študentoch je pomerne vysoké riziko odchodu do zahraničia po skončení školy.

cudzincov na slovenských vysokých školách a to kontinuálne od roku 2009. Väčšinu z tohto nárastu tvoria študenti v prvom a druhom roku štúdia.

Graf 17: Počet zahraničných študentov na Slovensku (2009 – 2018)

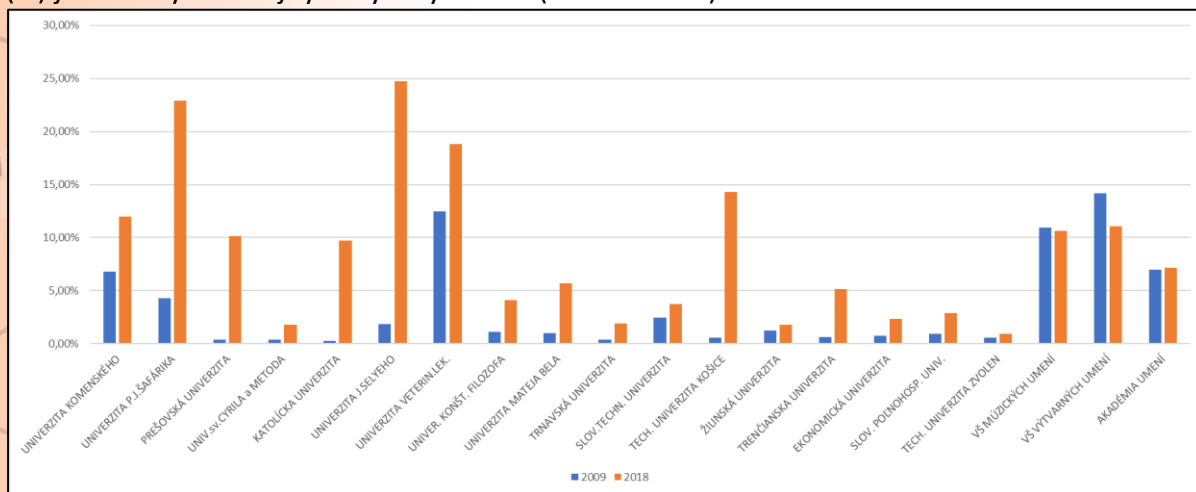

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát CVTI, 2019

Celkovo tak na základe dát CVTI (2019) môžeme povedať, že na slovenských vysokých školách v roku 2018 študovalo viac ako 8 300 zahraničných študentov denného štúdia vo všetkých troch stupňoch štúdia. Výraznejší rast tohto počtu nastáva po roku 2015.

Zaujímavé je tiež porovnanie jednotlivých škôl. Dlhodobu najviac preferujú zahraniční študenti Univerzitu Komenského v Bratislave. Trend posledných rokov je však pomerne prekvapujúci a ukazuje, že na zahraničných študentov sa zamerali nielen „bratislavské“ vysoké školy, ale veľký rast vykazujú aj vysoké školy v iných mestách. Napríklad Technická univerzita v Košiciach v roku 2009 deklarovala len 75 študentov dennej formy štúdia zo zahraničia, v roku 2018 ich už bolo 1 168. Zahraniční študenti dennej formy štúdia tak tvoria v prípade Univerzity Komenského viac ako 10 % z celkového počtu študentov, v prípade UPJŠ v Košiciach viac ako 20 % celkového počtu študentov a v prípade Univerzity J. Selyeho v Komárne dokonca viac ako 25 % z celkového počtu študentov denného štúdia I. a II. stupňa.

Graf 18: Podiel zahraničných denných študentov I. a II. stupňa na celkovom počte študentov (%) jednotlivých verejných vysokých škôl (2009 a 2018)

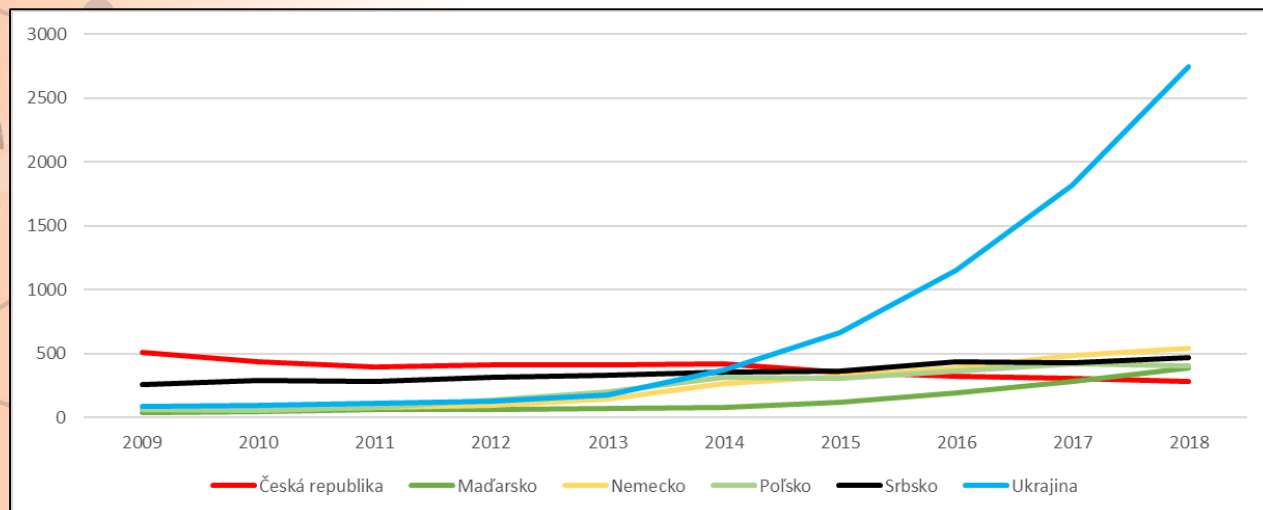

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát CVTI (2019)

Podiel denných zahraničných študentov na celkovom počte študentov univerzity od roku 2009 prakticky na všetkých univerzitách vzrástol. Výnimku tvoria vysoké školy umeleckého zamerania.

Ak sa zameriame na denných študentov jednotlivých národností, môžeme vidieť, že od roku 2013 dochádza k masívnemu rastu študentov z Ukrajiny. Rastie aj počet občanov Srbska, ktorí študujú na slovenských vysokých školách. Zaujímavý je rast počtu nemeckých študentov a taktiež rastie počet maďarských študentov. Naopak, klesá záujem študentov z Českej republiky. Údaje za vybrané krajiny interpretujeme na Grafe 19.

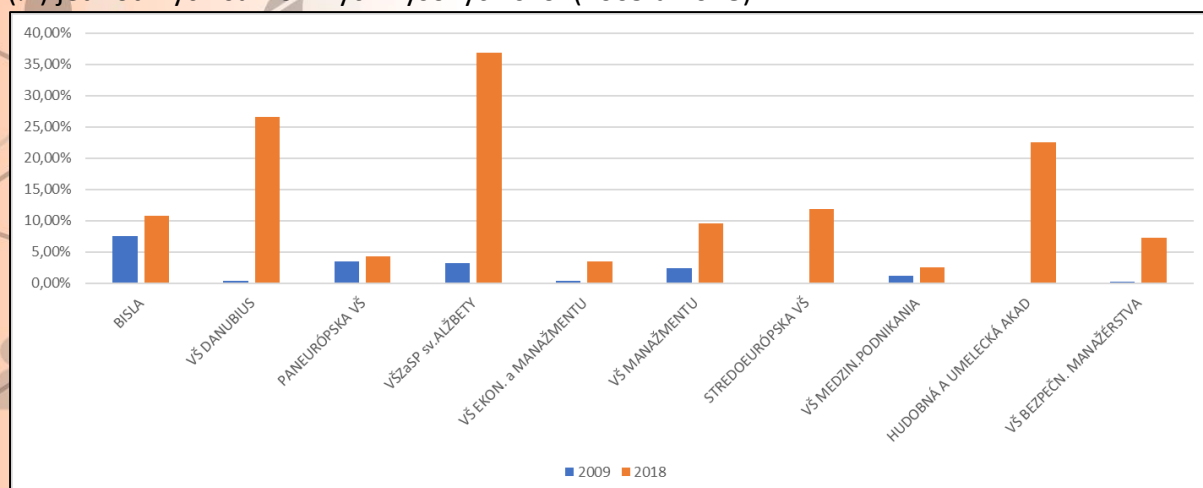
Graf 19: Počet denných študentov vybraných krajín na slovenských verejných vysokých školách (I. a II. stupeň)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov CVTI, 2019

Odlišná situácia je v prípade súkromných vysokých škôl. V tomto prípade počet ukrajinských a srbských študentov dramaticky nestúpa. Naopak, najviac zahraničných študentov na slovenských súkromných vysokých školách je z Českej republiky.

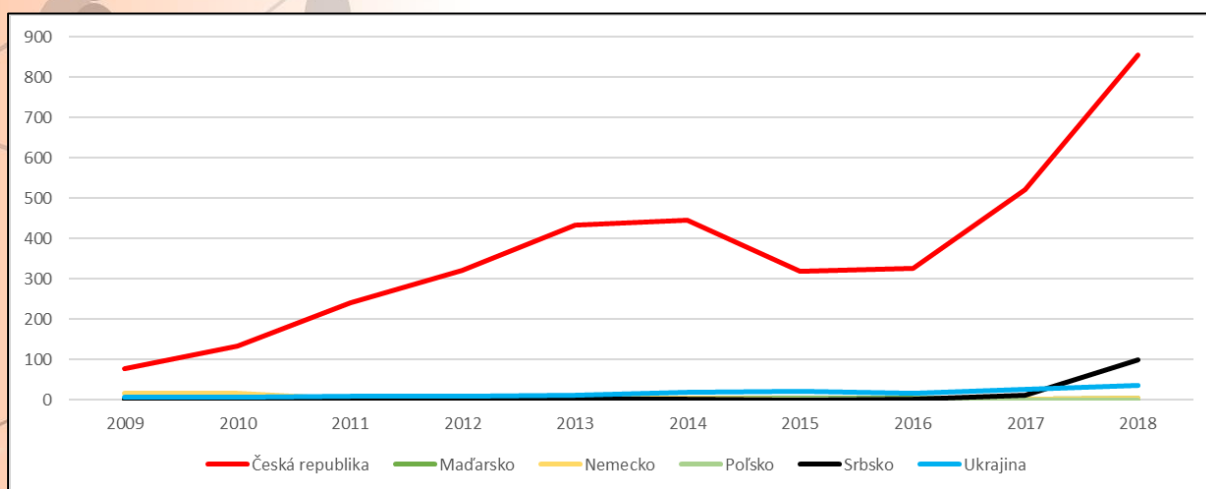
Graf 20: Podiel zahraničných denných študentov I. a II. stupňa na celkovom počte študentov (%) jednotlivých súkromných vysokých škôl (2009 a 2018)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát CVTI, 2019

Ak sa zameriame na jednotlivé súkromné školy, môžeme vidieť, že zahraničných študentov najviac pribudlo na VŠ Danubius a VŠ Zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety. Veľký prírastok oproti sledovanému obdobiu zaznamenala aj VŠ Manažmentu, či VŠ Bezpečnostného manažérstva v Košiciach.

Graf 21: Počet denných študentov vybraných krajín na slovenských súkromných vysokých školách (I a II. stupeň).

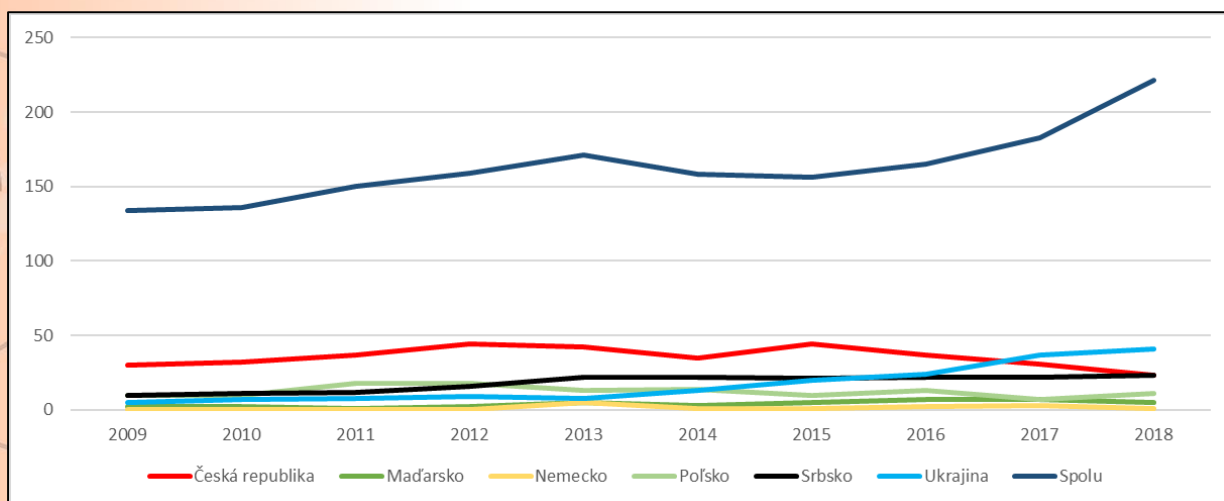

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov CVTI, 2019

4.3 Prílev denných študentov III. stupňa štúdia na slovenské vysoké školy

Veľmi dôležitou zložkou každej vysokej školy sú doktorandi. Ak sa pozrieme na absolútne počty doktorandov, môžeme vidieť, že počet zahraničných študentov, ktorí študujú tretí stupeň vysokej školy v dennej forme (na verejných vysokých školách) na Slovensku postupne rastie.

Graf 22: Počet doktorandov z vybraných krajín na slovenských verejných vysokých školách

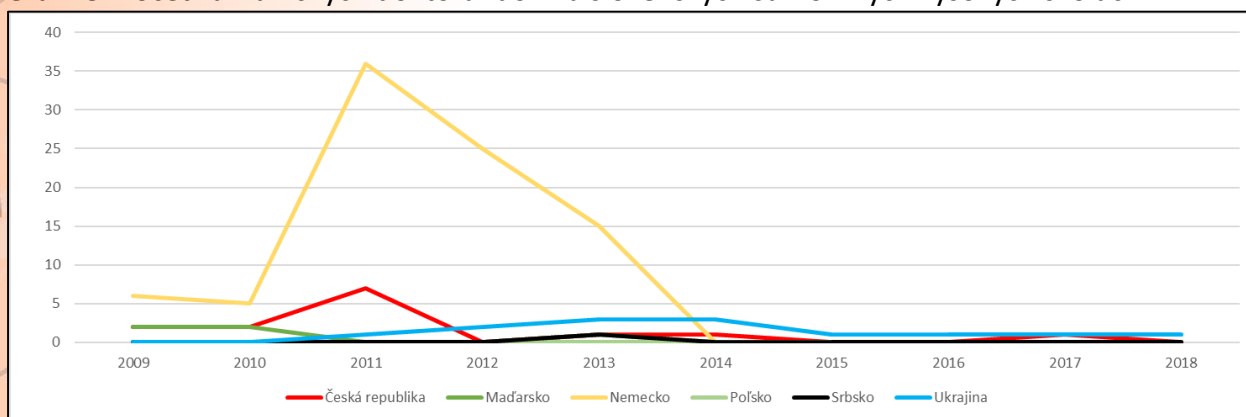

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov CVTI, 2019

Na rozdiel od denného štúdia I. a II. stupňa vidíme, že doktorandské štúdium je atraktívne aj pre študentov z členských krajín EÚ. Najpočetnejšiu skupinu doktorandov na slovenských vysokých školách tvorili študenti z Českej republiky. Avšak od roku 2017 narástol počet študentov tretieho stupňa štúdia z Ukrajiny, a títo tvoria momentálne najpočetnejšiu skupinu cudzincov, ktorí študujú tretí stupeň na slovenských verejných vysokých školách v dennej forme štúdia. To čiastočne súvisí s trendom zvyšujúceho sa počtu študentov II. stupňa štúdia z tejto krajiny. Predpokladáme, že časť týchto študentov na našich vysokých školách pokračuje vo svojom štúdiu aj na treťom stupni. Tiež sa dá predpokladať, že vzhľadom na rastúci počet študentov z Ukrajiny v minulých rokoch bude pokračovať rastúci trend počtu doktorandov z tejto krajiny na slovenských univerzitách.

V prípade súkromných vysokých škôl sú celkové počty doktorandov skôr symbolické. Je to spôsobené najmä obmedzenou ponukou doktorandského štúdia na tomto type škôl na Slovensku. Najviac zahraničných doktorandov pôsobilo na slovenských súkromných vysokých školách v dennej forme štúdia v roku 2011 a to 74. Avšak tento vysoký počet bol spôsobený najmä prílevom študentov z Nemecka, ktorý sa však ukázal ako dočasný a postupne počet zahraničných študentov doktorandského štúdia poklesol a to až na počet 1 v roku 2018.

Graf 23: Počet zahraničných doktorandov na slovenských súkromných vysokých školách

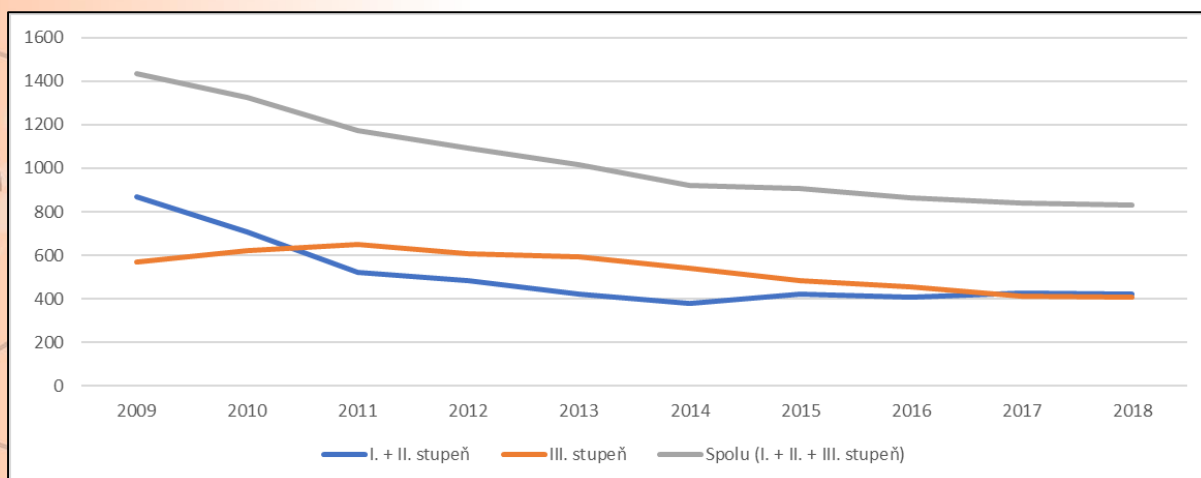
Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov CVTI, 2019

Konštatujeme, že počet zahraničných študentov doktorandov na slovenských vysokých školách je tak vyšší len v prípade denných študentov, rastie a predpokladáme, že bude rásť najmä vplyvom študentov z Ukrajiny. V prípade súkromných vysokých škôl je počet cudzincov na treťom stupni dlhodobo zanedbateľný.

4.4 Prílev externých zahraničných študentov na slovenské vysoké školy

Druhou možnosťou, ako študovať vysokú školu je externá forma štúdia. Počet zahraničných externých študentov však v dlhodobom horizonte, na rozdiel od počtu denných študentov zásadne nerastie a jeho tendencia je skôr stabilná. Prekvapujúci je pomerne vysoký počet externých doktorandov na slovenských vysokých školách.

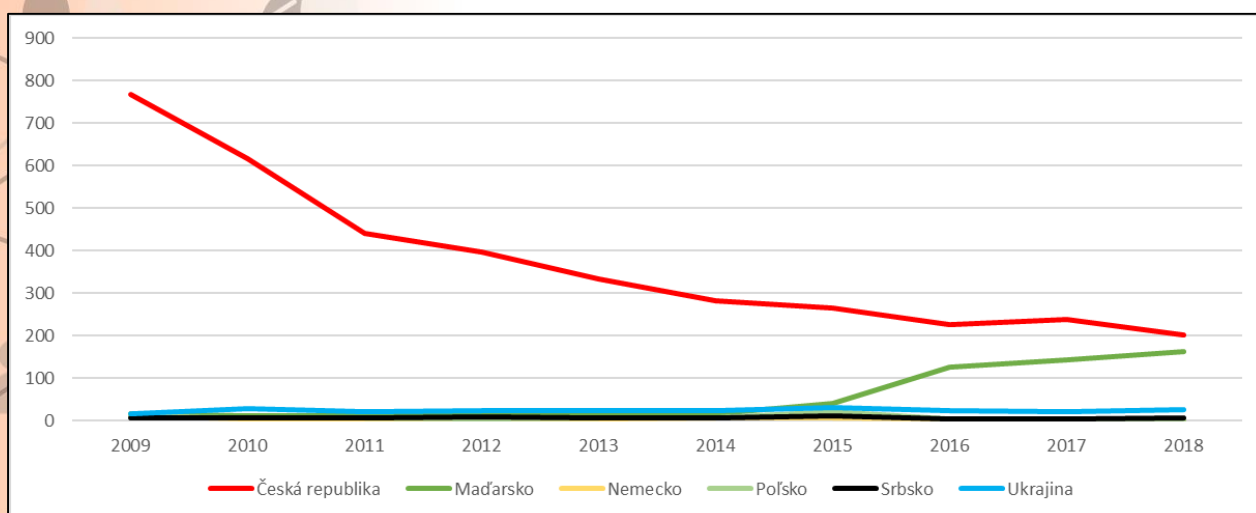
Graf 24: Počet zahraničných externých študentov na verejných vysokých školách

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát CVTI, 2019

V prípade externého štúdia pohľad na dáta hovorí, že na verejných vysokých školách pri externom stupni štúdia nedominujú občania Ukrajiny, ako je tomu pri dennom štúdiu. Naopak, prevažujú občania Českej republiky, avšak ich počet od roku 2009 neustále klesá. Mierne narastá počet študentov z Poľska. Naopak, počet študentov z Ukrajiny a Srbska dlhodobo nerastie.

Graf 25: Počet externých študentov z vybraných krajín na verejných vysokých školách

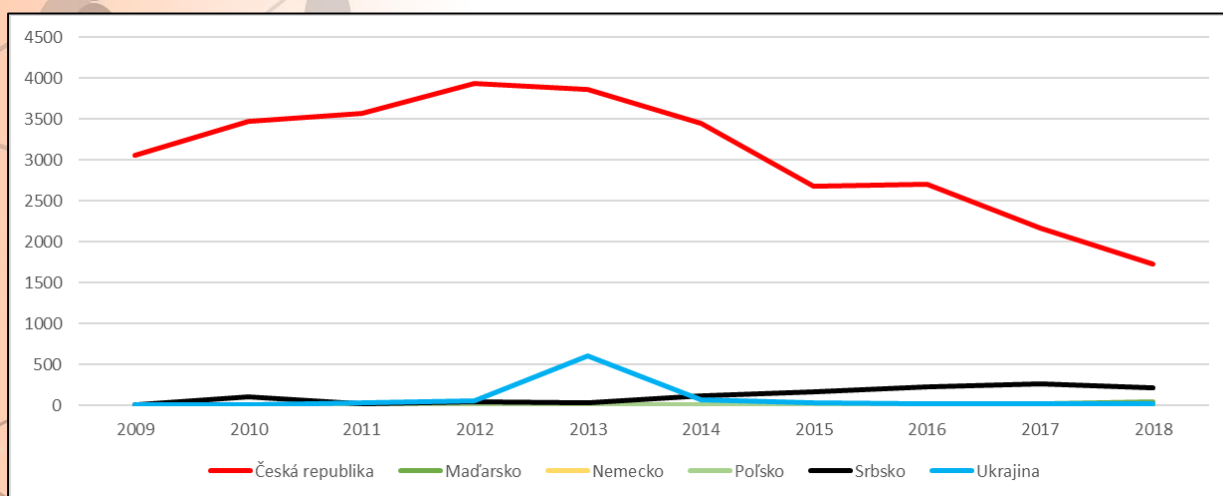

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát CVTI, 2019

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

V prípade súkromných vysokých škôl je počet externistov ešte vyšší ako v prípade verejných škôl. Je to zaujímavé najmä z dôvodu menšej veľkosti týchto škôl ako aj ich nižšieho počtu oproti verejným vysokým školám. Dá sa povedať, že ak už študenti chcú na Slovensku študovať externe, vyberú si radšej súkromnú vysokú školu ako verejnú vysokú školu.

Graf 26: Počty vybraných študentov z jednotlivých krajín na externom štúdiu na súkromných vysokých školách

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov CVTI, 2019

Opäť dominujú občania Českej republiky, pričom ich počty ale tiež klesajú. Počty ostatných národností sú skôr zanedbateľné, s výnimkou občanov Ukrajiny, ktorí študovali na Slovensku, resp. zapísali sa na externé štúdium na Slovensku najmä v roku 2013.

4.5 Vývoj počtov zahraničných študentov z hľadiska zamerania štúdia

Štatistiky vysokých škôl indikujú, že počty zahraničných študentov kontinuálne rastú prakticky vo všetkých odboroch štúdia (Tabuľka 6):

- Najväčší záujem je o spoločenské vedy a náuky všetkých druhov a o zdravotníctvo. V zdravotníckych odboroch až 95 % zahraničných študentov sa zameriavalo na všeobecné lekárstvo. V oblasti spoločenských vied bol najväčší záujem o ekonomické vedy, učiteľstvo, jazyky a sociálnu prácu.

- Veľmi dynamický bol nárast záujmu o odbory spadajúce do skupiny Technické vedy I. Viac ako polovica zahraničných študentov v tejto skupine odborov študovala strojárstvo a IKT.
- Negatívnym javom je, že počet zahraničných doktorandov klesol medzi rokmi 2013 až 2018 na polovicu. Pokles bol najväčší v zdravotníctve, sociálnych a technických vedách. Relatívne menej poklesli stavy zahraničných doktorandov v prírodných vedách. Tento vývoj do istej miery odráža kvalitu výskumu v spomínaných vedných odboroch v SR. Kým napríklad matematika, fyzika, chémia a IKT si udržiujú vysoký medzinárodný štandard, kvalita výskumu v spoločenských vedách je nízka.

Študenti z vyspelých krajín EÚ/EHP (napríklad Nórska, Nemecko) sa sústreďujú najmä na lekárske fakulty. Študenti z Českej republiky do roku 2015 dominovali najmä v diaľkovom štúdiu na súkromných vysokých školách zameraných na právo, manažment, ekonómiu a sociálnu prácu. V súčasnosti je o tieto odbory záujem najmä medzi srbskými a ukrajinskými študentami na dennom štúdiu.

Tabuľka 12: Zahraniční študenti zapísaní na slovenských vysokých školách podľa zamerania štúdia

rok	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
štúdium I a II stupňa									
1 Prírodné vedy	92	73	86	378	111	110	134	158	191
2 Technické vedy a náuky I	249	257	264	245	288	364	519	796	1295
3 Technické vedy a náuky II	430	355	355	342	373	346	361	457	499
4 Poľnohospodárstvo, lesníctvo a veterinárne vedy	216	187	216	258	274	318	321	317	365
5 Zdravotníctvo	3649	4000	4568	4766	4765	4344	4526	4484	4447
6 Spoločenské vedy I	1420	1402	1596	2016	1724	1454	1396	1544	1913
7 Spoločenské vedy II	1884	1914	1868	1931	2229	2126	2509	2858	3012
8 Vedy a náuky o kultúre a umení	218	232	256	246	240	233	233	232	245
9 Vojenské a bezpečnostné vedy	18	7	13	17	19	13	30	36	14
spolu I. a II. stupeň	8176	8427	9222	10199	10023	9308	10029	10882	11981

	Doktorandské štúdium								
1 Prírodné vedy	52	50	44	24	42	50	60	86	101
2 Technické vedy a náuky I	91	94	81	106	68	68	63	46	47
3 Technické vedy a náuky II	54	58	54	50	48	38	37	39	45
4 Poľn..les. a veterinárne vedy	15	13	12	6	8	6	8	8	10
5 Zdravotníctvo	112	127	96	121	105	105	86	80	77
6 Spoločenské vedy I	417	435	405	645	333	277	300	272	279
7 Spoločenské vedy II	132	182	199	316	185	170	146	110	103
8 Vedy a náuky o kultúre a umení	51	61	42	64	31	25	31	35	32
9 Vojenské a bezpečnostné vedy	18	16	14	16	8	6	6	7	4
spolu III. stupeň	942	1036	947	1348	828	745	737	683	698
Spolu I., II. a III. stupeň	9118	9463	10169	11547	10851	10053	10766	11565	12679

Zdroj: Centrum vedecko-technických informácií SR (2019): Štatistické ročenky školstva.
 Poznámka: zahŕňa denné a externé štúdium I. až III. stupňa.

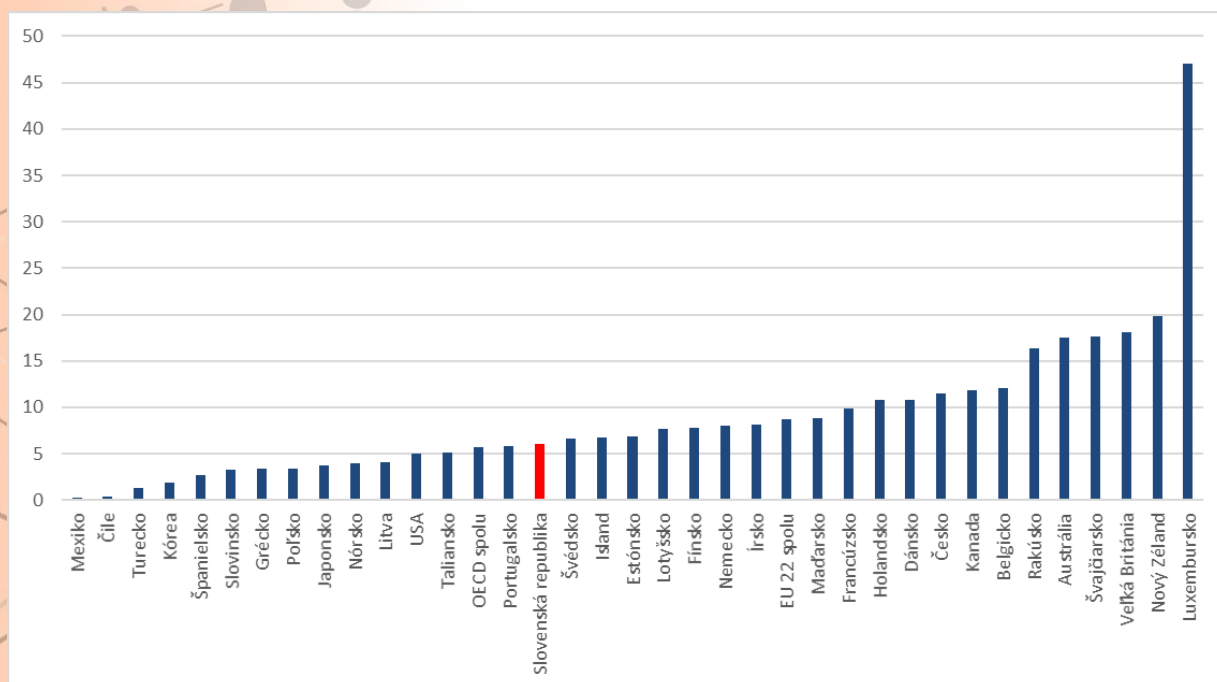
Poznámka: Technické vedy a náuky I: 11 Fyzikálno-matematické vedy, 12 Geologické vedy, 13 Geografické vedy.

4.6 Absorpčná schopnosť slovenských vysokých škôl

V predchádzajúcej časti tejto kapitoly sme sa zamerali na počty študentov, študujúcich na slovenských vysokých školách. Je zrejmé, že ich počet rastie, no otázkou do budúcnosti je, či slovenské vysoké školy môžu prijať ešte viac zahraničných študentov, ktorí by pomohli riešiť problém s kvalifikovanou pracovnou silou.

V medzinárodnom porovnaní medzi krajinami OECD je Slovensko stále pomerne neatraktívnou krajinou pre zahraničných študentov.

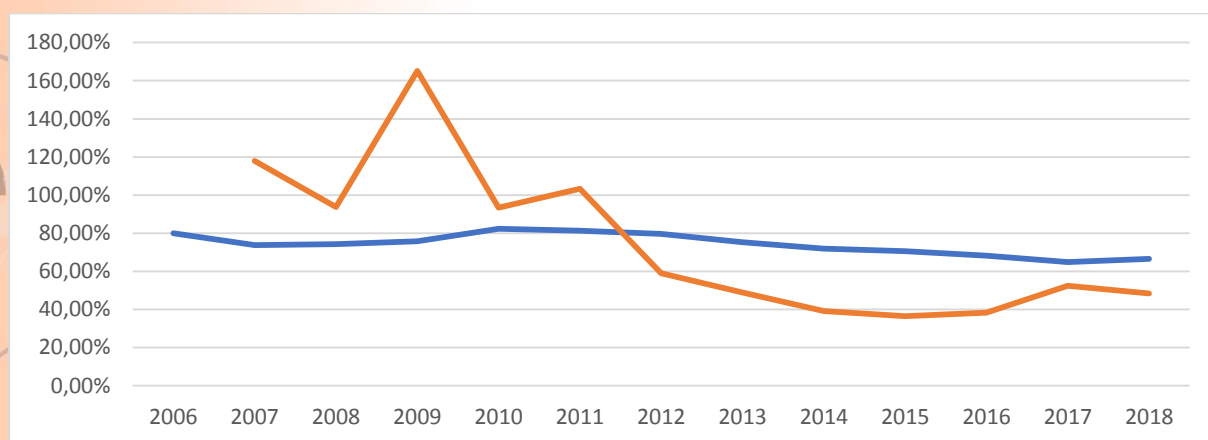
Graf 27: Podiel zahraničných študentov v krajinách OECD

Zdroj: Education at Glance, 2019

Aj preto zistenia OECD indikujú, že Slovensko by mohlo prijať viac zahraničných študentov. Na základe dát zverejnených CVTI môžeme tvrdiť, že slovenským vysokým školám sa dlhodobo nedarí naplniť kapacity na prijatie uchádzačov. V prípade denného štúdia naplnili verejné vysoké školy v roku 2018 kapacity iba na 66,52 % plánovaného počtu.

Graf 28: Naplnenie kapacít slovenských vysokých škôl v rokoch 2006 až 2018

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát CVTI, 2019

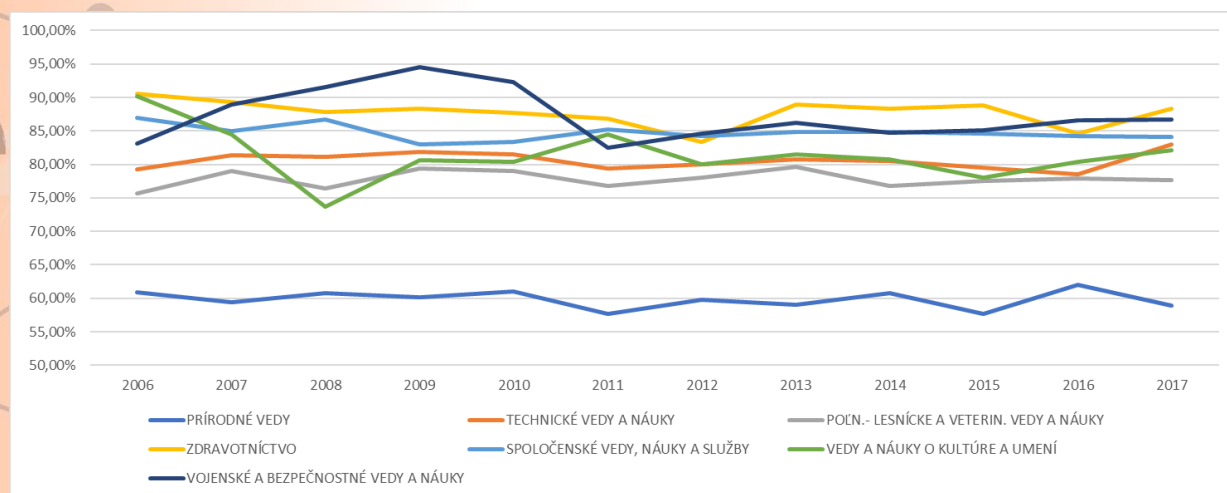
Ako môžeme vidieť na Grafe 28, v sledovanom období od roku 2006 sa ani v jednom roku nepodarilo naplniť kapacity verejných vysokých škôl na 100 %. Slovenské verejné vysoké školy podľa dát CVTI mohli v roku 2018 prijať ešte 12 434 študentov.

V prípade súkromných vysokých škôl bola situácia v minulosti iná. V rokoch 2007 – 2009 sa súkromným vysokým školám dokonca darilo prekračovať plánované počty prijatých študentov. Tento trend sa však postupne zmenil a v posledných rokoch majú súkromné vysoké školy problém naplniť kapacity a to výraznejšie ako verejné vysoké školy.

4.7 Absorpčná schopnosť slovenských vysokých škôl vzhľadom na študijné odbory

Aby sme získali komplexný obraz o kapacite slovenských vysokých škôl, je dôležité aspoň čiastočne posúdiť záujem o jednotlivé študijné odbory. Prístup, ktorý sme zvolili v tejto analýze hodnotí pomer medzi prijatými a skutočne zapísanými na štúdium. Čím vyšší tento pomer je, tým viac svedčí o ochote študentov študovať tento odbor a nemať ho iba „v zálohe“. Ideálnym stavom pre každú vysokú školu je dosiahnuť pomer zapísaných k počtu prijatých 100 %.

Graf 29: Pomer zapísaných voči prijatým na vybrané skupiny študijných odborov v rokoch 2006 - 2017

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát CVTI, 2019

Ako však môžeme vidieť z dát CVTI, dosiahnuť hodnotu 100 % sa nedarí žiadnemu zo sledovanej skupiny odborov. Dlhodobo najlepšie čísla dosahujú prijímacie konania v rámci skupiny odborov „Zdravotníctvo“ a v prípade „Vojenských, bezpečnostných vied a náuk“. Naopak, dlhodobo najnižšie hodnoty dosahuje skupina odborov „Prírodné vedy“ (napríklad o štúdium biológie prejavilo záujem len 53 percent prijatých uchádzačov, v prípade chémie je to dokonca menej ako polovica). Pomerne nízke čísla dosahujú aj informatické odbory, po ktorých je v súčasnosti vysoký dopyt na trhu práce (o štúdium Počítačového inžinierstva v roku 2017 prejavilo záujem len 60 % prijatých uchádzačov). Preto môžeme konštatovať, že určitá absorpčná schopnosť prijať ďalších uchádzačov zo zahraničia existuje v prípade všetkých skupín odborov.

5 STRATA KVALITNEJ PRACOVNEJ SILY SR EMIGRÁCIOU

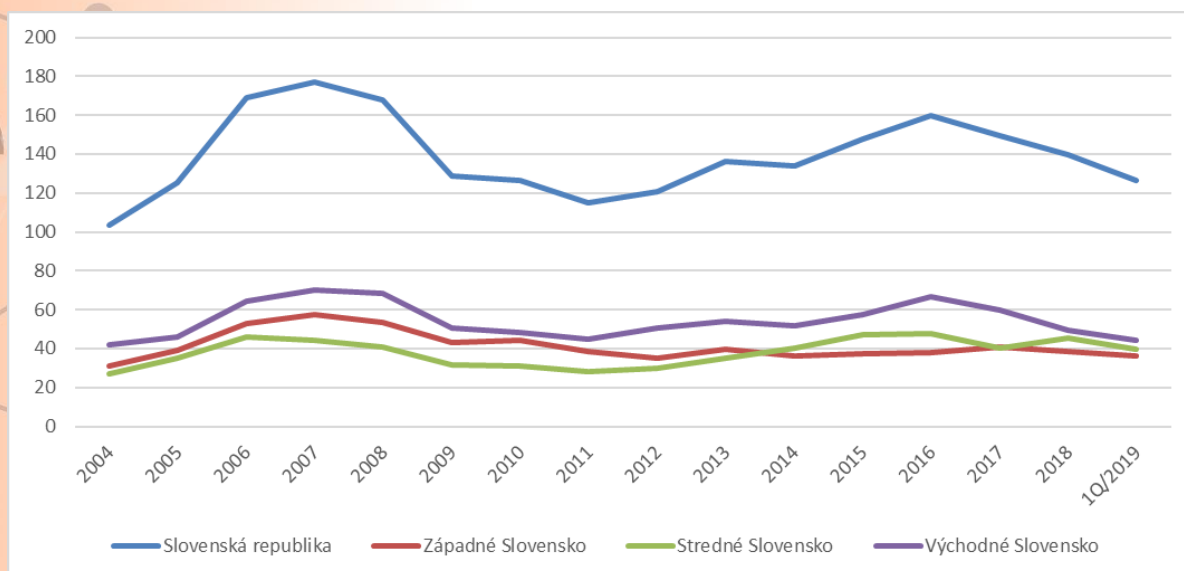
Doteraz sme sa v analýze zameriavali najmä na vyčíslenie dopadu imigrácie na slovenskú ekonomiku. Na jednej strane sme analyzovali zamestnancov, ktorí prichádzajú na slovenský trh práce, na strane druhej sme analyzovali potenciálnych zamestnancov – študentov, ktorí prichádzajú na slovenské vysoké školy. V tejto kapitole sa zameriame na „druhú stranu rovnice“, t. j. koľko kvalifikovanej, či potenciálne kvalifikovanej pracovnej sily Slovenská republika „stráca“ migráciou a či existuje návrat slovenských občanov späť na slovenský trh práce.

5.1 Migrácia pracovnej sily do zahraničia

Pojem migrácie v slovenskom kontexte nie je nový. Ako uvádza Šprocha (2016), migrácia je výzvou, ktorá začala Slovensko ovplyvňovať už v 19. storočí, pričom značná časť slovenského obyvateľstva odišla do USA. Problém s vysťahovalectvom slovenských občanov sa tiahol celými slovenskými dejinami, pričom vplyvom politických zmien v rokoch 1948 a 1968 došlo k dvom masovým vlnám odchodu slovenských občanov do zahraničia. Tieto vlny však boli pomerne násilne zastavené a vysťahovalectvo zo Slovenska bolo roky znemožnené.

Opätovne sa s problémom migrácie pracovnej sily stretávame po roku 1990. Tento jav sa ešte zvýraznil integráciou Slovenska do Európskej únie. Slovenskí občania v mnohých krajinách nadobudli rovnaké práva ako občania „starých štátov“ Európy. Zjednodušil sa vstup slovenských občanov na trh práce a ako uvádza Šprocha (2014), medzi rokmi 2003 – 2007 sa počet občanov SR pracujúcich v zahraničí viac ako zdvojnásobil. Na zisťovanie krátkodobej migrácie za prácou používa Štatistický úrad SR metodiku Výberového zisťovania pracovných síl. Ako vyplýva z analýzy týchto dát, najvyššie číslo dosiahla krátkodobá migrácia za prácou v roku 2007, kedy pracovalo krátkodobo v zahraničí 177 tisíc slovenských občanov.

Graf 30: Vývoj počtu občanov SR odchádzajúcich krátkodobo za prácou do zahraničia na základe VZPS za roky 2004 - 2019

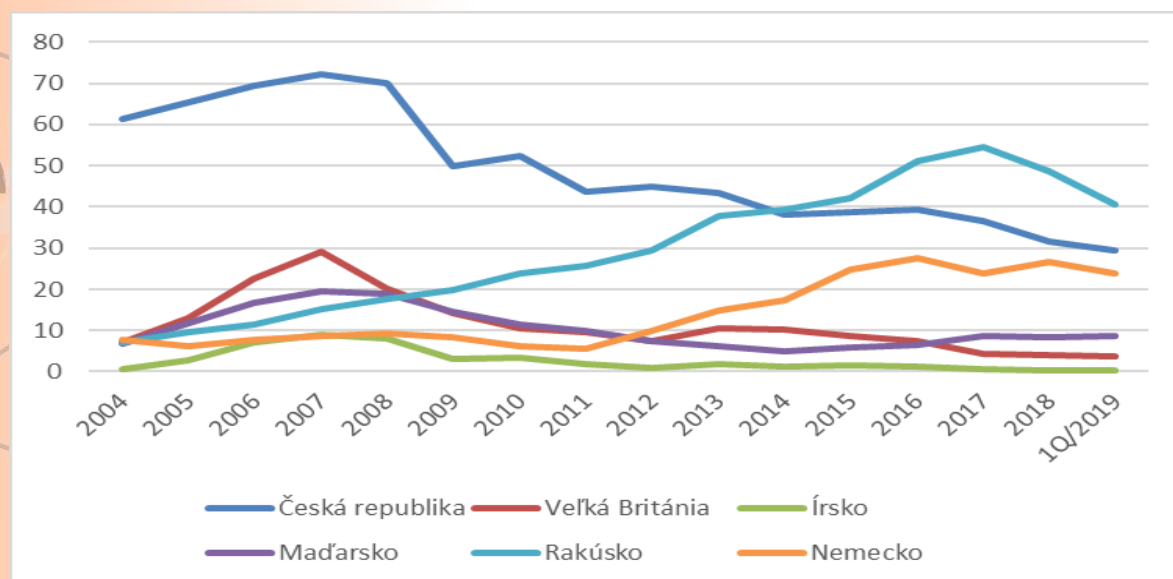
Zdroj: Vlastné spracovanie na základe VZPS, 2019

Ako môžeme vidieť, v súčasnosti počet slovenských občanov krátkodobo zamestnaných v zahraničí podľa VZPS klesá až k úrovni 2004, od kedy sú dostupné dáta. Dlhodobu najviac občanov za prácou do zahraničia odchádza z východného Slovenska (Prešovský a Košický kraj).

Zaujímavé je tiež porovnanie migrácie podľa krajín, kde Slováci najčastejšie krátkodobo vycestovávajú za prácou. Viac ako 40 tisíc Slovákov pracuje v Rakúsku, 29,4 tisíc v Českej republike a 23,9 tisíc v Nemecku. Rast pracovníkov v Nemecku môžeme pozorovať najmä v súvislosti s otvorením pracovného trhu aj pre občanov Slovenska od roku 2011.

Zaujímavý je pokles krátkodobo zamestnaných vo Veľkej Británii, z počtu 22,6 tisíc v roku 2006 na súčasný stav 3,6 tisíc. Veľký pokles je aj slovenských občanov pracujúcich v Írsku, z 20,2 tisíc v roku 2008 na 0,3 tisíc tento rok.

Graf 31: Vývoj počtu slovenských občanov vo vybraných krajinách od roku 2004 do súčasnosti

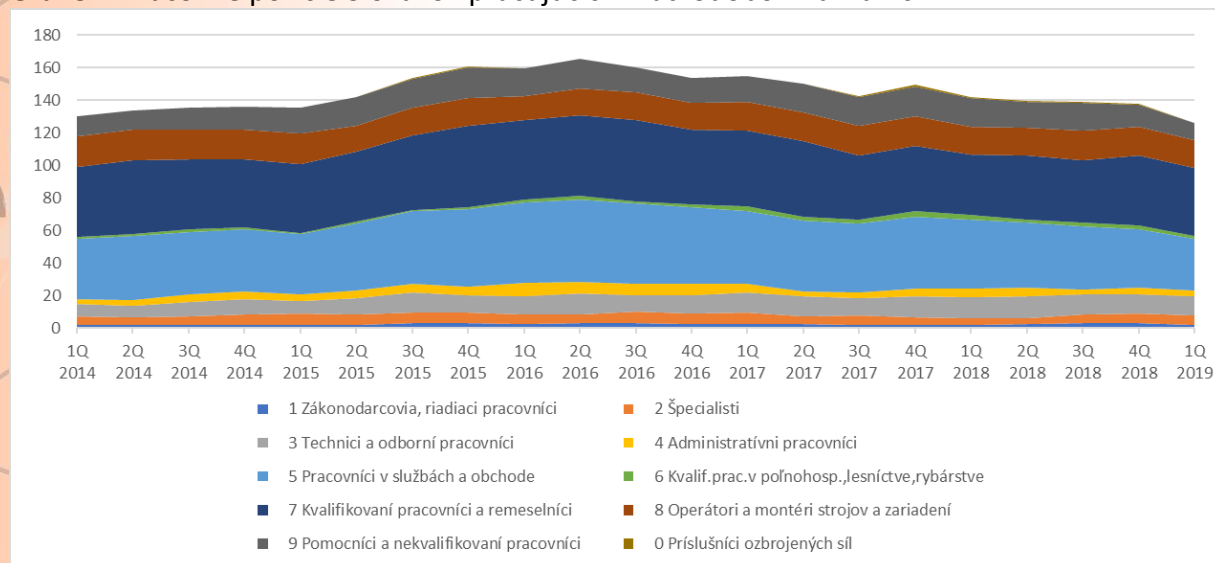

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Štatistického úradu SR, 2019

Ak sa pozrieme na štruktúru ľudí, ktorí podľa VZPS chodia krátkodobo za prácou do zahraničia, vo všeobecnosti sa dá konštatovať, že ide o nižšie vzdelaných ľudí, najčastejšie vo veku 25 – 34 rokov, resp. do 40 rokov. Muži dlhodobo prevažujú, tvoria približne dve tretiny všetkých krátkodobo pracujúcich v zahraničí (podľa údajov za 1 Q roka 2019 je počet mužov asi 89 000, počet žien krátkodobo za prácou v zahraničí 37 300. Podrobné údaje uvádzame v Prílohe 2.

Pri pohľade na jednotlivé profesie, ktoré vykonávajú Slováci krátkodobo prácou v zahraničí, zistíme, že ide vo väčšine prípadov o „Kvalifikovaných pracovníkov a remeselníkov“ a „Pracovníkov v službách a obchode“. Len malá časť pracovníkov pracuje v zahraničí v lepšie kvalifikovaných pozíciách.

Graf 32: Pracovné pozície Slovákov pracujúcich krátkodobo v zahraničí

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe VZPS, 2019

Dovoľme si preto polemizovať so všeobecne zavedeným tvrdením, že získanie Slovákov pracujúcich v zahraničí zachráni „ľudsky podvýživenú“ slovenskú ekonomiku. Ak dnes zamestnávateľia deklarujú, že potrebujú kvalifikovanú pracovnú silu, je pravdou, že do určitej miery by návrat Slovákov pracujúcich v zahraničí mohol slovenskej ekonomike pomôcť. Avšak na druhej strane, zameranie sa len na tento aspekt, bez záujmu o riadenú migráciu problém nbaláževyrieši.

Z tohto pohľadu sa zdá, že problém s migráciou pracovnej sily nie je až tak významný. Avšak, **výberové zisťovanie pracovných síl pokrýva iba krátkodobú migráciu**. Ako podotýka Baláž (2017), ak „niekto pracuje tri roky v Mníchove alebo pred dvoma rokmi odišiel do USA, pre naše migračné štatistiky neexistuje“. Je preto ťažké presne určiť, aká časť pracovných síl žije v zahraničí. Navyše, ak nemáme dáta o dlhodobo pracujúcich Slovákoch v zahraničí, nevieme povedať ani to, aké majú vzdelanie, či aké profesie vykonávajú. Preto sa môžeme zamerať iba na odhady počtu Slovákov, ktorí dlhodobo žijú v zahraničí. Jurčová a Pilinská (2014) hovoria o tom, že čísla oficiálne vykazovanej emigrácie majú tendenciu byť podhodnotené. Baláž (2017) odhaduje tento počet na základe štatistík iných štátov, ktoré vykazujú cudzincov na

svojom území v rámci EÚ, pričom ak k nim odhadne počet Slovákov žijúcich v Kanade a USA hovorí o konzervatívnom odhade 300 000 ľudí. Realistický však podľa neho môže byť až počet 350 000 Slovákov, ktorí dlhodobo žijú a pracujú v zahraničí.

S číslom 300 000 Slovákov dlhodobo žijúcich v zahraničí sa stotožňuje aj PAS. Zároveň dodáva, že etnických Slovákov môže žiť v zahraničí až 2 000 000. Ide však o obyvateľov, či potomkov prisťahovalcov z predchádzajúcich období a tí sú značne asimilovaní a s ich návratom sa nepočíta.

O vyčíslenie dlhodobo zamestnaných ľudí v zahraničí sa pokúsil aj IFP (2017). Vládni analytici zvolili iný, zaujímavý prístup, na základe ktorého sa pokúsili odhadnúť, koľko slovenských občanov žije v zahraničí. Dáta analyzovali na základe údajov zo zdravotných poisťovní a počtu odhlásených zo zdravotnej poisťovne. Podľa nich, na rozdiel od oficiálnych štatistík, ktoré hodnotia počet ľudí odhlásených z trvalého pobytu je odhad na základe odhlásených zo zdravotných poisťovní presnejší, pretože existuje motivácia občanov odhlásiť sa zo zdravotného poistenia, keď odchádzajú na dlhodobý pobyt do zahraničia. Počet zdravotne poistených klesol za posledných 15 rokov o 300 000, pričom najväčší pokles nastal po vstupe krajiny do EÚ. Trend je naďalej klesajúci. Každoročne ubúda približne 15 tisíc ľudí. Problémom je, že viac ako polovica odhlásených zo zdravotných poisťovní medzi rokmi 2010 – 2015 je vo veku menej ako 30 rokov (tieto zistenia korešpondujú s údajmi o krátkodobej migrácii na základe VZPS). Ako ďalej pokračuje IFP (2017), počet ľudí, ktorí sa vrátia je na úrovni cca 50 %, najskôr však po dvoch rokoch pobytu v zahraničí.

5.2 Dôvody vedúce k odchodu za prácou do zahraničia

Aby bolo možné zabrániť odchodu pracovnej sily do zahraničia, je nevyhnutné poznať dôvody, ktoré ľudí vedú k odchodu do zahraničia. Výskum IFP (2017) hovorí o tom, že najväčšiu váhu pri rozhodnutí odísť za prácou do zahraničia má nezamestnanosť. Zaujímavé ale je, že dlhodobo nezamestnaní podľa výsledkov tohto výskumu odchádzajú do zahraničia menej ako

nezamestnaní krátkodobo. Zároveň sa pravdepodobnosť odchodu do zahraničia znižuje so zvyšujúcim sa vekom. Vyššie riziko odchodu do zahraničia je taktiež pri slobodných ľuďoch.

Dôvody práce v zahraničí podľa prieskumu PAS (2015) sú najmä lepšie platy a ekonomické podmienky (78 % respondentov), väčšia možnosť odborného rastu (46 % respondentov), štúdium v zahraničí a následné pokračovanie v kariére v zahraničí (22 % respondentov). Ďalej prevažujú najmä rodinné dôvody, či nemožnosť nájsť uplatnenie v odbore na Slovensku.⁵

5.3 Návrat Slovákov pracujúcich v zahraničí na slovenský trh práce

V posledných rokoch sa často objavuje požiadavka na návrat Slovákov pracujúcich v zahraničí na Slovensko. Motiváciou by malo byť najmä rastúce mzdové ohodnotenie práce. Ako uvádza IFP (2017), pred vstupom do EÚ bolo sťahovanie za prácou do iných krajín menej časté, avšak trvalé. Z ľudí, ktorí odišli medzi rokmi 2000 – 2003 sa až 80 % nevrátilo. Po vstupe Slovenska do EÚ môžeme vidieť, že sa zvýšil počet „experimentátorov“, teda ľudí, ktorí si chcú iba vyskúšať život v cudzine. Na základe výsledkov IFP môžeme konštatovať, že sa často vráti približne polovica zamestnancov pracujúcich v cudzine (dlhodobo, či krátkodobo).

Výsledky dotazníkového prieskumu PAS (2015) vykazujú ešte negatívnejšie hodnoty. Až 91 % respondentov, ktorí pracujú v zahraničí v prieskume uviedlo, že sa nechystajú vrátiť na Slovensko. Iba 9 percent respondentov v prieskume uviedlo, že sa v krátkom čase chystajú vrátiť na Slovensko. Z prieskumu tiež vyplýva, že ľudí motivujú k návratu najmä rodinná situácia, ale i rast platov alebo zmena v krajine pobytu.

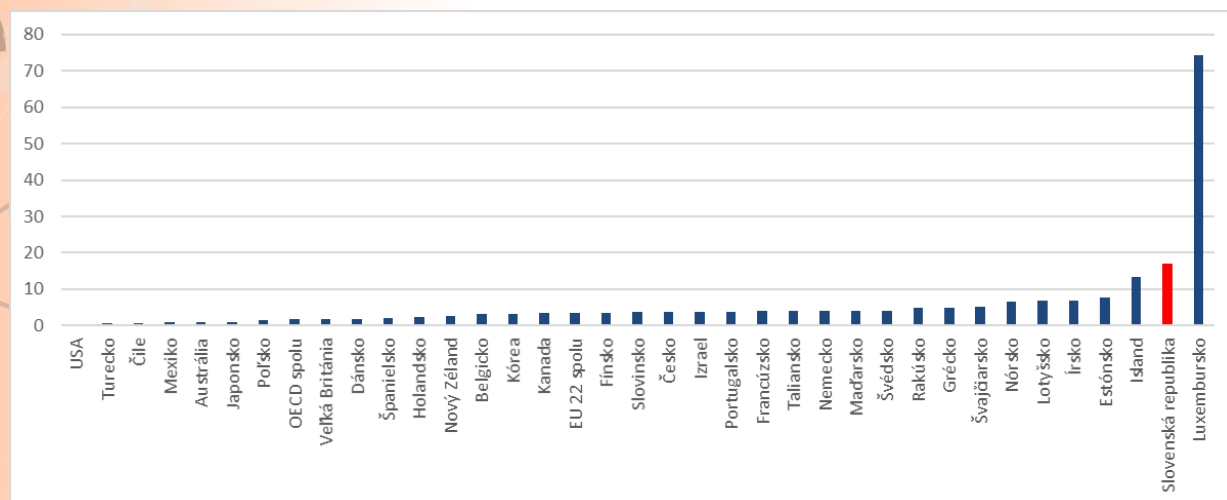
5.4 Migrácia potenciálnej pracovnej sily (študenti) do zahraničia

Ako vyplýva z dát OECD, ktoré zobrazujeme na Grafe 33, Slovensko je v rámci krajín OECD krajinou s druhým najväčším počtom študentov na počet obyvateľov, ktorí študujú v zahraničí.

⁵ Ide o prieskum PAS z novembra 2015, realizovaného na vzorke 134 respondentov, pričom nejde o reprezentatívnu vzorku.

Predbieha ho už len Luxembursko, pričom treba dodať, že Luxembursko je svojou veľkosťou, počtom univerzít ako i materinským jazykom obyvateľov pomerne špecifický príklad.

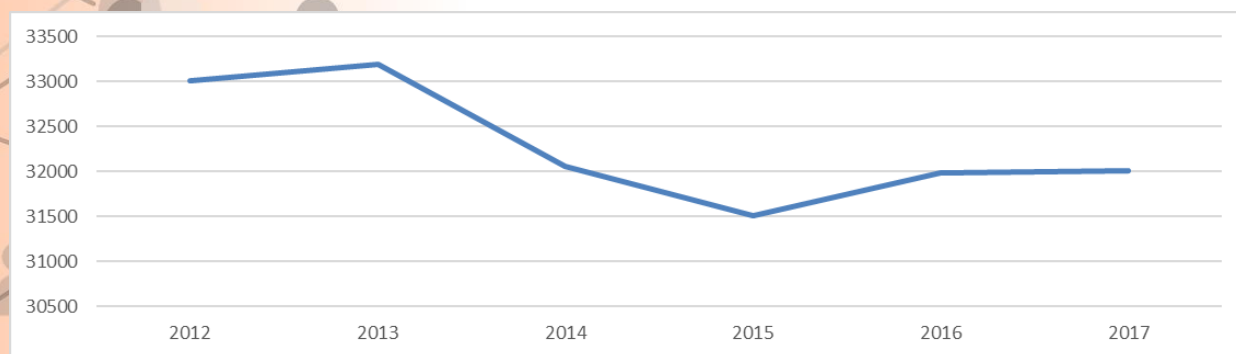
Graf 33: Podiel študentov krajín OECD študujúcich v zahraničí

Zdroj: OECD Education at Glance, 2018

Podľa štatistík medzinárodnej organizácie UNESCO študuje v zahraničí viac ako 30 000 občanov Slovenskej republiky. Najvyšší počet slovenských študentov podľa UNESCO študoval v zahraničí v roku 2019, avšak z dlhodobého hľadiska môžeme hovoriť asi o 30 000 študentoch v zahraničí.

Graf 34: Vývoj počtu slovenských študentov študujúcich v zahraničí

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát UNESCO, 2019

Ak sa konkrétne zameriame na jednotlivé krajiny, ktoré si slovenskí študenti vyberajú ako miesto svojho štúdia, dominuje medzi nimi najmä štúdium v Českej republike. Podľa týchto štatistík študuje v Českej republike viac ako 20 000 slovenských študentov.

Ostatné krajiny sú pre slovenských študentov atraktívnejšie už menej. Do tejto skupiny „krajín druhého sledu“ môžeme zaradiť Maďarsko, Rakúsko, Nemecko, Veľkú Britániu a Dánsko. Za zmienku ešte stojí Poľsko, kde podľa údajov UNESCO študuje asi 500 Slovákov, Francúzsko a Spojené štáty americké s 300 občanmi SR. Podrobné výsledky prináša Tabuľka 13.

Tabuľka 13: Počet Slovákov študujúcich v zahraničí v krajinách EÚ (+ USA) za roky 2012 až 2016

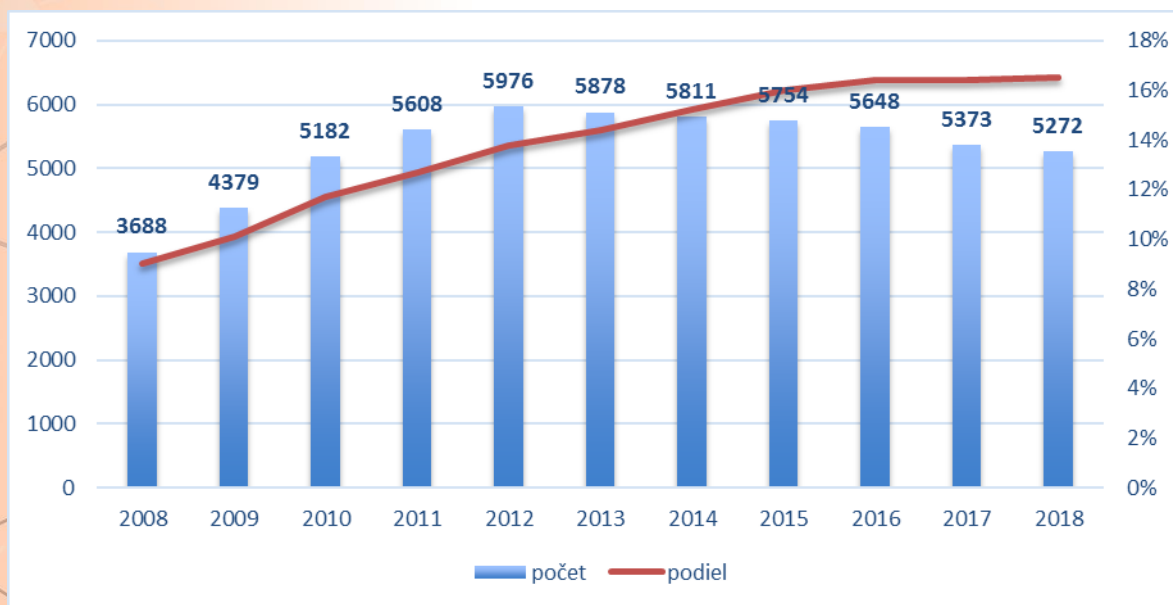
	2012	2013	2014	2015	2016
Rakúsko	1260	1322	1085	1127	1125
Belgicko	58	66	68	48	48
Chorvátsko	1	1	1	2	..
Cyprus	2	3	4	5	..
Česká republika	24819	24300	23667	22922	22514
Dánsko	177	353	497	778	1143
Estónsko	2	3	3	5	8
Fínsko	27	43	50	55	51
Francúzsko	444	364	385	376	364
Nemecko	..	846	882	931	..
Grécko	10	..	..	..	17
Maďarsko	2172	2436	2330	1893	2015
Írsko	23	25	10	16	25
Taliansko	219	209	198	190	164
Lotyšsko	4	18	22	32	26
Lichtenštajnsko	1	..	1	1	1
Litva	1	3	1	..	..
Malta	3	5	3	3	6
Holandsko	246	289	315	390	..
Poľsko	100	119	136	181	516
Portugalsko	103	16	10	11	8
Slovinsko	14	7	6	7	5
Španielsko	120	100	..	..	76
Švédsko	31	45	67	72	56
Veľká Británia	1425	1379	1393	1413	1431
Spojené štáty americké	411	346	338	348	339

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát UNESCO, 2019

Na českých školách študenti najčastejšie študujú na Univerzite Karlovej v Prahe a na Masarykovej Univerzite v Brne. V prípade Karlovej Univerzity je počet slovenských študentov podľa Výročnej správy (2017) 3 461. V prípade Masarykovej Univerzity je možné vidieť, že

podiel slovenských študentov na celkovom počte študentov dokonca rastie, aj keď ich absolútny počet sa dlhodobo nemení a ostáva na úrovni 5 000 slovenských študentov (čo je veľkosť jednej stredne veľkej univerzity na Slovensku).

Graf 35: Počet a podiel slovenských študentov na Masarykovej Univerzite v Brne

Zdroj: Výročná správa MUNI, 2018

Fakulta informatiky MUNI dokonca deklaruje, že počet študentov zo Slovenska, ktorí študujú na fakulte je 52 % (2018). Môžeme konštatovať, že ide práve o študentov odborov, ktoré slovenským zamestnávateľom chýbajú najviac.

Odchod slovenských študentov do Českej republiky je obrovskou výzvou, ktorou by sa mala zaoberať aj Vláda SR.

5.5 Dôvody odchodu slovenských študentov za štúdiom do zahraničia

Na odchod slovenských študentov do zahraničia upozorňuje viacero štúdií a výskumov renomovaných organizácií. V kontexte starnutia slovenskej populácie, klesajúcej pôrodnosti od 80-tych rokov, či v kontexte odchodu slovenských občanov za prácou do zahraničia je

odchod potenciálnej pracovnej sily, ktorá sa však už na slovenský trh práce nevráti ďalšou negatívnou správou pre vývoj slovenskej ekonomiky.

Ako ale vyplýva z prieskumu PAS „Talenty pre Slovensko“, väčšina opýtaných ako dôvod odchodu uvádza medzi najväčšími výhodami štúdia v zahraničí možnosť získať „kvalitnejšie vzdelanie“. Respondenti, medzi ktorých patrili študenti najmä českých vysokých škôl hovoria o vyššej kvalite pedagógov v porovnaní so slovenskými vysokými školami, či o lepšom prepojení štúdia na prax. Možnosť naučiť sa cudzí jazyk uvádza len 10 % respondentov. K rovnakým výsledkom dochádza vo svojej štúdii „Kvalita a zodpovednosť“ aj CVTI SR, pričom tento dôvod je hlavným dôvodom pre odchod až 82 % študentov. Naviac CVTI (2019) ešte dodáva, že z výsledkov testovania SCIO vyplýva, že ide o najkvalitnejších maturantov a absolventov slovenských stredných škôl.

Zaujímavé zistenia ohľadom motivácie študovať na českých vysokých školách ponúka aj štúdia Masarykovej univerzity v Brne. Autori dotazník realizovali na vzorke 580, vo väčšine prípadov denných študentov. Ako najvýznamnejší faktor, ktorý prispel k tomu, že slovenskí študenti študujú v Českej republike uviedli respondenti „Vyššia kvalita VŠ“, „Dobré meno študovanej VŠ v ČR“. Veľmi významne študenti tiež označovali možnosť „Túžba osamostatniť sa“ ale i možnosť „Nechcel som študovať v Bratislave“. Naopak, z odpovedí študentov vyplýva, že nevýznamnou pre nich je možnosť „Slovenské školy neponúkali odbor, ktorý som chcel(a) študovať“. Kompletne výsledky dotazníka prevzatého zo štúdie Masarykovej univerzity sú dostupné v Prílohe 3.

Výhodou pre slovenských študentov študujúcich na českých vysokých školách je podobná výška nákladov na štúdium. Ako vyplýva z dát prieskumu EUROSTUDENT, celková výška nákladov na štúdium v mestách do 100 000 obyvateľov je v Českej republike pre študenta v priemere asi 456,22 EUR mesačne, pričom v Slovenskej republike je to asi 428,6 EUR. Podrobné výsledky uvádzame v tabuľke 14.

Tabuľka 14: Porovnanie mesačných výdavkov študentov v SR a ČR

Priemerné výdavky študentov	CZ (v eur)	SK (v eur)
Celkové mesačné priemerné výdavky študentov (v mestách do 100 000 obyvateľov)	456.22	428.6
Celkové mesačné priemerné výdavky študentov v hlavnom meste krajiny	549.6	386.7
Výdavky na ubytovanie (% mesačných výdavkov) v mestách do 100 000 obyvateľov	36.6	23.8
Výdavky na ubytovanie (% mesačných výdavkov) v hlavnom meste	33.3	26.7

Zdroj: prieskum EUROSTUDENT, 2019

Zisťovanie ohľadom mesačných výdavkov študentov uskutočnila v nami už spomínanej štúdii aj Masarykova Univerzita. Analýza v prípade študentov študujúcich v Brne⁶ podľa celkových mesačných nákladov uvádza, že mesačné náklady medzi 6 000 – 7 000 CZK (233 – 272 EUR) má 90 respondentov, do 6 000 (233 EUR) deklarovalo mesačné náklady 86 respondentov a do 8 000 (311,79 EUR⁷) 67 respondentov.

Z týchto zistení jednoznačne vyplýva, že „hodnota za peniaze“, teda pomer kvality a ceny je v prospech Českej republiky.

⁶ Prípado študentov z Brna uvádzame najmä z dvoch dôvodov: Brno je svojou charakteristikou – teda rozlohou, možnosťami, životnými nákladmi a dopravnou dostupnosťou z českých miest najbližšie, navyše sa nachádza pomerne blízko slovenských hraníc. Zároveň je Masarykova Univerzita v Brne najčastejšou cieľovou stanicou slovenských študentov.

⁷ Podľa kurzu NBS k 1.8.2019

5.6 Návrat slovenských absolventov zahraničných škôl na slovenský trh práce

Samotný fakt odchodu študentov do zahraničia pre slovenskú ekonomiku ešte nemusí znamenať katastrofu. Takýto odchod otvára nové možnosti a výzvy – študenti (absolventi) vyštudujú vysokú školu za peniaze „neslovenských“ daňových poplatníkov, pričom častokrát môžu získať kvalitnejšie vzdelanie ako na slovenských univerzitách. V prípade ich odchodu do iných krajín ako Česká republika je výhodou aj získanie jazykových schopností, ktoré vyžadujú firmy pôsobiace na slovenskom trhu práce. Kľúčovou však ostáva otázka, či sú študenti, resp. absolventi zahraničných (najmä však českých) vysokých škôl motivovaní vrátiť sa a pracovať na Slovensku.

Bohužiaľ dáta o tom, koľko zo zahraničných študentov sa po skončení školy vráti pracovať na Slovensko nie sú k dispozícii. V oblasti vyčíslenia týchto vplyvov existujú iba výskumy, ktoré sa pokúšajú aspoň približne určiť, aký počet študentov sa po skončení štúdia vráti. Príkladom je štúdia Bahnu (2015), ktorý na základe svojho výskumu, aj keď na nereprezentatívnej vzorke určil tento počet približne na 40 % z počtu študentov, ktorí dva roky po skončení školy našli uplatnenie na Slovensku. Zároveň konštatuje, že s narastajúcou dobou od skončenia školy rastie počet tých, ktorí sa vrátia za prácou na Slovensko. Avšak časť študentov, najmä ženskej populácie začne podľa autora žiť v spoločnej domácnosti s neslovenským partnerom a v takýchto prípadoch je návrat na Slovensko takmer vylúčený. Autor tvrdí, že môže ísť približne o 20 % populácie. Zároveň tvrdí, že pravdepodobnosť toho, že sa absolvent zo zahraničia nevráti zvyšuje pravdepodobnosť, že obaja jeho rodičia majú vysokoškolské vzdelanie.

Podobné výsledky dostáva na základe svojho prieskumu aj PAS (2015), ktorá hovorí o tom, že len 23 % študentov sa po skončení vysokej školy v zahraničí chce vrátiť späť na Slovensko. Vrátiť sa už nechce 42 % respondentov a 16 % respondentov nevie. Zároveň analytici PAS konštatujú, že v prípade získavania zahraničných študentov ide v prípade viacerých krajín o ciele politiku. Napríklad české vysoké školy robia prezentácie o svojej činnosti

a možnostiach štúdia priamo na slovenských vysokých školách. Zaujímavé zistenia ale priniesli výsledky výskumu v otázke, čo by motivovalo mladých absolventov vysokých škôl v zahraničí vrátiť sa späť na Slovensko. Okrem platov sú to paradoxne „Poriadok a prosperita na Slovensku“ a „Zmena politickej situácie na Slovensku“. Zároveň mladí Slováci hovoria o nízkej kvalite vysokých škôl.

Návrat študentov na slovenský trh práce ale nepodporujú krajiny, ktoré do ich vzdelania investujú nemalé finančné prostriedky. Napríklad Masarykova univerzita vypočítala, že prínos slovenských študentov pre českú ekonomiku môže dosiahnuť až takmer 2 mld. CZK (77 694 mil. EUR). Čo sa týka ochoty vrátiť sa po skončení školy v ČR späť na Slovensko, analytici MUNI prichádzajú so zaujímavým zistením. Ochota študentov vrátiť sa časom klesá a kým po nástupe na vysokú školu má ochotu pracovať v ČR podľa dotazníka asi 24 % študentov, po určitom čase tento stav narastá až na 40 %. Celkový odhad je, že v ČR ostane asi polovica študentov, ktorí vyštudujú vysoké školy v ČR.

Naviac, netreba zabúdať na odchod vzdelanej pracovnej sily, ktorá síce vyštuduje vysokú školu na Slovensku, avšak prakticky hneď po skončení vysokej školy odchádza do zahraničia. Podľa IFP (2017) ide najmä o absolventov lekárskejších a technických fakúlt. Do zahraničia podľa tejto štúdie odchádza každý desiaty vysokoškolák a „stratené náklady“ štátu, ktorý spôsobí takýto odchod sú takmer 45 mil. eur. Najviac odchádzajú mladí ľudia z regiónov Snina, Humenné, Medzilaborce. Problém odchodu nielen študentov, ale i čerstvých absolventov tak už nie je iba problémom podnikateľov – trhu práce, ale stáva sa problémom štátu ako celku.

6 PRÍSTUP SR K MIGRÁCII, PODNIKANIU MIGRANTOV V SR A K EMIGRÁCII ŠTUDENTOV

Vzhľadom na dynamické zmeny v oblasti migrácie, a to ako smerom emigrácie slovenských občanov do zahraničia ako i zvyšujúcej sa imigrácie občanov, najmä z tretích krajín je aj Slovenská republika nútená na túto situáciu reagovať a prijímať určité opatrenia, aby negatívne trendy zvrátila. Osobitnú kapitolu pritom tvoria študenti vysokých škôl, ktorých odchod do zahraničia je, ako sme preukázali, značný.

6.1 Politika integrácie migrantov na Slovensku

Základným dokumentom, z ktorého vychádza definícia migračnej politiky pre Slovensko je dokument *Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020*. Opisuje východiská pre budovanie modernej a cieľavedomej politiky slovenskej vlády z hľadiska zabezpečenia integrácie migrantov na Slovensku. Je tiež dokumentom zabezpečujúcim harmonizáciu migračných politík jednotlivých štátov Európskej únie a značí spolupatričnosť Slovenska so základnými princípmi a spôsobom fungovania združenia krajín v prípade snahy o kontrolu najmä neriadenej, ale aj riadenej migrácie.

Samotným cieľom migračnej politiky na Slovensku s ohľadom na vnútroštátne záujmy Slovenskej republiky je vytvárať podmienky v oblasti dohľadu nad legálnou migráciou s ohľadom na schopnosti a potreby prijímania migrantov na Slovensko z hľadiska pripravenosti na ich následnú integráciu do spoločnosti vo všetkých ohľadoch. S týmto súvisí aj cieľ lepšej kontroly vonkajších hraníc Európskej únie na kontrolu a minimalizáciu nelegálnej migrácie a následne prispieť k prijatiu celoeurópskeho spoločenského azylového systému a podieľať sa na vybudovaní globálneho partnerstva a azylového systému pre ľudí utekajúcich pred vojnou a politickým útlakom. Súčasťou tohto procesu je budovanie partnerstiev s krajinami pôvodu migrantov a tiež azylantov na posilnenie rozvoja v krajinách pôvodu, čo následne zníži tlak na ekonomickú migráciu do Európy a zabráni odlivu mozgov z týchto krajín. Výsledkom by

malo byť znižovanie migračných tlakov na Slovensko a ochrana životnej úrovne obyvateľstva na Slovensku (MPSVaR, 2011).

V procese dosahovania týchto cieľov počíta Migračná politika Slovenskej republiky s aktívnou účasťou krajiny na úlohách a krokoch Európskej únie v oblastiach ako sú kontrola hraníc, monitoring prisťahovalectva a azylovej politiky. Pri plnení týchto cieľov Slovensko dodržiava šesť princípov, ktorými sú:

- **Princíp suverenity** – tento princíp znamená, že Slovensko si ponecháva právo chrániť svoje národné záujmy Slovenska z hľadiska regulácie migrácie a pravidiel prijímania pobytu a návratu cudzincov do ich domovskej krajiny. Špeciálny ohľad je kladený na spoločenskú stabilitu a ochranu tradičného spôsobu života. Ďalším aspektom je zhodnotenie ekonomických a sociálnych možností Slovenska, rešpektujúc medzinárodné záväzky zo zmlúv a dokumentov.
- **Princíp zákonnosti** – tento princíp dáva dôraz na rešpektovanie Ústavy Slovenskej republiky, medzinárodných zmlúv, práva Európskych spoločenstiev a Európskej únie. Ďalším aspektom je rešpektovanie všetkých právnych predpisov Slovenskej republiky zameraných na predmetnú oblasť so zreteľom na ochranu základných ľudských práv a slobôd.
- **Princíp regulácie legálnej migrácie** – tento princíp umožňuje prijatie zákonných postupov riadenej a regulovanej migrácie v súlade so záujmami Slovenskej republiky. Hlavným zreteľom je udržanie ekonomickej, politickej a kultúrnej stability spoločnosti, a tiež zhodnotenie situácie na trhu práce a štruktúry zamestnanosti.
- **Princíp aktívnej spolupráce s Európskou úniou** – tento princíp sa zameriava na budovanie jednotného prístupu všetkých krajín naprieč Európskou úniou z hľadiska udeľovania azylu a vytvárania trvalo udržateľných riešení problémov v oblasti migračnej politiky v spolupráci s medzinárodnými organizáciami a neziskovým sektorom.

- **Princíp zákazu diskriminácie** – tento princíp vyžaduje poskytovanie rovnakých príležitostí všetkým cudzincom legálne sa zdržiavajúcim na Slovensku a odmieta diskrimináciu voči akýmkoľvek jednotlivcom z hľadiska prisudzovania akýchkoľvek privilégií alebo výhod.
- **Princíp flexibility** – tento princíp predpokladá, že bude vytvorený priestor pre inovácie a zlepšovanie prijatých opatrení a prístupov v oblasti migračnej politiky⁸.

Realizácia migračnej politiky je založená na koordinovanom postupe štátnych orgánov, orgánov miestnej štátnej správy a samosprávy a predpokladá široké zapojenie mimovládnych a ďalších organizácií pôsobiach v tejto oblasti.

6.2 Opatrenia vlády na získanie slovenských zamestnancov späť na slovenský trh práce

V poslednom období sa najmä vplyvom zlepšujúcej sa situácie na trhu práce stáva témou získanie zamestnancov späť na trh práce. Vláda SR sa dokonca k riešeniu tohto stavu zaviazala aj v Programovom vyhlásení vlády, kde stanovila, že „Vláda spracuje komplexný postup pre návrat občanov SR, zamestnaných v súčasnosti v zahraničí, pričom svojou kvalifikáciou môžu byť zdrojom kvalifikovaných pracovných síl pre kľúčové priemyselné odvetvia v SR.“ Konkrétne sa tento záväzok premietol do schválenia materiálu „Komplexný postup pre návrat Slovákov pracujúcich v zahraničí späť na Slovensko“. Vláda v ňom vymedzuje jednotlivé opatrenia, ktoré sú v súčasnosti realizované za účelom získania Slovákov pracujúcich v zahraničí späť na Slovensko.

Ako jeden z pozitívnych príkladov uvádza vláda prevádzku „Internetového sprievodcu trhom práce“. Portál poskytuje informácie nielen o voľných pracovných miestach, ale aj o možnostiach vzdelávania, rekvalifikácie a údaje o vývoji trhu práce na Slovensku. Obdobné

⁸ Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky (2019) *Migračná politika*, Azyl a Migrácia, Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, na <https://www.minv.sk/?zamer-migracnej-politiky-slovenskej-republiky>

služby však realizujú i súkromní poskytovatelia, preto je otázkou efektívnosť takto vynakladaných zdrojov na prevádzku portálu.

Ďalšou z aktivít na získanie najmä vysokokvalifikovanej pracovnej sily je projekt „Podpornej schémy na návrat odborníkov zo zahraničia“. Schéma bola navrhnutá a spustená v roku 2015 pre dve cieľové skupiny – mladí odborníci a experti, ktorí profesionálne pôsobia v zahraničí. Podpora bola zameraná len na návrat odborníkov pre prácu vo verejnom sektore SR. V prípade mladých odborníkov bola podpora zameraná na ľudí do 40 rokov s vysokoškolským vzdelaním druhého alebo tretieho stupňa. Experti mohli získať podporu až 50 000 eur na návrat na Slovensko, prípadne, ak by sa rozhodli pôsobiť na verejnej vysokej škole, či štátnej vysokej škole alebo SAV, mohli pre inštitúciu získať až 150 000 eur.

Tabuľka 15: Schválené projekty a pozície MŠVVaŠ

Rok	Schválené pozície		Obsadené pozície		Schválené projekty inštitucionálnej podpory
	Mladý odborník	Expert	Mladý odborník	Expert	
2015	3	4	- *	- *	3
2016	16	11	4	4	8
2017	23	10	2	3	5
2018**	5	2	3	3	0

* v roku 2015 bola prvá výzva na predkladanie pozícií vyhlásená až v štvrtom kvartáli, z uvedeného dôvodu boli tieto pozície predmetom schvaľovania a obsadzovania až v roku 2016.

** údaje za rok 2018 sú len za obdobie prvého kvartálu, v ktorom bola vyhodnotená jedna výzva na predkladanie pozícií.

Zdroj: MŠVVaŠ SR, 2019

Určitý prínos projektu sa dá vidieť najmä v prípade expertov. Ministerstvo školstva SR momentálne hľadá spôsoby ako v danej schéme pokračovať.

Poslednou z vládnych iniciatív bola iniciatíva Ministerstva hospodárstva a agentúry SARIO – slovensko.work – Vráť sa na Slovensko, ktorá bola zameraná na získavanie kvalifikovaných odborníkov najmä v oblasti IT späť pre slovenské podniky. Projekt mal za cieľ získať informácie

o cieľovej skupine a poskytnúť informácie o pracovných miestach v podnikových centrách v Bratislave a v Košiciach s cieľom motivovať týchto odborníkov k návratu. V súčasnosti sa hľadajú možnosti pre druhú fázu uvedeného projektu.

6.3 Prístup SR k podnikaniu cudzincov

Slovenská republika je pomerne priateľská k podnikaniu cudzincov. Cudzinci na slovenskú smú zakladať obchodné spoločnosti a môžu tiež získať živnostenské oprávnenie. Cudziniec môže živnosť prevádzkovať ako:

- Slovenská osoba - a to v prípade, že ma na Slovensku trvalý pobyt
- Zahraničná osoba – ak na Slovensku nemá trvalý pobyt

Práva a povinnosti zahraničnej osoby v zmysle tohto Zákona sú takmer rovnaké ako v prípade slovenskej osoby. Zahraničná osoba (v tomto prípade sa nejedná o občanov EÚ alebo občana krajiny OECD) je navyše povinná zapísať sa do Obchodného registra, pričom slovenská osoba musí byť zapísaná iba v Živnostenskom registri.

Zahraničná osoba smie na Slovensku podnikáť dvoma formami:

- Organizačná zložka podniku zahraničnej osoby: ak je už v mieste trvalého pobytu podnikateľom v tom istom predmete podnikania
- Podnik zahraničnej osoby: ak je v mieste trvalého pobytu podnikateľom v inom predmete podnikania ako mieni podnikáť na Slovensku, prípadne v mieste svojho trvalého pobytu nie je podnikateľom.

Len získanie živnostenského oprávnenia nepostačuje na začatie podnikania na Slovensku. V prípade niektorých osôb je nutné získať povolenie aspoň na prechodný pobyt, či získať zápis do obchodného registra.

Ako problematické sa pri získavaní živnostenského oprávnenia na Slovensku javí samotné vybavovanie živnosti. Vyplnenie formulára sa vyžaduje v slovenskom jazyku, čo môže niektorým zahraničným osobám spôsobovať problémy.

Podnikanie zahraničných osôb na Slovensku pritom môže byť pozitívne. Živnostníci, a to aj zahraničné osoby sú povinné platiť odvody na zdravotné, pri dosiahnutí určitej výšky príjmov aj na sociálne poistenie. V prípade, aj je navyše živnostník z cudziny zamestnávateľom, je povinný, rovnako ako slovenský občan platiť zdravotné a sociálne poistenie za svojich zamestnancov.

Ako ale vyplýva z predošlého textu, kľúčom k rozbehnutiu podnikania na Slovensku je získanie trvalého (alebo prechodného) pobytu. V prípade, ak občan z cudziny, ktorý chce začať živnostensky podnikáť na slovenskom území ešte nie je registrovaný na trvalý (či prechodný) pobyt, pričom nie je ani študentom, musí si podať žiadosť. Tú podáva osobne v zahraničí na zastupiteľskom úrade, ktorý je akreditovaný pre danú krajinu. Vo výnimočných prípadoch je možné túto žiadosť predložiť aj na príslušnom oddelení cudzineckej polície v mieste predpokladaného pobytu cudzinca. Podaním tejto žiadosti však nevzniká nárok na trvalý pobyt a je treba dodať, že vyžadovaním osobného podania na príslušnom zastupiteľskom úrade je sťažený prístup k živnostenskému podnikaniu občanom niektorých tretích krajín. Ide najmä o krajiny, kde sa slovenský zastupiteľský úrad nenachádza a títo občania musia cestovať na zastupiteľský úrad do inej krajiny.

Ak už cudzinec dostane prechodný pobyt za účelom podnikania, je povinný pricestovať na Slovensko do 180 dní od udelenia takéhoto povolenia a musí oznámiť začiatok pobytu príslušnému oddeleniu cudzineckej polície.

Ďalšie obmedzenia pre cudzincov platia najmä v súvislosti s určitými regulovanými profesiami. Ide o tzv. regulované povolania, kde sa vyžaduje určitá odborná kvalifikácia. Preto je nutné nechať si uznať doklady o príslušnom vzdelaní slovenskými autoritami.

Ak sa cudzinec rozhodne ukončiť podnikanie, automaticky mu tým končí aj povolenie na prechodný pobyt na území Slovenska.

Výrazne jednoduchšie je podnikanie osôb s trvalým pobytom. Tie sú považované za slovenskú osobu a preto môžu podnikáť na Slovensku za rovnakých podmienok ako slovenskí občania. To isté platí pri občanoch EÚ/EHP, ktorí si na Slovensku iba zaregistrujú trvalý pobyt.

6.4 Opatrenia vlády na podporu získavania pracovných síl zo zahraničia

Najzásadnejšie zjednodušenie vstupu občanov na slovenský pracovný trh priniesol v roku 2004 vstup Slovenska do Európskej únie. Občania Európskej únie sú dnes rovnoprávni v zamestnávaní rovnako ako občania Slovenskej republiky. To znamená jednoduchší príchod pracovných síl na slovenský pracovný trh.

Potrebu získať nové pracovné sily sme dostatočne argumentovali v predchádzajúcich kapitolách tejto analýzy. Slovenská vláda na potrebu dodatočných pracovných síl reagovala úpravou legislatívy, konkrétne Zákona č. 5/2004 o službách zamestnanosti. Samotná vláda odôvodnila zmenu tohto zákona potrebou získania kvalifikovanej pracovnej sily. Rozšírili sa preto možnosti pre vstup cudzích štátnych príslušníkov na slovenský trh práce prostredníctvom agentúr dočasného zamestnávania, zjednodušilo sa predkladanie dokladov pre cudzincov, skrátilo sa posudzovanie žiadostí o sezónne zamestnanie.

Veľmi zaujímavou je iniciatíva vlády zameraná na získanie pracovných síl vo forme etnických Slovákov, ktorí žijú v zahraničí. Právny poriadok SR umožňuje občanom, ktorí preukážu slovenský pôvod získať „Osvedčenie Slováka žijúceho v zahraničí“. Tento štatút umožňuje občanovi pracovať na Slovensku bez potreby pracovného povolenia, či nutnosti plniť administratívne povinnosti.

6.5 Postoj vlády k emigrácii študentov

Na základe analyzovaných dokumentov hodnotíme, že slovenská vláda dlhodobo podceňuje odchod najlepších študentov do zahraničia.

Udržať na Slovensku najlepších študentov a zamedziť ich odchodu je možné najmä postupným zvyšovaním kvality vysokoškolského vzdelávania. Práve väčšina študentov ako dôvod svojho odchodu (najmä do Českej republiky) uvádza vyššiu kvalitu vysokoškolského vzdelávania. To sa však Slovensku dlhodobo nedarí, slovenské univerzity v hodnoteniach prepadajú.

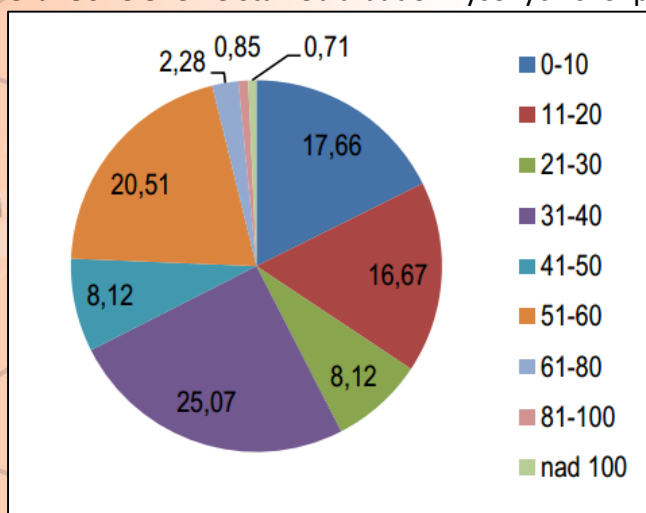
Napríklad v najprestížnejšom rebríčku, ktorý hodnotí kvalitu univerzít – Šanghajský rebríček – sa žiadna slovenská univerzita neumiestňuje medzi najlepšími 500. Pritom do prvej 500 najlepších škôl sa dostala jedna česká (Univerzita Karlova, 300. miesto), do prvej tisícky dokonca ďalších šesť českých škôl (Masarykova Univerzita, 501 – 600, Česká vysoké učení technické v Prahe, 601 – 700, Univerzita Palackého, 601 – 700, Česká zemědělská univerzita v Prahe, 901 – 1 000, Vysoká škola chemickotechnologická v Prahe, 901 – 1 000, Jihočeská univerzita, 901 – 1 000). Do tohto istého rebríčka sa do prvej 1 000 univerzít dostali iba dve slovenské školy (Univerzita Komenského, 701 - 800, STU Bratislava, 801 – 900). Aj tieto medzinárodné porovnania svedčia o zaostávaní slovenských vysokých škôl za českými.

Dlhodobí študenti kritizujú najmä úroveň výučby. Zistenia z rôznych prieskumov, najmä však z prieskumu EUROSTUDENT VI sa dajú zhrnúť tak, že slovenskí vysokoškolskí pedagógovia svojimi prednáškami nevedia zaujať a prednášky či semináre sú častokrát nudné.

Tieto zistenia si všimlo aj Ministerstvo školstva SR, ktoré v dokumente „Dlhodobý zámer vo vzdelávacej, vývojovej a ďalšej tvorivej činnosti pre oblasť vysokých škôl na roky 2016 – 2021“ hovorí o potrebe nastavenia vzdelávania na študenta. V súčasnosti neexistuje systematická podpora vysokoškolských učiteľov, ktorí do výučby prinášajú inovatívne prvky.

Rovnako študentov odrádza aj nízka kvalita materiálne – technického zabezpečenia vysokých škôl. Viac ako polovica budov, ktoré spravujú vysoké školy má podľa NKÚ (2018) viac ako 30 rokov (viď Graf 36)

Graf 36: Členenie stavieb a budov vysokých škôl podľa veku

Zdroj: NKÚ SR, 2018

Celkovo ide podľa NKÚ (2018) o 702 budov. Ako príklad štátni analytici uvádzajú UK, ktorá má v správe viac ako polovicu budov s vekom 50 rokov. Len STU v Bratislave odhaduje svoj investičný dlh na úrovni 89 542 620 eur. Ako problém sa ukazuje, že v súčasnosti nie je vyčíslený celkový modernizačný dlh univerzitných zariadení. Avšak požadovaná suma na rekonštrukcie bola v rokoch 2012 – 2016 na úrovni 94 316 871 eur, pričom poskytnutých zo zdrojov ŠR SR bolo 20 877 515, čo tvorí len 22 % požadovanej sumy. Nad rámec tejto sumy ešte boli poskytnuté finančné prostriedky na obnovu internátov.

V havarijnom stave sú viaceré ubytovacie zariadenia pre študentov. Práve v tejto oblasti došlo k určitému posunu a vláda vyčlenila finančné prostriedky určené na rekonštrukciu internátov.

Pozitívne je, že viaceré vysoké školy z celkového balíka 20 miliónov eur už vyčerpali celú sumu určenú na obnovu internátov. Ide asi o 60 % z tejto sumy. Avšak stav internátov je dlhodobo zanedbaný a preto je zrejmé, že ani táto výška dotácie nebude postačovať na obnovu všetkých ubytovacích zariadení vysokých škôl a dosiahnutie primeranej kvality. Rovnako treba ale podotknúť, že internáty tvoria iba jednu zložku materiálno – technického zabezpečenia štúdia.

Zároveň platí, že je nutné investovať i do obnovy fakúlt a budovania kampusov, či vedeckých parkov. To sa v súčasnosti na Slovensku deje iba v obmedzenej miere.

Ako upozorňuje NKÚ (2018) pre 20 slovenských verejných vysokých škôl bolo v roku 2016 vyčlenených 7,7 milióna eur na kapitálové dotácie, na rekonštrukcie a obstarávanie nehnuteľného majetku, pričom napríklad Česká republika len na dobudovanie kampusu Albertov v Prahe vyčlenila 135 miliónov eur.

7 PRÍSTUP KRAJÍN EÚ K MIGRÁCII, CUDZINCOM A ICH ZAMESTNÁVANIU

Európska únia, najmä z dôvodu uplatňovania voľného pohybu osôb, tovaru, služieb a kapitálu, začala hneď po vstupe Slovenska do tohto klubu krajín preberať isté oblasti zodpovednosti za migráciu a migračnú politiku. To začalo platiť ešte intenzívnejšie po vstupe Slovenska do Schengenského priestoru, kedy Slovensku zostala zodpovednosť za ochranu vonkajšej hranice tohto priestoru, teda slovenskej hranice s Ukrajinou. K tomu sa pridali zodpovednosti EÚ v oblasti prisťahovalectva a azylu, regulácie migrácie, zákazu diskriminácie a dodržiavania základných ľudských práv a slobôd.

Okrem pravidiel vychádzajúcich z členstva Slovenska v Európskej únii musí Slovensko dohliadať aj na iné aspekty na základe jeho členstva v iných medzinárodných organizáciách a zoskupeniach, ktoré sa venujú tejto problematike. Medzi ne patria najmä Organizácia spojených národov, Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe, Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj, Medzinárodná organizácia pre migráciu, Medzinárodná organizácia práce, Rada Európy a mnohé ďalšie. Avšak práve z dôvodu ekonomicko-politického rámca nastaveného Európskou úniou zostane pre Slovensko najviac kľúčovým práve politický a právny rámec EÚ.

V podmienkach EÚ je práve kvôli nedávnej migračnej kríze téma migračnej politiky najcitlivejšou oblasťou s dynamickou agendou a s tlakom na zvyšujúcu mieru harmonizácie. Avšak samotný proces postupnej harmonizácie sa spustil už v roku 1999, kedy bola samotná právomoc v tejto oblasti jednoznačne uznaná pre Európske spoločenstvo Zmluvou o založení Európskeho spoločenstva. Európska únia odvtedy prijala sériu nových strategických dokumentov definujúcich konkrétnu politiku v tejto oblasti. Tie dokumenty sa následne stali súčasťou podkladov pri procese formulácie slovenskej migračnej politiky a pri jej implementácii na Slovensku. Týmito dokumentmi sú najmä: Zmluva o fungovaní Európskej únie, Európsky pakt o prisťahovalectve a azyle, Štokholmský program a Globálny prístup k

migrácii. Samozrejme v neskoršom období práve vplyvom migračnej krízy od roku 2015 došlo k snahe o rozšírenie vplyvu s cieľom odbremeniť krajinu, ktoré táto kríza zasiahla najviac. Preto sa dá očakávať, že súčasná kríza povedie k novým dokumentom, ktoré budú pripravené na znášanie takejto krízy. Práve preto je potrebné, aby Slovensko malo aktívny a konštruktívny prístup k migračnej politike a prezentoval riešenia na Európskej úrovni (MPSVaR, 2011).

7.1 Objem a trendy študentskej mobility v krajinách OECD⁹

V krajinách OECD dosiahol počet medzinárodných študentov v roku 2017 úroveň 3,7 milióna, pričom priemerný medzročný nárast počtu študentov v posledných dvoch dekádach dosahuje 5 % (OECD, 2019).

Keďže angličtina je lingua franca globalizovaného sveta – jeden zo štyroch ľudí na svete hovorí po anglicky (Sharifian v OECD, 2019, s. 234) – nie je prekvapujúce, že anglofónne krajiny sú pre študentov najatraktívnejšie. Z celkového počtu 3,7 milióna medzinárodných študentov v OECD v roku 2017 takmer jeden milión študoval v Spojených štátoch amerických. Nasledovali Spojené kráľovstvo s menej ako polovičným počtom zahraničných študentov (492 tisíc) oproti USA a Austrália s 381 tisíc študentmi. Z členských krajín Európskej únie je v prvých piatich najpopulárnejších cieľových krajinách zastúpené Nemecko (259 tisíc) a Francúzsko (258 tisíc) na štvrtom a piatom mieste (OECD, 2019).

Pokiaľ ide o krajiny pôvodu, najpočetnejšou skupinou sú študenti z Ázie (až 2,1 milióna študentov, čo predstavuje 56 % všetkých migrujúcich študentov v OECD v roku 2017), pričom až dve tretiny z nich migruje len do piatich krajín: Austrália, Kanada, Japonsko, Spojené kráľovstvo a Spojené štáty americké. Nasledujú študenti z Európy, ktorí tvorili 24 % všetkých migrujúcich študentov v krajinách OECD. Najmenej 8 z 10 zahraničných študentov v Rakúsku, Dánsku, Luxembursku, Poľsku, Portugalsku v Slovinsku alebo na Slovensku prichádza z európskych krajín, pričom v Rakúsku, Českej republike a na Slovensku (okrem iných)

⁹ V tejto podkapitole sa na rozdiel od zvyšku analýzy používa pojem „medzinárodný“, resp. „mobilný“ študent s cieľom zachovať súlad s terminológiou OECD pri uvádzaní štatistických informácií.

pochádza viac ako 50 % medzinárodných študentov zo susedných krajín, čo poukazuje na veľkú dôležitosť faktora geografickej blízkosti (OECD, 2019).

Z hľadiska merania atraktívnosti krajiny je dôležitejším ukazovateľom ako absolútny počet medzinárodných študentov podiel týchto študentov na celkovej populácii študentov terciárneho vzdelávania v krajinách. Medzi krajinami OECD dosahuje tento ukazovateľ úroveň 6 %, no približne v tretine krajín OECD je to 10 a viac percentuálnych bodov, viac ako 15 % zaznamenali Austrália, Rakúsko, Luxembursko, Nový Zéland, Švajčiarsko a Spojené kráľovstvo. Medzinárodná mobilita sa zvyšuje so stupňom terciárneho vzdelávania, na bakalárskom stupni dosahuje podiel medzinárodných študentov na celkovej populácii v priemere pod 5 %, významne sa zvyšuje na magisterskom stupni (v priemere 13 %) a na doktorandskom stupni dosahuje 22 % všetkých zapísaných študentov. Práve migrácia študentov – doktorandov má najvyšší potenciálny prínos pre rozvoj cieľovej krajiny, keďže títo študenti sa zapájajú do výskumu a vývoja. Z tohto pohľadu sú najúspešnejšími krajinami Francúzsko, Luxembursko, Holandsko, Nový Zéland, Švajčiarsko a v Spojené kráľovstvo, kde zahraniční študenti na doktorandskom stupni tvoria viac ako 40 % celkového počtu zapísaných študentov (OECD, 2019).

7.2 Študentská mobilita v Európskej únii

Hoci v politickom a verejnom diskurze na európskej a na národných úrovniach od roku 2015 prevládal diskurz o neregulárnej migrácii, azyle či ochrane hraníc, Európska komisia popri tom stále vnímala aj dôležitosť podpory a rozšírenia možností legálnej migrácie do EÚ v kontexte medzier v zručnostiach a získavania talentov. Zlepšenie mobility študentov je zároveň významnou politickou prioritou Európskej únie v oblasti modernizácie vysokoškolského vzdelávania, ktorá sa aktuálne napĺňa okrem iného prostredníctvom zapojenia členských štátov do európskeho priestoru vysokoškolského vzdelávania.

7.3 Európsky priestor vysokoškolského vzdelávania

Európska únia je aktívnym podporovateľom tzv. bolonského procesu, mechanizmu na podporu medzivládnej spolupráce 48 európskych krajín v oblasti vysokoškolského vzdelávania, ktorého cieľom je dosiahnuť väčšiu súdržnosť systémov vysokoškolského vzdelávania v Európe. Na základe bolonského procesu bol vytvorený európsky priestor vysokoškolského vzdelávania, ktorý uľahčuje mobilitu študentov a zamestnancov, zvyšuje inkluzívnosť a dostupnosť vysokoškolského vzdelávania v Európe a zväčšuje jeho atraktivnosť a konkurencieschopnosť vo vzťahu k ostatnému svetu. Všetky zúčastnené krajiny európskeho priestoru vysokoškolského vzdelávania súhlasili s tým, že: 1. zavedú trojstupňový systém vysokoškolského vzdelávania pozostávajúci z bakalárskeho, magisterského a doktorandského štúdia, 2. zabezpečia vzájomné uznávanie kvalifikácií a období štúdia v zahraničí ukončených na iných univerzitách, 3. zavedú systém zabezpečenia kvality s cieľom posilniť kvalitu a relevantnosť výučby a vzdelávania (spracované podľa EK, 2019).

V Európskej migračnej agende z roku 2015 Európska komisia (Európska komisia, 2015) zdôraznila, že hoci rozhodnutia o počtoch prijatých pracovníkov z tretích krajín zostávajú na členských štátoch, Európska únia má osobitnú úlohu prilákať na svoje územie talentovaných jednotlivcov, okrem iného prostredníctvom európskych programov, akými sú Horizont 2020 a Erasmus+. V správe o vykonávaní Európskej migračnej agendy z decembra 2018 Komisia znovu zopakovala, že je potrebné podporovať legálnu migráciu, osobitne študentov a odborných pracovníkov.

Súčasťou tohto úsilia na európskej úrovni sú aj právne záväzné akty, ktorými sa harmonizujú legislatívne podmienky vstupu relevantných kategórií migrantov, ako sú vysokokvalifikovaní pracovníci (smernica o modrej karte) a študenti a výskumníci (smernica o študentoch a výskumných pracovníkoch). V kontexte tejto správy je relevantná najmä druhá v poradí; no pre doplnenie kontextu treba poznamenať, že smernica o modrej karte z roku 2009 (Rada Európskej únie, 2009) bola z dôvodu svojej nízkej efektívnosti v procese revízie na základe

návrhu Komisie z roku 2016 (Európska komisia, 2016), ktorý však v roku 2017 zastavila Rada Európskej únie (Európsky parlament, 2019).

Smernicu o študentoch a výskumných pracovníkoch prijali Rada a Parlament v roku 2016 (Rada Európskej únie a Európsky parlament, 2016)¹⁰ s cieľom „zatraktívniť EÚ ako miesto pre výskum a inovácie a dosiahnuť pokrok Únie v rámci globálnej súťaže o talenty, čo by malo viesť k posilneniu celkovej konkurencieschopnosti a rastu Únie, ako aj k vytváraniu pracovných miest, ktoré vo väčšej miere prispievajú k tvorbe HDP.“ Zámerom smernice bolo zjednodušiť prijímacie podmienky pre výskumných pracovníkov a študentov, zlepšiť ich práva počas pobytu v EÚ a zvýšiť mieru ich udržania v EÚ. Študenti a výskumní pracovníci získali napríklad právo na mobilitu v rámci EÚ, ak študujú alebo vykonávajú výskum v jednom z členských štátov, študenti majú podľa smernice právo pracovať v rozsahu najmenej 15 hodín týždenne a výskumníci môžu učiť a obidve kategórie môžu zostať v členskom štáte najmenej 9 mesiacov po ukončení výskumu alebo štúdia, čo im má umožniť nájsť si prácu alebo začať podnikáť (pričom najmä posledné uvedené je z hľadiska udržania zahraničných študentov na domácom trhu práce dôležitým prínosom aj v slovenskom kontexte).

7.4 Erasmus + ako nástroj podpory krátkodobej migrácie študentov

V roku 2011 sa členské štáty EÚ zaviazali, že do roku 2020 v priemere aspoň 20 % absolventov vysokoškolského vzdelávania absolvuje časť štúdia alebo odbornej prípravy v zahraničí. Vzdelávacia mobilita podľa Rady Európskej únie prispieva na jednej strane k ekonomickému rozvoju (zvyšuje zamestnanosť a konkurencieschopnosť, posilňuje atraktivnosť systému vysokoškolského vzdelávania v Európe) a k individuálnemu profesijnému rozvoju mladých ľudí, no zároveň má silný sociokultúrny rozmer v podobe budovania medzikultúrneho povedomia, aktívneho občianstva a európskej identity (Rada Európskej únie, 2011a, 2011b, 2011c). Hoci táto výskumná správa sa nezameriava priamo na kreditovú mobilitu, treba v tejto súvislosti spomenúť jeden z najúspešnejších programov kreditovej mobility v globálnom

¹⁰ Smernicou revidovali starší právny akt z roku 2004.

meradle – program Erasmus+ (a jeho predchodcu Erasmus). Medzi rokmi 2014 až 2020 by mali program Erasmus+ využiť približne 2 milióny študentov (Eurostat, 2018). Z nedávnych hodnotení vplyvu programu Erasmus+ vyplynulo, že až 70 % bývalých účastníkov programu Erasmus+ vďaka programu lepšie pochopilo, akým smerom sa chcú uberať vo svojej budúcej kariére a až 80 % účastníkov – vysokoškolákov sa zamestnalo do troch mesiacov od absolvovania štúdia (Európska komisia, 2019). V máji 2018 Európska komisia prijala návrh na dvojnásobné zvýšenie prostriedkov na financovanie programu Erasmus+ na sumu 30 miliárd eur, čo má v rokoch 2021 až 2027 umožniť participáciu 12 miliónov osôb (Európska komisia, 2018)

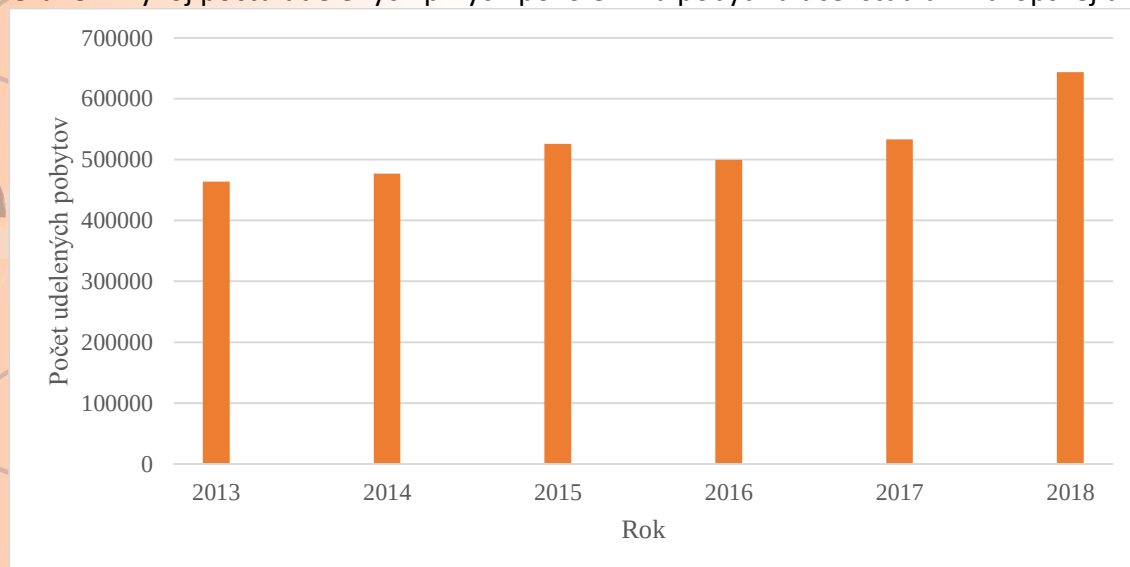
7.5 Objem a trendy študentskej mobility v EÚ

V roku 2016 dosiahol počet zahraničných študentov terciárneho vzdelávania v EÚ najmenej 1,6 milióna (Eurostat, 2018). Eurostat aktuálne¹¹ nemá k dispozícii kompletne štatistiky o vzdelávacej mobilite po roku 2016, no rast atraktívnosti Európy ako cieľovej destinácie pre medzinárodnú študentskú mobilitu dokladuje aj vývoj počtu udelených prvých povolení na pobyt v Európskej únii na účel štúdia (Eurostat, migr_resedu), ktorý za posledných päť rokov vzrástol o približne 30 % na úroveň 643 000 v roku 2018¹².

¹¹ K októbru 2019.

¹² Údaj zahŕňa aj študentov na inom stupni vzdelávania než terciárnom.

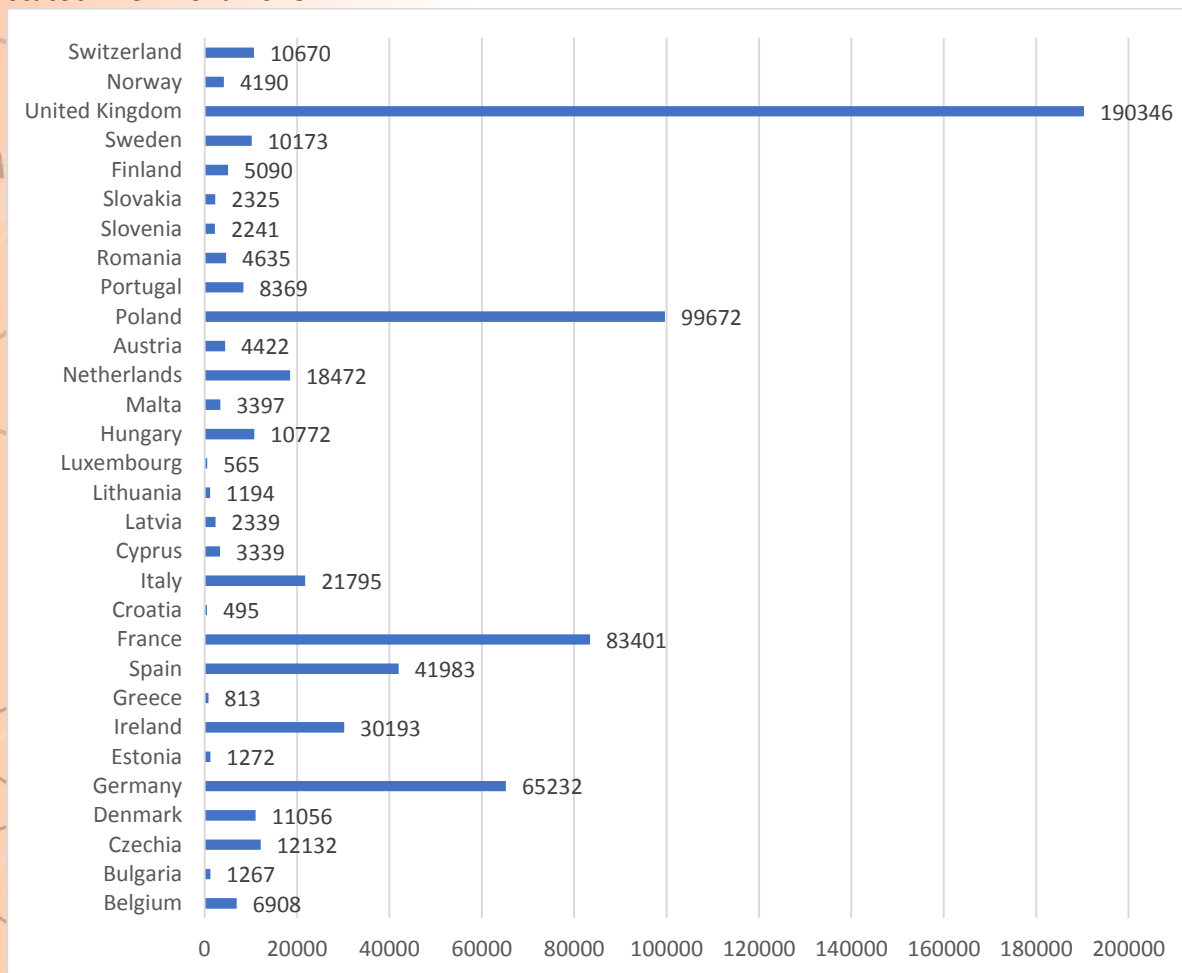
Graf 37: Vývoj počtu udelených prvých povolení na pobyt na účel štúdia v Európskej únii

Zdroj: Eurostat (2019) Prvé povolenia pobytu podľa dôvodu [migr_resedu], 2019

Z hľadiska absolútneho počtu boli v roku 2018 najpopulárnejšími cieľovými krajinami pre zahraničných študentov Spojené kráľovstvo, Poľsko, Francúzsko, Nemecko, Španielsko a Írsko. Najviac zahraničných študentov prišlo do EÚ z Číny, pričom ich žiadosti o pobyt tvorili 21 % všetkých žiadostí o povolenie na účel štúdia (viac ako 138 000 povolení). Nasledovali zahraniční študenti z Ukrajiny (62 700 s významným nárastom oproti roku 2017, keď bol ich počet 23 100), Indie (46 700) a Spojených štátov amerických (39 600), Brazílie (25 000) a Turecka (23 400). Podľa porovnávacej správy EMN, v ktorej boli zozbierané údaje za 25 členských štátov za rok 2017, najviac zahraničných študentov sa zapísalo na študijné odbory podnikového riadenia a na štúdium práva. (EMN, 2019).

Graf 38: Počet udelených prvých povolení na pobyt na účel štúdia v jednotlivých členských štátoch EÚ v roku 2018

Zdroj: Eurostat (2019) Prvé povolenia pobytu podľa dôvodu [migr_resedu], extrahované 15.10.2019.

7.6 Migračná politika vybraných krajín EÚ

Kým v predchádzajúcej časti sme sa obsiahlo venovali vymedzeniu zahraničnej migrácie a to najmä s ohľadom na politiky migrácie v oblasti študentskej migrácie, v ďalšej časti sa budeme venovať migračnej politike vybraných krajín EÚ a to najmä v kontexte migračnej krízy.

Nemecko

Jednou z krajín, ktorá je už dlhodobo cieľom migrácie (a to dokonca aj významných vnútorných pohybov) Nemecko. Najmä po roku 2014 sa Nemecko stalo cieľovou destináciou pre mnohých imigrantov. Prvá z reforiem imigračnej legislatívy bola predstavená v roku 2001, a za cieľ mala zjednodušiť systém víz a povolení k zamestnaniu pre cudzincov z tretích krajín v Nemecku. Riešenia sa do praxe začali premietiť v roku 2005. Ďalšiu reformu súvisiacu s imigračnou politikou prijalo Nemecko v roku 2007, v súvislosti s príslušnými smernicami EÚ o migračnej politike. Pre cudzincov, ktorí sú zapojení do sociálneho systému sa napríklad stali povinnými integračné kurzy. Taktiež pre prisťahovalcov z tretích krajín sa stalo nutným ovládať základy nemeckého jazyka. Zároveň sa zjednodušil pobyt na území Nemecka pre cudzincov, ktorí sú občanmi EÚ. Ďalšie zjednodušenia imigračnej politiky v rokoch 2008 až 2009 sa týkali najmä občanov nových členských krajín EÚ.

Zjednodušovanie migračnej politiky Nemecka má súvis (podobne ako v prípade Slovenska) so starnutím populácie. Pôrodnosť v Nemecku je dlhodobo nízka a preto bolo nutné riešiť problém s nedostatkom pracovnej sily.

V súčasnosti je v Nemecku možné získať niekoľko typov povolení k pobytu. Krátkodobé povolenia k pobytu sú určené najmä študentom, turistom, obchodníkom, či športovcom. Pre obsah tejto analýzy je dôležité zamerať sa na dlhodobé víza:

- Povolenie na študijný pobyt je možné získať na základe potvrdenia nemeckej univerzity o prijatí, či pri dostatočnom deklarovaní záujmu o štúdium v Nemecku (deklaruje sa napríklad aj prostredníctvom navštevovania kurzov nemeckého jazyka).

- Pracovné víza je možné získať pre občanov, ktorí majú pracovnú ponuku z Nemecka, či majú záujem uchádzať sa o prácu v Nemecku. Víza však nie sú potrebné pre občanov krajín EÚ, ani pre občanov ďalších krajín ako napríklad Kanada, USA, či Izrael. Zvýhodnení sú tiež vyššie kvalifikovaní občania tretích krajín, či občania, ktorí už majú konkrétnu pracovnú ponuku. Dôraz je tiež kladený na platenie zdravotného poistenia.
- Medicínske víza je špeciálna forma víz pre získanie liečby v Nemecku. Nemecko patrí k najvyspelejším krajinám sveta, čo sa odráža aj na stave zdravotníctva. To priťahuje množstvo „turistov“, ktorí majú záujem získať liečbu práve v špičkových nemeckých zdravotníckych zariadeniach. Táto povinnosť sa dotýka najmä občanov tretích krajín, ktorí by chceli dlhodobú liečbu v Nemecku.
- Povolenie na pobyt pre rodinných príslušníkov je tým, ktoré robí Nemecko atraktívnym pre čoraz väčší počet cudzincov. Ak cudzinec z tretej krajiny už v Nemecku má príbuzného, je pre neho jednoduchšie získať práve tento typ povolenia. Občan tretej krajiny, ktorý zároveň žije v Nemecku a chce prijať niekoho zo svojej rodiny z tretej krajiny musí deklarovvať, že je schopný finančne podporovať svojho príbuzného.

Práve prístup Nemecka k migrácii môže byť do značnej miery príkladom pre viaceré krajiny. Napriek kritickým hlasom je zrejmé, že Nemecko migráciu a obrovské migračné vlny zvláda veľmi dobre.

Česká republika

Česká republika je zaujímavým príkladom uskutočňovania zahraničnej politiky aj z dôvodov, ktoré vyplynuli z tejto analýzy. Nielen, že je historicky, ekonomicky, či jazykovo náš najbližší sused, naviac je častým cieľom emigrácie slovenských občanov. To, čo je zo slovenského pohľadu viac či menej „nežiaducou“ emigráciou je z pohľadu Českej republiky žiaducou imigráciou pracovnej sily, či študentov.

Z pohľadu súčasného stavu migrácie do Českej republiky je možné pozorovať rast zahraničných pracovníkov pôsobiach na českom pracovnom trhu. Najpočetnejšie sú zastúpení Slováci,

nasledovaní občanmi Ukrajiny a občanmi Poľska. Zaujímavý je tiež údaj o pomerne vysokom počte občanov Vietnamu. Zaujímavé je, že na rozdiel od Slovenska je nižšia participácia občanov Srbska na českom pracovnom trhu a to dokonca aj v porovnaní absolútnych počtov so Slovenskom. Pre občanov Srbska je Slovensko atraktívnejšie ako Česko. Celkovo pracuje v Českej republike (na trvalý pracovný pomer, resp. obdobu trvalého pracovného pomeru) viac ako 450 000 ľudí inej štátnej príslušnosti. Český štatistický úrad udáva, že navyše k tomuto počtu pracuje v ČR viac ako 80 000 ľudí na živnosť. Vo všeobecnosti sa dá konštatovať, že Česká republika je migračne atraktívnejšia ako Slovensko a aj preto je zaujímavé zistiť stav migračnej politiky u našich západných susedov.

Česká republika sa v oblasti migračnej politiky riadi „Zásadami migračnej stratégie Českej republiky“. Snaží sa posilniť pozitívne aspekty migrácie a naopak potlačiť negatívne javy spojené s migráciou.

Pobyt v Českej republike je možné rozdeliť do dvoch hlavných kategórií. Prvá kategória je krátkodobý pobyt. Tým sa rozumie pobyt kratší ako 90 dní, pričom pre občanov EÚ/EHP a ďalších krajín je tento pobyt jednoduchý. V prípade občanov niektorých tretích krajín je vyžadované splnenie vízovej povinnosti.

V prípade dlhodobého pobytu je nevyhnutné získať niektorý zo štatútov, ktoré oprávňujú cudzinca k dlhodobému pobytu na území ČR. Toto povolenie sa netýka občanov krajín EÚ/EHP. Takéto povolenie môže mať formu zamestnaneckej karty, modrej karty, pobytu za účelom štúdia, pobytu za účelom vedeckého, či výskumného a pod..

Regulácia zamestnaní a možností zamestnať sa v Českej republike sa riadi tzv. „zamestnaneckou kartou“. Tá sa netýka občanov EÚ/EHP a Švajčiarska a ich rodinných príslušníkov. Týka sa najmä občanov tretích krajín. Zamestnanecká karta predstavuje povolenie k dlhodobému pobytu na území Českej republiky, pričom účelom pobytu cudzinca je najmä zamestnanie. Cudziniec tak môže pracovať na pozícii, na ktorú bola zamestnanecká

karta vydaná, či pracovať na pracovnej pozícii, kde mu bol podľa predošlej právnej úpravy udelený súhlas na prácu.

Zamestnanecká karta slúži najmä ako nástroj pre získanie pracovných síl na pozície, kde pociťuje česká ekonomika nedostatok pracovných síl. Tie je možné doplniť zahraničnými pracovníkmi na základe databázy českého Ministerstva práce.

Zároveň v českom právnom systéme stále funguje možnosť získania tzv. modrej karty. Cudzinca oprávňuje pracovať na českom pracovnom trhu bez obmedzení a je určená pre profesie, kde je potreba vyššej kvalifikácie, resp. vzdelania. Určená je cudzincom z tretích krajín.

Cudzinci z tretích krajín majú tiež možnosť získať trvalý pobyt v Českej republike. Vydáva sa najmä cudzincom, ktorí na území ČR bývajú nepretržite aspoň päť rokov, pričom nesmel tento cudzinec hrubým spôsobom porušiť právne predpisy ČR a preukázal, že na území ČR má prostriedky na trvalý pobyt. Určité zvýhodnenie získavajú českí občania, ktorí sú v postavení tzv. „krajanov“, teda majú českú národnosť, ale cudzie štátne občianstvo.

Česká republika je posledné roky atraktívnou krajinou aj pre študentov a to nielen pre študentov zo Slovenska. Podľa údajov českého Ministerstva školstva študovalo v roku 2018 na českých vysokých školách viac ako 5 000 občanov Ruskej federácie, viac ako 3 300 občanov Ukrajiny, či viac ako 1 600 občanov Kazachstanu. Občania EÚ, ktorí sa rozhodli študovať v ČR majú iba oznamovaciu povinnosť, ktorú za nich môže splniť aj ubytovacie zariadenie. Pre vysoké školy v ČR, na ktorých študujú cudzinci zároveň platí povinnosť nahlásiť prerušenie, či skončenie štúdia týchto študentov.

Cudzinci sa v ČR tiež zapájajú do podnikania. V prípade občanov EÚ/EHP platia pre týchto občanov rovnaké podmienky pre podnikanie ako pre občanov ČR. V prípade občanov z tretích krajín je potreba získať povolenie k pobytu dlhšie ako 90 dní. Taktiež je potrebné byť plnoletý

a bezúhonný. V takom prípade živnostenský úrad vydá živnostenské oprávnenie na podnikanie.

Vo všeobecnosti tak môžeme konštatovať, že česká legislatíva je veľmi podobná slovenskej.

Maďarsko

Jednou z krajín, ktorá sa v Európe „preslávila“ radikálnym riešením utečeneckej krízy z roku 2014 je práve Maďarsko. Práve silná anti-imigrantská politika, výstavba plota a silná kampaň vládnej strany dostala Maďarsko na prvé strany svetových denníkov.

Pohľad na migračnú politiku Maďarska však skôr napovedá o štandardnej európskej krajine ako o krajine, ktorá je mimoriadne neznášateľná voči imigrácii. Rovnako ako iné európske krajiny uplatňuje rozdielny prístup voči zamestnancom z krajín EÚ a voči zamestnancom z krajín mimo EÚ (tretie krajiny).

Potenciálni zamestnanci z tretích krajín musia získať pracovné povolenie pre výkon práce v Maďarsku. Existujú tri druhy povolení:

- Individuálne pracovné povolenie je určené občanom tretích krajín, ktorí budú v Maďarsku vykonávať prácu najviac 90 dní v priebehu 180 dní ich pobytu v krajine. Týka sa najmä krátkodobých zamestnancov prijatých na sezónne práce.
- Spoločné pracovné povolenie je povolenie, ktoré je vydané na dobu, ktorá presahuje 90 dní v priebehu 180 dní pobytu cudzinca v krajine. Taktiež je určené najmä sezónnym pracovníkom, či podnikom, na vykrytie akútneho nedostatku pracovnej sily.
- Rezidentné povolenie oprávňuje vykonávať na území Maďarska zamestnanie aj počas doby, ktorá presahuje 90 dní. Takéto povolenie je cestou k získaniu zamestnávateľského vzťahu v rámci krajiny.

Naproti tomuto zložitému postupu majú občania EÚ len ohlasovaciu povinnosť voči maďarským úradom.

V Maďarsku, podobne ako v Českej republike existuje aj tzv. systém „modrej karty“, teda pracovného povolenia, ktoré je určené pre zamestnancov s vyššou kvalifikáciou. Žiadateľ musí ale preukázať zákonný pobyt v niektorom z členských štátov EÚ najmenej 18 mesiacov.

Špecifické postavenie v prípade imigračnej politiky majú študenti. Tí študenti z tretích krajín, ktorí už získali povolenie na pobyt z jednej z krajín zapojených do Schengenskej zóny majú v Maďarsku rovnaké postavenie ako v ostatných štátoch tejto únie. V prípade študentov z krajín EÚ/EHP a Švajčiarska, ktorých doba pobytu v Maďarsku prekročí dobu 90 dní, majú oznamovaciu povinnosť.

V prípade študentov z tretích krajín je nevyhnutné splniť podmienky na legálny pobyt v Maďarsku. V prípade vízovej povinnosti je nevyhnutnou súčasťou tohto procesu získanie víz. Taktiež sa vyžaduje, aby takíto študenti vedeli deklarovvať ubytovanie, či dostatočné zdroje nevyhnutné na život v krajine. Študenti, ktorí sú štátnymi príslušníkmi z tretej krajiny môžu získať aj legálne povolenie na pobyt v prípade, že študujú na maďarskej verejnej vysokej škole a to deklarovvaním prostredníctvom informačného systému školy. Maďarsko uplatňuje podobný legislatívny proces voči migrantom ako Slovenská republika.

8 MOŽNOSTI MOTIVÁCIE ZAHRANIČNÝCH ŠTUDENTOV ŠTUDOVAŤ V SR

Z hľadiska motivácie zahraničných študentov sa aj Slovenská republika postupne stáva (ako sme prezentovali v predchádzajúcich častiach tejto práce) pomerne atraktívnou destináciou pre štúdium cudzincov. Ide však najmä o cudzincov z krajín mimo EÚ. V tejto kapitole sa venujeme prínosom a rizikám zahraničnej migrácie pre štúdium v SR. Taktiež rozoberáme jednotlivé aspekty medzinárodnej migrácie z pohľadu možností motivácie zahraničných študentov k štúdiu na Slovensku. V prvej časti kapitoly sa venujeme teoretickým aspektom, prínosom študentskej migrácie a pod. V ďalšej časti tejto kapitoly sa zameriavame na jednotlivé aspekty, ktoré sa priamo týkajú verejnej politiky v prípade Slovenskej republiky vo vzťahu k študentskej migrácii.

8.1 Prínosy a riziká medzinárodnej študentskej mobility z pohľadu jednotlivých aktérov

Do rovnice študentskej mobility vstupuje niekoľko aktérov: samotný študent a prijímajúca inštitúcia a zároveň krajina pôvodu a cieľová (hostiteľská) krajina. V tejto časti sa opisuje študentská mobilita, jej prínosy a riziká, z perspektívy jednotlivých aktérov, čo poskytne kontext pre definovanie determinantov (motivujúcich faktorov) študentskej mobility v nasledujúcej kapitole.

Pohľad cieľovej krajiny: V prostredí znalostnej ekonomiky sa snaha o prílev mozgov (angl. *brain gain*) stáva novou formou súťaže medzi štátmi – v tejto súvislosti sa hovorí aj o tzv. pretekoch o mozgy (angl. *brain race*). Krajiny, ktoré nebudú úspešné v súťaži o zahraničné talenty, riskujú, že sa im nepodará presadiť sa v medzinárodnej súťaži v oblasti inteligentných výrobkov a služieb či dokonca udržať úroveň života, na ktorú sú ich obyvatelia zvyknutí. (Abella, 2006 v Kuptsch & Pang, s. 12). Študentská mobilita je v tejto súvislosti jedným z niekoľkých spôsobov prilákania vysokokvalifikovanej pracovnej sily, a to prostredníctvom tzv. akademickej brány (angl. *academic gateway*).

Abella (2006) poskytuje komplexný prehľad prístupov k prijímaniu vysokokvalifikovanej pracovnej sily používaných vo svete:

- *Prístup založený na ľudskom kapitále* je založený na splnení určitých požadovaných kritérií, ktoré sa hodnotia napr. prostredníctvom bodových systémov. Cieľom je z dlhodobej perspektívy obohatiť ľudské zdroje v krajine, pričom ako hlavný motivačný faktor sa používa perspektíva trvalého pobytu a občianstva.
- *Prístup založený na trhu práce* je zameraný na riešenie cyklických potrieb trhu práce prostredníctvom dočasného prijímania zahraničných pracovníkov s potrebnými zručnosťami a kvalifikáciou, pričom sa nepredpokladá a nepodporuje trvalé usadenie.
- *Prístup založený na podnikateľských stimuloch* sa zameriava na podporu obchodu a zahraničných investícií prostredníctvom uľahčenia prijímacích podmienok pre investorov a manažérov a ich rodiny v prípade, že poskytnú isté množstvo kapitálu, resp. zamestnajú určitý počet ľudí.
- *Prístup akademickej brány* je založený na získavaní talentu spomedzi medzinárodných študentov, ktorí absolvujú vzdelanie v cieľovej krajine.

V empirickom výskume existuje zhoda na tom, že študentská migrácia má vo všeobecnosti pozitívny vplyv na rast ľudského kapitálu v prijímajúcej krajine (Parey & Waldinger, 2010; Chiswick, 2011). Osobitný význam má pri študentoch na doktorandskom stupni štúdia, ktorí vo vyššej miere prispievajú do výskumu a vedy (Thorn & Holm-Nielsen, 2008; OECD, 2016). Ako vo svojich prácach dokázali Kahanec a Zimmermann (2008, 2009), kvalifikovaná migrácia má dokonca potenciál znižovať príjmové nerovnosti v hostiteľskej krajine. Existuje tak možnosť, že zahraniční študenti nielen vyplnia nedostatky na pracovnom trhu, ale zlepšia aj jeho kvalitu.

OECD a Európska komisia (2014, s. 18) v tejto súvislosti takisto zdôrazňujú, že zahraniční študenti majú lepší predpoklad integrovať sa na trh práce v cieľovej krajine, keďže získali kvalifikáciu uznávanú miestnymi zamestnávateľmi (aspoň čiastočne), ovládajú miestny jazyk

a počas štúdia pravdepodobne získali základné znalosti o miestnom trhu práce. Organizácie v tejto súvislosti upozorňujú, že integráciu zahraničných študentov na lokálny trh práce možno cielene podporovať prijímaním zahraničných študentov do študijných programov v národnom jazyku prípadne kombináciou študijných programov v cudzom a národnom jazyku s kompenzáciou v podobe nižšieho poplatku za štúdium.

Pre mnoho európskych štátov sú zahraniční študenti zároveň vítaným zdrojom finančného kapitálu, keďže platia poplatky za štúdium (v mnohých prípadoch vyššie ako domáci študenti) a ich výdavky počas štúdia sú zdrojom príjmu pre miestnu ekonomiku. Výskum ukazuje, že v niektorých krajinách sa však pritiahnutie zahraničných študentov stáva otázkou „prežitia“ istých akademických programov či dokonca inštitúcií, keďže príjmy z platieb zahraničných študentov dopĺňajú a často aj nahrádzajú verejné príjmy (pozri napr. Brooks & Waters, s. 160 – 161). Podobne v štátoch, kde je financovanie vysokých škôl nastavené podľa počtu zapísaných študentov, vytvára klesajúca demografická krivka tlak na inštitúcie vysokoškolského vzdelávania, aby dopĺňali chýbajúce počty študentov v zahraničí. Práve v tejto súvislosti internacionalizácia vysokého školstva prináša aj mnohé riziká. Jane Knight (2012) na základe prieskumu Medzinárodnej asociácie univerzít (*International Association of Universities – IAU*) identifikuje riziká komodifikácie a komercializácie vzdelávacích programov, ktoré sponchybujú samotné ciele, úlohu a hodnotu vysokoškolského vzdelávania.

Ako už bolo uvedené v podkapitole 1.2, ďalším rizikom pri zvýšení počtu zahraničných študentov je aj nedostatočná kvalita služieb zameraných na integráciu zahraničných študentov do vyučovacieho procesu, akademického prostredia či medzi ostatných študentov. Porovnávacía správa EMN (2018) navyše konštatuje, že niektoré členské štáty EÚ v súvislosti s migráciou študentov, vnímajú aj potenciálne riziko zneužívania tejto cesty legálnej migrácie.

Pohľad krajiny pôvodu: Z pohľadu krajín pôvodu zahraničných študentov často prevládajú skôr obavy, a to najmä v súvislosti s únikom mozgov (angl. *brain drain*). Na druhej strane mobilní študenti prispievajú k absorpcii znalostí, technologickej modernizácii a budovaniu

kapacít v domácej spoločnosti v prípade, že sa vrátia alebo si udržia silné spojenie s domovskou krajinou a krajanmi (OECD, 2019, s. 229). Tento proces sa označuje ako spätný prílev alebo návrat mozgov (angl. *reverse brain drain*) a mnohé krajiny (vrátane našej či napríklad pobaltských krajín) intenzívne riešia, ako ho podporiť cielenými politikami a opatreniami. Brooks, R. & Waters, J. (2011) upozorňujú, že proces návratu mozgov podporuje súčasný charakter medzinárodnej migrácie, ktorý má významný „transnacionálny“ rozmer, keďže súčasní migranti si často zachovávajú silné väzby s dvomi alebo viacerými krajinami naraz, zároveň však varujú, že sťahovanie zahraničných študentov často nezodpovedá predstavám o globálnej kozmopolitnej elite – naopak jednotlivci často zažívajú pocity odcudzenia v hostiteľskej a aj v domovskej krajine po prípadnom návrate.

Študentská mobilita zákonite vyvoláva obidva uvedené efekty, no skutočný pomer medzi nimi je ťažko uchopiteľný (Beine et al., 2014), pretože zatiaľ čo efekt úniku mozgov je zrejmý, keďže poznáme počet odchádzajúcich študentov, v menšej miere vieme zmerať počet návratov či iné spôsoby, akými prispievajú do rozvoja krajiny pôvodu. OECD v tejto súvislosti odhaduje, že v hostiteľskej krajine zostáva približne 25 % študentov (OECD, 2011). V tejto súvislosti Rosenzweig (2008) ukázal, že miera zotrvania študentov v cieľovej krajine je funkciou rozdielu v cene zručností v cieľovej krajine a v krajine pôvodu – čím je tento rozdiel nižší, tým viac študentov má tendenciu vrátiť sa domov.

Pohľad študenta: Beine et al. (2014) identifikuje dve hlavné skupiny dôvodov, ktoré ovplyvňujú rozhodnutie študenta odísť študovať do zahraničia: z ekonomického pohľadu je migrácia investíciou a rozhodnutie odísť za štúdiom je motivované snahou získať lepšie možnosti zamestnania či zvýšiť si svoj budúci príjem. Získanie medzinárodného diplomu a nadobudnutie kultúrneho kapitálu, ktorý zahŕňa zamestnávateľmi cenené zručnosti (o. i. znalosť jazyka), študenti a ich rodičia vnímajú ako získanie „pozičnej výhody“ na trhu práce (Brooks, R. & Waters, J., 2011).

Druhou skupinou dôvodov podľa Beine et al. (2014), sú nefinančné motivácie, ktoré súvisia s kontextom krajiny, v ktorej bude študent študovať. Okrem všeobecných geografických, ekonomických, kultúrnych charakteristík krajiny je na tomto mieste potrebné zdôrazniť úlohu sietí migrantov, ktorí sa už v krajine nachádzajú a ktorí novo prichádzajúcim zvyčajne poskytujú pomoc a informácie, čím znižujú bariéry a náklady migrácie.

Skúsenosť nadobudnutia vzdelania v cudzej krajine so sebou prináša aj úskalia, najmä ak vezmeme do úvahy, že štúdium na účel získania diplomu je dlhotrvajúci a náročný proces, ktorého úspešnosť je podmienená (minimálne čiastočnou) integráciou v cieľovej krajine (Bartram, 2007). Je dôležité, aby zahraničný študent dostal podporu pri integrácii do akademickej komunity, ktorá je mu najbližšia a ktorá zohráva úlohu aj pri širšej integrácii do spoločnosti. Úspešné začlenenie sa do spoločnosti hostiteľskej krajiny vplýva na budúce rozhodnutia študentov o zotrvaní v krajine a na jej pracovnom trhu.

8.2 Prínosy a náklady študentskej mobility

Nemecká akademická výmenná služba (DAAD) vyvinula model na výpočet krátkodobých a dlhodobých finančných a ekonomických nákladov a benefitov medzinárodnej študentskej mobility, do ktorého okrem Nemecka zahrnula aj ďalšie európske krajiny, konkrétne Holandsko, Rakúsko, Poľsko, Švajčiarsko a Španielsko, a autori v štúdiu (Münch & Hoch, 2013) zohľadnili peňažné prínosy a náklady na študentov počas štúdia aj po jeho ukončení.

Tabuľka 16: Prínosy a náklady študentskej mobility

POČAS ŠTÚDIA	PO ABSOLVOVANÍ ŠTÚDIA
(–) Náklady pre inštitúcie vysokoškolského vzdelávania, resp. štát Na nákladovej strane autori zohľadnili finančné náklady na vytvorenie a zabezpečenie jedného študentského miesta na inštitúcii vysokoškolského vzdelávania. (+) Efekty spotreby študenta v hostiteľskej krajine Makroekonomické zisky vyplývajú z toho, že zahraniční študenti vynakladajú prostriedky na svoj pobyt (v Poľsku sa napríklad počítalo so sumou 4 800 eur ročne). S využitím input a output modelov autori následne vypočítali efekt spotreby na pridanú hodnotu (angl. <i>value added</i>), na tvorbu pracovných miest, ako aj daňové efekty spotreby.	(+) Priame efekty zo zárobkovej činnosti V prípade, že sa študent po ukončení štúdia zamestná v hostiteľskej krajine, jej ekonomika je obohatená o benefity vyplývajúce zo zárobkovej činnosti (vypočítané na základe bežnej produktivity krajiny) a príjmu z daní. (+) Efekty spotreby absolventa v hostiteľskej krajine Prínosom sú aj efekty zo spotreby absolventov na tvorbu pridanej hodnoty a tvorbu pracovných miest, ktoré sú násobne vyššie ako v čase, keď boli študentmi.

Zdroj: DAAD, 2013

Autori zistili, že náklady na financovanie štúdia zahraničného študenta nie sú počas samotného trvania štúdia vyvážené hodnotou, ktorú študent v cieľovej krajine vytvorí¹³. Výnosy z investície štátu do zahraničného študenta sa dosahujú až v dlhšom časovom horizonte v prípade, že študent zotrva na trhu práce v krajine, ktorá mu poskytla vzdelanie. V prípade Nemecka, Poľska či Rakúska autori zistili, že ak 30 % zahraničných absolventov zostane v krajine po ukončení štúdia, investície štátu sa krajine vrátia do približne piatich rokov, v prípade Španielska a Holandska to bolo okolo 6 rokov¹⁴.

¹³ Zohľadňovali sa študenti, ktorí neplatia školné. Autori zároveň nezohľadňovali skutočnosť, že mnoho študentov už počas štúdia pracuje.

¹⁴ Vo Švajčiarsku však až 17 rokov vzhľadom na vysoké náklady na študenta a nízke dane.

OECD vo svojej porovnávacej publikácii *Education At A Glance 2019* uvádza, že ročné náklady slovenského vysokoškolského systému na jedného študenta (zohľadňujú sa tzv. základné služby bez nákladov na pomocné služby a bez nákladov na výskum a vývoj) dosiahli v roku 2016 sumu cca 7 000 eur (OECD, 2019). Na strane výdavkov študentov sú k dispozícii údaje z medzinárodnej porovnávacej štúdie Eurostudent VI (Kollár, 2017), podľa ktorej dosahovali priemerné mesačné náklady študenta v roku 2016 sumu 348,60 EUR na mesiac. Pri pobyte na Slovensku v trvaní cca. 10 mesiacov (jeden akademický rok bez letných prázdnin) by išlo o ročné výdavky jedného študenta vo výške 3 486 EUR.¹⁵ Orientačne z týchto základných údajov vyplýva, že investície do zahraničného študenta, ktorý na Slovensku študuje v slovenčine (a teda neplatí školné za štúdium v anglickom programe) by sa štátu rovnako ako v krajinách skúmaných v rámci štúdie vrátili iba v prípade, že sa významná časť zo zahraničných študentov na Slovensku zamestná.

Ako však zdôrazňujú autori štúdie, študentská mobilita vytvára reťazec pridanej hodnoty, ktorý sa nedá vyjadriť len finančne. Osobitne vyzdvihli príspevok študentskej mobility k internacionalizácii vysokého školstva, keďže sa vo všeobecnosti uznáva, že mobilita prispieva k zvyšovaniu kvality inštitúcií vysokoškolského vzdelávania, posilňuje jazykové a interkultúrne kompetencie študentov aj učiteľov, podporuje transfer know-how a rozvoj ekonomických vzťahov medzi zúčastnenými krajinami a v neposlednom rade je spôsobom získavania kvalifikovaných pracovníkov (práve z týchto dôvodov sú ukazovatele internacionalizácie jedným z hodnotiacich kritérií v rámci medzinárodných rebríčkov vysokoškolských inštitúcií). Treba však pripomenúť, že podmienkou dosiahnutia týchto benefitov je dôsledná akademická a sociálna integrácia zahraničných študentov, ktorá podporí ich akademický úspech, ako aj ich neskoršie rozhodnutie zostať na trhu práce v hostujúcej v krajine.

¹⁵ Hrubá pridaná hodnota vyplývajúca z tejto sumy bude samozrejme nižšia.

8.3 Hlavné motivačné faktory podporujúce medzinárodnú študentskú migráciu

V tejto kapitole sa detailnejšie opisujú rozhodujúce motivačné faktory medzinárodnej študentskej mobility. Vychádzame pritom z mnohých empirických štúdií o mobilite na účel získania diplomu, najmä v jej európskom kontexte.

Geografické, ekonomické a vzdelávacie faktory možno vyjadriť konkrétnymi indikátormi či premennými (napr. ekonomické faktory sa zvyknú vyjadrovať prostredníctvom HDP či HDI; kvalita vzdelávacej inštitúcie rankingom univerzít), na základe ktorých mnohí autori merali váhu jednotlivých faktorov v rôznych kontextoch (napr. Beine et al, 2014; Agasisti, & Dal Bianco, 2007; González et al., 2011; Kahanec & Králiková, 2011 a ďalší). V závere kapitoly uvádzame podrobnejšiu informáciu o jednej takejto štúdii, ktorú vypracovalo Spoločné výskumné centrum EÚ¹⁶ a ktorá je relevantná pre krajiny a inštitúcie v EÚ. Konkrétne faktory, ktoré ovplyvňujú a podporujú medzinárodnú študentskú migráciu sú nasledovné:

- Geografické faktory: Geografické determinanty mobility možno chápať vo viacerých rovinách. Osobitne dôležitým faktorom je vzdialenosť: študenti vo svojich rozhodnutiach o konkrétnej cieľovej krajine alebo inštitúcii zohľadňujú finančné a časové náklady na cestovanie a presťahovanie sa, pričom platí negatívny vzťah medzi migráciou a vzdialenosťou, čo znamená, že čím kratšia vzdialenosť, tým vyššia pravdepodobnosť migrácie (Sá et al. v Sánchez-Barrioluengo & Flisi, 2017). Zároveň v posledných rokoch narastá význam cezhraničnej mobility v jednotlivých regiónoch (De Wit, 2018). Z niektorých výskumov dokonca vyplynulo, že medzinárodná študentská mobilita môže byť motivovaná aj takými faktormi, ako sú príjemnejšie klimatické podmienky cieľovej krajiny alebo regiónu (Rodriguez Gonzalez et al. v Van Bouwel & Veugelers, 2013, s. 175). Študentov zároveň priťahuje urbánne či metropolitné prostredie, ktoré si asociujú s istým typom životného štýlu (Sánchez-

¹⁶ Sanchez Barrioluengo, M. and Flisi, S. (2017): Student mobility in tertiary education: institutional factors and regional attractiveness, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2017.

Barrioluengo & Flisi, 2017). Významným aspektom geografického chápania študentskej mobility je tzv. priestorové chápanie poznania (Raghuram, 2013). Globalizácia stiera nielen hranice medzi štátmi a vytvára globálne znalostné centrá v podobe univerzitných miest, no poznanie sa zároveň pod jej vplyvom stáva globálnou komoditou. Cirkulácia poznania ide ruka v ruke s medzinárodnou študentskou mobilitou, pričom dôležitou úlohou vzdelávacích inštitúcií je oslovovať ľudí z iných častí sveta a zároveň vzbudzovať u študentov túžbu po pohybe vo svete (Raghuram, 2013, s. 138) - (pozri aj podkapitolu 2.3.2).

- Sociálno-ekonomické faktory: Ako už bolo uvedené, migrácia sa tradične vníma ako do veľkej miery ekonomicky podmienený fenomén (Castles, De Haas, & Miller, 2013). Do rozhodovania študenta o tom, či príde do krajiny alebo v nej zostane, v každom prípade zásadným spôsobom vstupujú faktory sociálnej a ekonomickej prosperity krajiny a kvality života, ktoré možno vyjadriť indikátormi, ako je HDP, Index čistého ekonomického bohatstva (NEW – Net Economic Welfare), Index ľudského rozvoja (HDI – Human Development Index) či ukazovateľmi kvality podnikateľského prostredia. Ako už bolo uvedené, hlavnými cieľovými krajinami študentskej mobility sú krajiny západnej Európy (Veľká Británia, Nemecko, Francúzsko alebo Rakúsko), teda krajiny, ktoré v EÚ patria k najviac ekonomicky rozvinutým (Sánchez-Barrioluengo & Flisi, 2017). Na druhej strane študenti v tejto súvislosti zvažujú náklady na štúdium a život v danej krajine a dostupnosť štipendií či iných možností financovania štúdia.

Podľa Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD, 2004) je výber cieľovej krajiny výsledkom kompromisu medzi nepeňažnými a peňažnými nákladmi na štúdium v zahraničí a nepeňažnými a peňažnými výhodami, ktoré študenti očakávajú (Mosneaga & Winther, 2013). Prostredníctvom štúdia v zahraničí študenti získavajú kapitál do budúcnosti a hlavnými faktormi ovplyvňujúcimi výber cieľovej krajiny sú možnosti kariérneho rastu, očakávanie zlepšenia materiálneho života alebo zabezpečenie legálneho imigračného statusu v cieľovej krajine (Tran, 2016).

- Faktory inštitúcií a systému vysokoškolského vzdelávania: Z výskumov vyplýva, že faktory kvality cieľových inštitúcií sú pri rozhodovaní študentov zásadné (Kouba, 2019; Sanchez Barrioluengo, M. & Flisi, S., 2017). Berúc do úvahy, že študent, ktorý si volí štúdium v inej ako svojej domovskej krajine, vynakladá dodatočné náklady, je jeho rozhodnutie viac citlivé na kvalitu vzdelania hostiteľskej krajiny (Van Bouwel & Veugelers, 2013).

Najvýznamnejšími indikátormi atraktivity vysokoškolskej inštitúcie sú medzinárodné rebríčky univerzít¹⁷, založené na rôznych indikátoroch kvality výučby a výskumu vrátane zohľadnenia úrovne internacionalizácie, resp. diverzity (vyjadrenej pomerom zahraničných študentov k celkovému počtu študentov a pomerom akademických zamestnancov k celkovému počtu zamestnancov).

Zaujímavým faktorom v tejto súvislosti je výška školného na danej inštitúcii, pričom na základe teórie racionálnej voľby by sa dalo predpokladať, že čím nižšie je školné a náklady na štúdium, tým je atraktivita konkrétnej inštitúcie pre zahraničných študentov vyššia. Nedávne výskumy však dokazujú, že vyššie školné neodrádza študentov od medzinárodnej mobility, ale študenti ho naopak vnímajú ako indikátor kvality (Wakeling & Jefferies, 2013). EMN (2018) v tejto súvislosti uvádza, že inštitúcie vysokoškolského vzdelávania vo všeobecnosti zahraničným študentom z tretích krajín ukladajú vyššie školné ako domácim študentom alebo študentom z EÚ, výnimkou sú iba Česká republika, Luxembursko, Slovensko a Taliansko. V Českej republike, Estónsku, Fínsku a Slovenskej republike a vo väčšine spolkových krajín v Nemecku študenti z tretích krajín neplatia školné v prípade, že sa zapíšu do programu v domacom jazyku.

¹⁷ Veľkú trojku rebríčkov tvoria Academic Ranking of World Universities (ARWU) – Šanghajský rebríček, QS World University Rankings, Times Higher Education (THE) – World University Rankings. Prehľad jednotlivých rebríčkov a metód hodnotenia uvádza IVP, 2015.

8.4 Váha geografických faktorov a faktorov inštitúcií vysokoškolského vzdelávania

Cieľom správy Spoločného výskumného centra EÚ (JRC)¹⁸ bolo v kontexte záväzku Rady EÚ dosiahnuť 20 % mieru mobility študentov terciárneho vzdelávania analyzovať, ktoré faktory majú najväčší význam, pokiaľ ide o atraktivnosť vysokoškolského vzdelávania pre študentskú mobilitu. Autori sa zamerali na dva súbory faktorov: faktory regiónu (čo im umožnilo porovnať aj regióny v rámci jednej krajiny či podobné regióny medzi viacerými krajinami) a faktory kvality inštitúcie, keďže práve tieto skupiny faktorov možno ovplyvňovať politickými riešeniami.

Atraktivnosť konkrétnej inštitúcie vyjadrujú ako podiel zahraničných študentov na celkovej populácii študentov na konkrétnej inštitúcii alebo v konkrétnom regióne. Hlavným zdrojom dát bola databáza ETER – register inštitúcií vysokoškolského vzdelávania v Európe, ktorý za každú inštitúciu poskytuje informácie o jej hlavných charakteristikách, sídle, počte študentov, absolventov a zamestnancov, výdavkoch a výnosoch, výskumnej činnosti, ako aj údaje o kreditovej mobilite a mobilite na účel získania diplomu. Posudzované boli údaje za roky 2011 – 2015. Databáza síce teoreticky obsahuje všetkých 28 členských štátov EÚ, no nie všetky krajiny či inštitúcie vysokoškolského vzdelávania poskytli do databázy údaje o mobilných študentoch – bohužiaľ aj údaje za Slovenskú republiku chýbajú.

Autori na vyjadrenie validity jednotlivých faktorov využili regresný model, v ktorom zohľadnili nasledovné faktory a premenné, ktorými sú jednotlivé faktory vyjadrené:

¹⁸ Veľkú trojku rebríčkov tvoria Academic Ranking of World Universities (ARWU) – Šangajský rebríček, QS World University Rankings, Times Higher Education (THE) – World University Rankings. Prehľad jednotlivých rebríčkov a metód hodnotenia uvádza IVP, 2015.

Tabuľka 17: Premenné vyjadrujúce motivačné faktory súvisiace s regiónom a inštitúciou

FAKTORY REGIÓNU	FAKTORY INŠTITÚCIE
Urbanizácia - Hustota obyvateľstva: počet obyvateľov na km² Pracovné príležitosti - Miera zamestnanosti nedávnych absolventov VŠ* - Očakávaná výška zárobku* Celková kvalita vzdelávacieho systému - Percento univerzít v rankingu THE (Times Higher Education) - Podiel populácie (vek 30 – 34 rokov), ktorá dosiahla terciárne vzdelanie*	Kvalita výuky - Pomer študenti – akademickí zamestnanci (údaje ETER)** - Výška školného (na študenta)** Kvalita výskumu - Intenzita výskumu (vyjadrená ako podiel absolventov na úrovni ISCED 8 a na úrovniach ISCED 5 – 7**) - Excelentnosť (vyjadrená počtom publikácií a počtom citácií publikácií)*** Reputácia - Umiestnenie inštitúcie v medzinárodnom rankingu THE (Times Higher Education) Inštitucionálne faktory** - Celkový počet študentov - Decentralizácia (inštitúcia s pobočkou v regióne) - Právne postavenie (právna subjektivita inštitúcie) - Spôsob financovania (verejné vs. súkromné) - Príjmy z výučby (pomer príjmov od študentov a verejného financovania)

* Údaje z databázy Eurostatu. ** Údaje z databázy ETER. *** Leiden ranking (publikácie v databáze Web of Science)

Zdroj: JRC, 2017

Vo vzťahu k mobilite na účel získania diplomu autori dospeli k niekoľkým záverom. Najvýznamnejším hybným faktorom študentskej mobility je kvalita inštitúcií vysokoškolského vzdelávania, ktorá má vyšší význam ako regionálne charakteristiky. Spomedzi faktorov kvality inštitúcií zohrávajú kľúčovú úlohu medzinárodná reputácia a lepšia kvalita výuky. Vyššia výška školného takisto pozitívne koreluje s vyšším počtom študentov, ktorí prichádzajú na inštitúciu.

Pre študentov doktorandského štúdia je vo väčšej miere dôležitá orientácia na výskum a excelentnosť výskumu, ktorá sa v medzinárodných rebríčkoch aj v prieskumoch o študentskej mobilite najčastejšie meria počtom citácií a hodnotením žurnálov. Spomedzi regionálnych charakteristík je najdôležitejší stupeň urbanizácie; hustota obyvateľstva v regiónoch je asociovaná s „urbánnym štýlom života“, lepšou vybavenosťou, čulejším kultúrnym životom a pod.

Pokiaľ ide o implikácie pre politiku, inštitúcie vysokoškolského vzdelávania a členské štáty by sa mali zamerať na zvýšenie kvality výučby, zlepšenie výskumných výstupov a celkové skvalitnenie systémov vysokoškolského vzdelávania. Iným spôsobom, ako podporiť mobilitu, môže byť zníženie nákladov pre zahraničných študentov (napr. na bývanie) prostredníctvom dotácií. Odporúča sa podporovať aj kreditovú mobilitu, ktorá by mala smerovať najmä do rozvinutých regiónov s potrebou kvalifikovanej pracovnej sily.

8.5 Faktory udržania na trhu práce

Z pohľadu krajiny, ktorá ponúkla zahraničnému študentovi vzdelanie, je legitímnou snahou udržať študenta na svojom pracovnom trhu. V tejto súvislosti sa v medzinárodnej literatúre hovorí o retencii absolventov (angl. *retention*) (Simpson, 2008). Hostiteľská krajina teda implementuje politiky prilákania zahraničných študentov a zároveň retenčné politiky na udržanie absolventov na trhu práce, pričom tieto politiky sa navzájom ovplyvňujú.

8.6 Faktory a politiky retencie zahraničných študentov

Faktory retencie zahraničných študentov sa do veľkej miery prekrývajú s faktormi atraktívnosti krajiny, no v niektorých aspektoch môžu byť aj odlišné. Známym príkladom v tejto súvislosti je možnosť štúdia v anglickom jazyku. Kahanec a Králiková (2011) zistili, že rozhodnutie študenta pre výber konkrétnej inštitúcie pozitívne ovplyvňuje aj dostupnosť programov v anglickom jazyku. Na druhej strane, ako už bolo uvedené v predchádzajúcej kapitole (podkapitola 1.5.1), štúdium v medzinárodnom programe sťažuje integráciu do miestnej spoločnosti, keďže študenti majú nižšiu motiváciu a menej času dobre sa naučiť miestny jazyk.

Politiky retencie sa zameriavajú na uľahčenie vstupu a prístupu na trh práce. V rámci imigračných pravidiel môže ísť o zrušenie potreby získania pracovného povolenia alebo o zjednodušenie podmienok jeho vydania, napr. prostredníctvom odpustenia tzv. testu trhu práce (v slovenskom prípade je ekvivalentom testu potvrdenie o možnosti obsadenia voľného pracovného miesta, ktoré vydáva úrad práce). Iné opatrenia zahŕňajú možnosť pracovať počas štúdia (v EÚ garantovaná smernicou o študentoch a výskumných pracovníkoch), prístup ku kariérnemu poradenstvu, vykonávanie (povinných) stáží počas štúdia či o spoluprácu s konkrétnymi zamestnávateľmi, pričom tieto opatrenia zväčša iniciujú samotné vzdelávacie inštitúcie.

8.7 Integrácia zahraničných študentov

Ako už bolo uvedené, študenti sa do veľkej miery rozhodujú zotrvať v krajine na základe podobných dôvodov ako pred začiatkom štúdia. Ich konečné rozhodnutie však do veľkej miery ovplyvňujú skúsenosti so samotným štúdiom a so životom v hostiteľskej krajine vrátane miery kontaktu s miestnym obyvateľstvom a dosiahnutej úrovni znalosti jazyka. Retencia študentov teda súvisí najmä s kvalitou integračného procesu.

Sociálna integrácia študentov počas štúdia je do veľkej miery úlohou vysokoškolskej inštitúcie, a to aj s ohľadom na to, že jej úspešnosť môže mať vplyv aj na študijné výsledky študentov. Sociálna integrácia zjednodušene predstavuje úroveň vzájomnej interakcie medzi študentmi v akademickom prostredí aj mimo neho. Vytvorenie silnej sociálnej siete má zásadný význam pre osobnú spokojnosť a sebahodnotenie študenta (Rienties et al., 2011; Oatey & Daubner, 2019). Z mnohých výskumov však vyplýva, že úroveň kontaktov medzi domácimi a zahraničnými študentmi je často nízka, čo môže viesť k pocitom osamelosti a stresu.

Oatey & Daubner (2019) v tejto súvislosti poukazujú na to, že integrácia zvyčajne nie je spontánnym, prirodzeným procesom, ale je podmienená kultúrou otvorenosti voči rozdielnosti. Zdôrazňujú, že súčasťou stratégií internacionalizácie vysokoškolského vzdelávania by mala byť celková podpora pozitívneho vnímania diverzity a aktívneho záujmu

o ňu (napr. formou rozvoja interkultúrnych kompetencií v rámci kurikula aj v rámci extrakurikulárnych aktivít).

Pokiaľ ide o nástroje integrácie zahraničných študentov, odporúčajú sa okrem iného tieto opatrenia (podľa Debray & Oatey, 2017; Vazirani et al., 2018; Kudo, 2016):

- *podpora pri príchode*: poskytovať pri príchode podrobné informácie a vytvárať príležitosti na stretnutia medzi domácimi a zahraničnými študentmi. Študenti sa rýchlo po príchode zaraďujú do skupín priateľov, ktoré sa neskôr ťažko menia a rozširujú, a tak dochádza k vytvoreniu oddelených skupín, ktoré vzájomne nekomunikujú (najmä ak počet zahraničných študentov dosiahne významnejší počet – Rienties, et al. 2011),
- *celková organizácia kampusu*: napríklad zabezpečiť zmiešanie domácich a zahraničných študentov v rámci ubytovania či podporovať vytváranie kontaktov medzi študentmi na rôznych stupňoch vzdelávania, keďže zahraniční študenti zvyknú prichádzať až do vyšších stupňov,
- *organizácia výuky*: v rámci výuky treba podporovať stratégie, ktoré vedú ku vzájomnej komunikácii medzi študentmi, pričom je prípadne možné zaviesť do výuky spoločný „doplňkový“ jazyk (angličtinu), ktorý zahraničným študentom v prípade potreby uľahčí vyjadrenie. Inštitúcie s menším počtom študentov v skupine a intenzívnym mentoringom sú celkovo úspešnejšie pri udržaní si študentov ako tie, kde výuka prebieha vo veľkých skupinách (Christie v Rienties, 2011).
- *extrakurikulárne aktivity*: keďže k mnohým interakciám medzi študentmi dochádza mimo učebne, treba povzbudzovať začlenenie zahraničných študentov do extrakurikulárnych aktivít, napr. do športových tímov a študentských spolkov.
- *priestor na reflexiu rôznorodosti a odlišnosti*: s cieľom podporiť proces učenia, vyhnúť sa negatívnym hodnoteniam a nepochopeniu je potrebné poskytovať študentom cielený priestor na reflexiu svojich stretnutí s inakosťou. Kontakt s „iným“ si vyžaduje vystúpenie z komfortnej zóny, ktoré by malo byť cielene podporované.

V závere však treba poznamenať aj to, že migrácia za vzdelaním častokrát vedie k ďalšej mobilite za štúdiom alebo za prácou bez ohľadu na stupeň integrácie študenta v danom štáte (Findlay et al.; Guth; Brooks & Waters v Mosneaga & Winther, 2013).

O strate najkvalitnejších študentov (maturantov) odchodom do zahraničia po skončení strednej školy sa na Slovensku hovorí už dlhodobo. Štatistiky naozaj ukazujú, že počet slovenských študentov, ktorí odchádzajú do zahraničia je vysoký.

8.8 Hlavné motivačné faktory pre študentov v kontexte SR

Pre zahraničných študentov je hlavným motivačným faktorom kvalita inštitúcie vysokoškolského vzdelávania a jej medzinárodná reputácia, ktorú si študenti vedia overiť okrem iného prostredníctvom medzinárodných rebríčkov, ktoré vzdelávacie inštitúcie využívajú ako dôležitý propagačný nástroj. Slovenská republika v týchto rebríčkoch skóruje slabšie ako okolité krajiny Vyšehradskej štvorky (IVP, 2015). V súlade s odporúčaniami OECD a Európskej komisie¹⁹ by teda malo byť prioritou slovenskej vlády celkové skvalitnenie vysokého školstva a celého vzdelávacieho systému²⁰, ktoré ide ruka v ruku so zvyšovaním počtu zahraničných študentov a výskumníkov z tretích krajín a z krajín EÚ.

Skvalitňovanie vysokého školstva, respektíve celého vzdelávacieho systému je však proces, ktorý si vyžaduje vysoké politické odhodlanie a náklady a ktorého výsledky sa dostavia v horizonte niekoľkých rokov až desaťročí. OECD v tejto súvislosti upozorňuje na možné opatrenia v oblasti imigračnej politiky, ktorými by bolo možné zaostávanie v kvalite školstva čiastočne vyrovnať. V roku 2019 organizácia prvýkrát publikovala tzv. *indikátory atraktívnosti krajiny pre talenty* (angl. *OECD Indicators of Talent Attractiveness*). Z 35 hodnotených krajín sa Slovensko v analýze umiestnilo na 20. mieste v kategórii absolventov s magisterským alebo

¹⁹ Pozri správy Európskeho semestra o Slovensku za rok 2018, konkrétne časť Vzdelanie a kvalifikácie (s. 35), časť Produktivita a investície (s. 38) a časť Výskum a inovácie (s. 39). (EK, 2019).

²⁰ Pozri tiež zistenia analýzy To dá rozum (To dá rozum, 2018), zistenia z najnovšieho testovania PISA, v ktorom sa porovnáva úroveň znalostí 15-ročných žiakov z hľadiska ich pripravenosti na trh práce (NÚCEM, 2019) alebo zistenia Medzinárodného zisťovania kľúčových kompetencií dospelých (PIAAC) (OECD, 2017).

doktorandským titulom, 23. mieste v kategórii podnikateľov a 19. mieste v kategórii vysokoškolských študentov. V sprievodnej štúdii (Tuccio, 2019) sa uvádza, že imigračné politiky majú pre prilákanie talentu zásadný význam: rozdiel medzi najatraktívnejšou a najmenej atraktívnou krajinou v rebríčku by sa odstránil, ak by menej atraktívna krajina nastavila priaznivé imigračné podmienky týkajúce sa vstupu a perspektívy dlhodobého pobytu pre migranta a jeho rodinných príslušníkov. Ide najmä o: podmienky vstupu do krajiny vrátane rýchlosti a jednoduchosti konania, podmienky týkajúce sa nadobudnutia občianstva, podmienky prechodu z prechodného pobytu na trvalý, práva manžela/manželky na zlúčenie s migrantom, ako aj práva manžela/manželky zlúčenej s migrantom pracovať a podmienky nadobudnutia občianstva deťmi migrantov.

V tejto súvislosti treba tiež poznamenať, že hoci vysokokvalifikovaní migranti zvyčajne čelia nižšej úrovni diskriminácie ako iné kategórie migrantov, dôležitú úlohu pri výbere destinácie zohráva aj to, ako potenciálny migrant hodnotí postoje hostiteľskej spoločnosti k imigrácii (Tuccio, 2019). Na Slovensku došlo v posledných rokoch vplyvom výrazne negatívneho politického a verejného diskurzu v súvislosti s tzv. migračnou krízou v rokoch 2015 a 2016 k významnej radikalizácii postojov voči migrácii a cudzincom. OECD daný ukazovateľ („postoje k imigrácii“) meria na základe výsledkov tzv. World Gallup Survey. Podľa tohto celosvetového prieskumu akceptácie migrantov z roku 2017 je Slovensko 5. najmenej akceptujúcou krajinou voči migrantom spomedzi 138 skúmaných krajín (priemerné dosiahnuté skóre je 5,29; Slovensko dosiahlo skóre 1,89) (cf. Bútorová, Z., Mesežnikov, G.; autori demonštrujú radikalizáciu verejnej mienky medzi rokmi 2008 a 2017 vo vzťahu ku rôznym skupinám cudzincov a menšín).

Ak teda chce Slovensko v krátkodobom a dlhodobom horizonte zvýšiť svoju úspešnosť v získavaní kvalifikovanej pracovnej sily, čo bude zásadné v rozvoji znalostnej ekonomiky rovnako ako pri riešení nepriaznivých demografických trendov, je potrebné zásadne posilniť kvalitu verejného diskurzu o tejto otázke, pričom vláda by sa mala zamerať na jasné

pomenovanie ziskov a nákladov pracovnej migrácie vrátane informovania o nákladoch, ktoré sú spojené s uzatvorením sa krajiny pred imigráciou v globalizovanom svete.

8.9 Nástroje na prilákanie a udržanie zahraničných študentov

V tejto podkapitole sa uvádzajú konkrétne nástroje, ktoré sa v zahraničí (a čiastočne aj na Slovensku) využívajú pri motivovaní zahraničných študentov pre príchod do krajiny, pričom pri vybraných nástrojoch sa zároveň uvádzajú konkrétne príklady dobrej praxe. Okrem inej literatúry a internetových zdrojov táto kapitola vychádza z porovnávacej štúdie Európskej migračnej siete (EMN) z roku 2019, v ktorej sa porovnávali politické a legislatívne rámce a praktické nástroje na prilákanie a retenciu zahraničných študentov v 25 členských štátoch EÚ. Môže ísť napríklad o:

- a) **Nábor študentov:** Väčšina členských štátov EÚ a mnohé inštitúcie vysokoškolského vzdelávania využívajú na nábor študentov **osobitné webové stránky** spojené s **prítomnosťou na sociálnych médiách** a v niektorých prípadoch podporené **rozsiahlejšími propagačnými kampaňami** (EMN, 2019). Webové portály bývajú často zarámcované pod propagačné značky krajiny; vhodným príkladom je takisto spolupráca inštitúcií vysokoškolského vzdelávania a mesta alebo regiónu (pozri príklady dobrej praxe 1 a 2 nižšie)
- b) Ďalším nástrojom je **účasť na vzdelávacích veľtrhoch** v tretích krajinách. Na vzdelávacích veľtrhoch v zahraničí sa zúčastňuje aj Slovenská akademická informačná agentúra (SAIA)²¹ a na tento účel si dala vyrobiť aj špeciálny veľtrhový stánok. V roku 2017 sa napríklad pracovníci SAIA zúčastnili na veľtrhoch vzdelávania v Uzbekistane, Nigérii, Jordánsku, na Taiwane a v Ruskej federácii, v roku 2018 bola SAIA prítomná na veľtrhoch na Ukrajine, v Maroku, Mjanmarsku a v Malajzii. SAIA uvádza, že destinácie boli v oboch prípadoch (a aj v rokoch predtým) vybrané na základe projektov

²¹ Výročné správy SAIA za roky 2016, 2017 a 2018. Dostupné na: <https://www.saia.sk/sk/pages/o-nas/vyroczne-spravy-o-cinnosti/> (konzultované 2.12.2019).

financovaných Európskou komisiou, chýbala teda osobitná stratégia slovenskej vlády zameraná na konkrétne destinácie s potenciálom pre Slovensko. Inštitúcie vysokoškolského vzdelávania, vrátane slovenských, českých a poľských si zároveň najímajú špecializované agentúry, ktoré pomáhajú s náborom študentov zo zahraničia alebo nadväzujú priame spolupráce so strednými a vysokými školami, a to najmä na Ukrajine.

c) Celkové rámcovanie politiky atraktívnosti pre kvalifikovaných zahraničných

pracovníkov: Pri posilňovaní atraktívnosti krajiny pre talenty a náboře zahraničných pracovníkov krajiny využívajú inovatívne metódy brandingu, ktorých cieľom je osloviť samotných migrantov, ale aj na komunikáciu programu dovnútra krajiny. Príkladom v okolí SR je program „GoAustria“, ktorého úlohou je podporiť internacionalizáciu podnikateľskej scény a slúžiť ako inkubátor startupov z tretích krajín. Program poskytuje osobného mentora, ktorý zahraničnému podnikateľovi poskytuje podporu pri validácii a komercializácii obchodného modelu a pri budovaní obchodnej siete v Európe. Program ponúka krátkodobé stáže pre skupiny a individualizované stáže pre jednotlivcov, pričom celková výška podpory jedného programu dosahuje 10 000 EUR. (Tuccio, 2019 a <http://www.gin-austria.com/goAustria.html>). Podobnú „slovenskú značku“ a nadväzný program na účel náboru vysokokvalifikovaných migrantov a zahraničných študentov do vybraných odborov by bolo vhodné vytvoriť aj na Slovensku. Pri zahraničných študentoch by sa takáto značka mala osobitne zamerať na podporu študentov na treťom stupni štúdia, ktorí sa na Slovensku zapoja do výskumu a vývoja vo vybraných oblastiach.

d) Zapojenie miestnej a regionálnej správy do propagácie inštitúcií vysokoškolského

vzdelávania: Vzhľadom na to, že študentov priťahujú regióny s určitou kvalitou a štýlom života (pozri podkapitolu 2.2.1) do propagačných kampaní inštitúcií vysokoškolského vzdelávania je vhodné zapojiť aj miestnu samosprávu či regionálne orgány. Radnica mesta Lisabon napríklad prevádzkuje portál a informačnú kanceláriu pod hlavičkou „Study in Lisbon“; zahraničných študentov cez tieto kanály informuje

o možnostiach štúdia v hlavnom meste Portugalska (s vyhľadávaním inštitúcií vysokoškolského vzdelávania podľa želaného odboru, stupňa štúdia, jazyka a pod.), pomáha s hľadaním ubytovania, pobytovou administratívou či ponúka jazykové kurzy.

e) Prítomnosť krajiny v zahraničí: Propagáciu štúdia smerom ka zahraničným študentom v krajinách EÚ zvyčajne zastrešuje osobitná agentúra, ktorá operuje ako súčasť „značky“ krajiny (porovnaj napríklad stránku <https://www.educationinireland.com/en/> a stránku slovenskej agentúry SAIA, www.saia.sk). Tieto agentúry zvyčajne majú svoje zastúpenie vo vybraných krajinách sveta, v ktorých aktívne pôsobia. V Českej republike túto činnosť smerom na Ukrajinu zastrešuje České centrum (<http://www.czechcentres.cz/>), ktoré zohráva dôležitú úlohu pri koordinácii propagácie Česka ako destinácie pre študentov a poskytuje aj praktickú pomoc záujemcom (Leontiyeva, Y. & Kopecká, L., 2018). Zásadný význam má poskytovanie kurzov českého jazyka na Ukrajine, ktoré sa aktuálne organizujú v 14 mestách a ktoré študentom umožňuje pripraviť sa na štúdium v českom jazyku (<http://kyiv.czechcentres.cz/cs/kurzy-ceskeho-jazyka5/>)²².

f) Poskytovanie štipendií: Špecifickým nástrojom na prilákanie zahraničných študentov je poskytovanie štipendií. Členské štáty EÚ zahraničným študentom poskytujú štipendia a granty na základe bilaterálnych dohôd alebo v rámci rozvojovej pomoci. V niektorých krajinách bývajú politiky štipendií aj konkrétne cielené, napríklad sú zamerané na skupinu študentov na doktorandskom stupni štúdia, a do poskytovania štipendií sa zapájajú aj súkromné inštitúcie (EMN, 2019). Ak má Slovensko záujem podporiť zahraničných študentov v konkrétnych odboroch (napr. technických alebo IT), malo by zvážiť zavedenie štipendií pre študentov týchto odborov, a to najmä pre študentov na vyšších stupňoch štúdia (magisterskom alebo doktorandskom). Dobrým príkladom je v tomto smere Poľsko. Poľsko v rámci *Stefan Banach Scholarship*

²² Rovnako ako na Slovensku môžu zahraniční študenti v ČR študovať v národnom jazyku zadarmo, z čoho ČR ťaží aj v lákaní slovenských študentov.

Programme ponúka zahraničným študentom z krajín Východného partnerstva a Strednej Ázie možnosť vyštudovať magisterský stupeň štúdia na konkrétnych poľských vysokých školách v odboroch strojárstvo a technické vedy, poľnohospodárstvo a aplikované a biologické vedy. Program zahŕňa aj povinný 1-mesačný jazykový a adaptačný kurz so štipendiom alebo 1-ročný prípravný kurz so štipendiom, ktorý predchádza štúdiu v Poľsku.

g) Poskytovanie programov v cudzom jazyku: V nadväznosti na politiky internacionalizácie členské štáty EÚ za posledné roky významne zvýšili počet programov poskytovaných v cudzom jazyku, napr. Poľsko aktuálne poskytuje viac ako 800 študijných programov v cudzom jazyku, v Litve je v angličtine dostupných viac ako 500 programov (EMN, 2019). Ako už bolo uvedené, programy v anglickom jazyku zvyšujú atraktivnosť inštitúcie vysokoškolského vzdelávania a inštitúcii a zároveň umožňujú získanie doplnkového financovania.

h) Školné: Väčšina členských štátov Európskej únie vyberá od zahraničných študentov **z tretích krajín** školné (EMN, 2019). Výnimkou v tomto prípade sú Česká republika, Estónsko, Fínsko, Slovensko a Nemecko (väčšina spolkových republík), kde sú zahraniční študenti z tretích krajín oslobodení od platenia školného, ak sa zapíšu na štúdium v národnom jazyku. Z nedávnych výskumov vyplýva, že školné má vo vzťahu k medzinárodnej študentskej mobilite skôr pozitívny účinok, keďže u študentov podporuje vnímanie kvality inštitúcie (pozri podkapitolu 2.2.3), je však možné predpokladať, že tento vzťah platí len pri najkvalitnejších inštitúciách, ktoré sa umiestňujú v prestížnych medzinárodných rebríčkoch. Možnosť štúdia zadarmo v slovenčine je v prípade Slovenska dôležitým motivačným faktorom pre študentov z Ukrajiny (Slobodian, O., Maradyk, N., Benč, V., 2018), ktorých počet sa od roku 2014 zvýšil viac ako desaťnásobne. V kombinácii s geografickou, jazykovou a kultúrnou blízkosťou Ukrajiny je táto politika pre Slovensko veľmi výhodná a Slovensko by ju malo cielene využívať ako propagačný nástroj aj v iných jazykovo a kultúrne príbuzných krajinách (napr. krajinách bývalého Sovietskeho zväzu).

i) **Uvítacie programy a programy podporujúce integráciu:** Integrácia študentov v krajine sa začína ich skúsenosťou s príchodom. Inštitúcie vysokoškolského vzdelávania preto ponúkajú rôzne formy uvítacích a orientačných programov pre zahraničných študentov, ako napríklad tzv. buddy programy (pozri aj príklad dobrej praxe 5), uvítacie programy prostredníctvom elektronických aplikácií alebo poradenské služby. V niektorých prípadoch sú tieto programy napojené na celoštátne politiky integrácie cudzincov (EMN, 2019) (pozri príklad dobrej praxe 4). Samostatným opatrením je podpora pri získaní ubytovania. Vo väčšine štátov ju má na starosti samotná inštitúcia vysokoškolského vzdelávania, v niektorých prípadoch pomoc pri získavaní ubytovania poskytuje aj lokálny neziskový sektor, samosprávy či študentské odbory (EMN, 2019). Z hľadiska integrácie študentov je v každom prípade vhodné, aby zahraniční študenti bývali v rovnakých ubytovacích zariadeniach ako domáci.

Príkladom dobrej praxe je Estónsko. Estónsko cudzincom ponúka uvítací program *Settle in Estonia* (<https://www.settleinestonia.ee/en/>), ktorý môžu využiť všetci cudzinci vrátane študentov, ktorým bol udelený pobyt v Estónsku (do 5 rokov od udelenia pobytu). Ide o bezplatný vzdelávací program, ktorý cudzincom pomáha zvyknúť si na spôsob života v Estónsku a získať odpovede na rôzne praktické otázky. Uvítací program sa skladá z niekoľkých krátkych interaktívnych vzdelávacích modulov vrátane modulov zameraných na vzdelávanie, rodinný život, výskum, podnikanie a prácu, ako aj na štúdium estónčiny na základnej úrovni. Kurzy sa poskytujú v anglickom a v ruskom jazyku. Program je financovaný ministerstvom vnútra a z fondov EÚ (ESF a AMIF). Ďalším úspešným projektom podporujúcim integráciu cudzincov je napríklad „buddysystem.eu“. *Buddy System* je online platforma, ktorá spája medzinárodných a miestnych študentov v tzv. buddy programe. Platforma bola spustená v rámci projektu Erasmus+ Key Action 2 Higher Education, do ktorého sa zapojilo niekoľko európskych univerzít. Platforma poskytuje prístup lokálnym aktérom zodpovedným za koordináciu integrácie zahraničných študentov. Systém vytvorí vhodné páry zložené z miestneho a zahraničného študenta, pričom miestny „buddy“

(kamarát) osobne privíta zahraničného študenta na novom mieste štúdia a života, pomôže mu s administratívnou, sprevádza ho pri návšteve mesta a kampusu a pod. Podľa informácií zo stránky www.buddysystem.eu sa od júna 2015, keď vznikla druhá verzia platformy, zaregistrovalo 25 000 používateľov 145 národností a vytvorilo sa viac ako 10 000 párov študentov, a to najmä vo Francúzsku, kde bolo projekt vznikol.

- k) **Prechod na trh práce – imigračné pravidlá a podpora:** Ako bolo uvedené vyššie, imigračné pravidlá môžu zásadným spôsobom zvýšiť atraktivnosť krajiny pre kvalifikovaných migrantov. Kľúčovú podpornú úlohu v tomto zmysle zohrala smernica o študentoch a výskumných pracovníkoch, ktorá zaviedla minimálnu 9-mesačnú lehotu na hľadanie zamestnania.

Členské štáty využívajú aj ďalšie zjednodušenia imigračných pravidiel, ako je napríklad výnimka z povinnosti vykonať pri vydávaní povolenia pre zahraničných absolventov tzv. test trhu práce (platí aj na Slovensku) či dokonca úplné oslobodenie absolventov od povinnosti získať pracovné povolenie. V niektorých štátoch majú zahraniční absolventi nárok na sprostredkovateľské služby poskytované verejnými službami zamestnanosti. Ďalším stimulom môže byť zjednodušenie zlúčenia rodiny vrátane možnosti, aby zlúčení rodinní príslušníci začali pracovať hneď po udelení pobytu (EMN, 2019).

Príkladom dobrej praxe je Holandsko. V Holandsku môže zahraničný študent požiadať o povolenie na pobyt na tzv. „orientačný rok“. Schéma umožňuje, aby sa zahraniční študenti rozhodli, či chcú začať orientáciu ihneď po ukončení štúdia alebo až neskôr, a to do troch rokov od ukončenia štúdia. Absolvent sa tak môže rozhodnúť najskôr sa vrátiť do krajiny pôvodu a až neskôr si hľadať prácu v Holandsku. V rámci orientačného roka sa študent navyše môže zamestnať, pričom zamestnávateľ nemusí žiadať o pracovné povolenie. Orientačný rok sa týka aj študentov, ktorí absolvovali štúdium mimo Holandska na prestížnej zahraničnej univerzite (TOP 200 v hlavných troch medzinárodných rebríčkoch).

- l) **Prechod na trh práce – podpora:** Ako bolo uvedené, okrem retenčných politík zakotvených v pobytovej legislatíve sú dôležitými aktérmi integrácie zahraničných

študentov na pracovný trh samotné inštitúcie vysokoškolského vzdelávania a súkromný sektor. Vhodným nástrojom je poskytovanie cieleného kariérneho poradenstva napr. v kariérnych centrách, ktoré majú osobitne prispôsobené služby aj pre zahraničných študentov (teda napríklad poskytujú možnosť konzultovať otázky súvisiace s pobytom po skončení štúdia) a ktoré často vznikajú v spolupráci medzi vysokou školou a konkrétnymi zamestnávateľmi. Vhodnou praxou je tiež sprostredkovanie či povinné vykonávanie stáží, ktoré študentom umožní zoznámiť sa s pracovným prostredím vo svojom odbore a vytvoriť si siete, ktoré môžu byť cenné pri neskoršom hľadaní zamestnania.

Možnosťou ako zvýšiť podporu prechodu zahraničných študentov na trh práce je projekt „Students Meet Society“, realizovaný v Nemecku. Projekt je realizovaný s podporou Spolkového úradu pre migráciu a utečencov a realizuje sa na univerzite Martina Luthera v Halle-Wittenberg. V rámci projektu sú zahraniční študenti umiestňovaní ako dobrovoľníci na rôzne pracovné miesta v mieste sídla univerzity, najmä do neziskových organizácií. Cieľom je posilniť sociálnu participáciu študentov počas štúdia, zlepšiť ich študijné výsledky a posilniť ich chuť zostať v Nemecku po ukončení štúdia. Projekt prekonáva „paradigmu starostlivosti“, v rámci ktorej sa študenti vnímajú ako skupina, ktorej treba poskytovať osobitnú starostlivosť, a naopak vnímajú sa ako jednotlivci s cennými skúsenosťami a kompetenciami, ktoré môžu využiť v rámci sociálnej participácie.

8.10 Politiky internacionalizácie slovenského vysokého školstva

Politiky vysokého školstva sú obsiahnuté v niekoľkých strategických dokumentoch Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu (MŠVVŠ SR), no len niektoré z nich riešia problematiku internacionalizácie vysokých škôl a študentskej mobility. V tejto kapitole sa uvádzajú tri najvýznamnejšie strategické dokumenty v gescii MŠVVŠ SR, a to konkrétne *Dlhodobý zámer vo vzdelávacej, vývojovej a ďalšej tvorivej činnosti pre oblasť vysokých škôl na roky 2016 – 2021* (uznesenie vlády SR č. 507/2016), *Národný program rozvoja výchovy a*

vzdelávania 2018 – 2027 (uznesenie vlády SR č. 302/2018) a Implementačný plán *Národného programu rozvoja výchovy a vzdelávania* (rovnaké uznesenie).

Dlhodobý zámer vo vzdelávacej, vývojovej a ďalšej tvorivej činnosti pre oblasť vysokých škôl na roky 2016 – 2021 (ďalej len „dlhodobý zámer“) (MŠVVŠ SR, 2016) definuje internacionalizáciu ako samostatný cieľ a prostriedok na zvyšovanie kvality činností vysokých škôl. Navrhuje vypracovanie strategického dokumentu, ktorý by konkretizoval jednotlivé ciele a opatrenia v tejto oblasti. Dokument *Národný program rozvoja výchovy a vzdelávania „Učiace sa Slovensko“* (2017) sa navrhuje, aby bola (obojsstranná) mobilita vysokoškolských študentov a učiteľov samostatným kritériom hodnotenia kvality vysokých škôl, na základe ktorého by sa rozhodovalo o dotáciách pre jednotlivé vysoké školy. Tento strategický dokument bol výsledkom snahy odbornej verejnosti o zmeny vzdelávacieho systému na Slovensku. Dokument *Učiace sa Slovensko* (2017) však nebol právne záväzný a iba niektoré strategické ciele sa dostali do vládou neskôr schváleného *Národného programu rozvoja výchovy a vzdelávania* (2018). *Národný program rozvoja výchovy a vzdelávania 2018 – 2027* (2018) však internacionalizáciu vysokého školstva ani stratégiu prilákania zahraničných študentov na slovenské vysoké školy ako osobitné ciele nepomenúva. *Implementačný plán Národného programu rozvoja výchovy a vzdelávania* (ďalej len „implementačný plán“, 2018), ktorý vláda schválila v roku 2018 spolu s *Národným programom výchovy a vzdelávania* však internacionalizáciu vysokého školstva obsahuje v dvoch opatreniach. MŠVVŠ SR sa na jednej strane zaväzuje podporovať vysoké školy v sieti Európskych univerzít a na druhej strane vytvoriť národnú stratégiu internacionalizácie vysokoškolského prostredia. Stratégia má zabezpečiť výraznejšiu akademickú mobilitu študentov a zamestnancov vysokých škôl, zníženie bariér v prístupe k štúdiu v SR (jazyk uskutočňovania študijných programov, možnosti získania víz a povolenia na pobyt, štipendijné programy). Okrem toho má obsahovať opatrenia s cieľom vytvárať podmienky na obsadenie miest na vysokých školách zahraničnými učiteľmi/výskumnými pracovníkmi, podporovať úlohu školného v študijných programoch uskutočňovaných v cudzom jazyku, podporovať integračné aktivity a marketingové aktivity

zamerané na uchádzačov zo zahraničia. Napriek tomu, že podľa implementačného plánu má byť stratégia pripravená v roku 2019, MŠVVŠ SR doteraz takýto materiál nevydalo²³.

Z analýzy hlavných dokumentov stratégie a rozvoja vysokého školstva na Slovensku vyplýva, že jasná a ucelená národná stratégia internacionalizácie vysokého školstva chýba. Jednotlivé vysoké školy si však medzičasom vypracúvajú vlastné politiky internacionalizácie na úrovni inštitúcií a zároveň realizujú vlastné náborové aktivity smerom k potenciálnym študentom zo zahraničia (Slobodian, Maradyk, & Benč, 2018).

Najväčšia vysoká škola na Slovensku, Univerzita Komenského v Bratislave (UK), napríklad vo svojom aktualizovanom dlhodobom zámere (UK, 2019) pomenúva niekoľko opatrení v oblasti internacionalizácie. UK podľa tohto dokumentu:

- a) rozšíri mieru zapojenia pracovísk UK do medzinárodných akademických mobilitných programov a zavedie opatrenia, aby
 - počet vyslaných študentov všetkých akademických mobilit na UK za rok dosiahol 3,5 % celkového počtu študentov a počet prijatých študentov všetkých akademických mobilit na UK za akademický rok dosiahol 3 % celkového počtu študentov;
 - počet vyslaných/prijatých pedagógov na UK sa zvýšil o 25 %.
- b) bude aktívne propagovať možnosti štúdia na UK nielen doma, ale aj v zahraničí s cieľom, aby aspoň 20 % celkového počtu jej študentov pochádzalo zo zahraničia;
 - v sledovanom horizonte je cieľom zabezpečiť kontinuálny nárast podielu zahraničných študentov v porovnaní so stavom v akademickom roku 2017/18;
- c) podporí rozvoj štúdia v cudzích jazykoch, najmä angličtine;
 - UK zabezpečí, aby podiel akreditovaných študijných programov v cudzom jazyku na UK na celkovom počte akreditovaných ŠP dosiahol 45 %.

²³ K decembru 2019.

d) vytvorí spoločné, predovšetkým doktorandské študijné programy s renomovanými zahraničnými univerzitami, pričom vo väčšej miere využije aj možnosti ponúkané jazykovo blízkym českým akademickým prostredím;

UK zavedie opatrenia, aby sa ich počet v porovnaní so stavom v akademickom roku 2017/18 zvýšil.

9 NÁVRH OPATRENÍ A POLITÍK

V súvislosti s nedostatkom pracovných síl sme preukázali, že jedným z dôvodov takéhoto stavu je nízka pôrodnosť. Návrhy na zvýšenie pôrodnosti formou aktívneho prístupu štátu k pôrodnosti sa ukazujú byť neúčinné. Avšak pomerne dlhá doba, ktorú štát financuje rodičov na rodičovskej dovolenke – až do veku troch rokov dieťaťa motivuje jedného z rodičov ostávať doma, pričom takto „vypadáva“ z trhu práce. Mnohých rodičov pred skorším nástupom do práce odrádza aj nedomyslený a nedokonalý systém jasí, či škôlok, preto ostávajú doma s dieťaťom dlhšie.

Skorší vstup mladších ročníkov na trh práce by mohol pomôcť aspoň čiastočne zmierniť dopady demografickej krízy. Za týmto účelom navrhujeme prehodnotenie štandardnej dĺžky štúdia na slovenských vysokých školách. Väčšina výučby na slovenských univerzitách je organizovaná formou dvoch semestrov, pričom organizácia formou trimestra, troch blokov výučby by mohla pomôcť skrátiť štandardnú dobu štúdia o rok. Zo štatistík vysokého školstva tiež vyplýva, že na druhom stupni pokračuje väčšina absolventov prvého stupňa štúdia. Väčšie uznanie profesijného titulu „bakalár“ by mohlo pomôcť a priniesť nové pracovné sily na trh práce.

V oblasti demografických trendov je nutné akceptovať starnutie slovenskej populácie. V tomto kontexte negatívne hodnotíme nedávno zavedený strop na vek odchodu do dôchodku, rovnako tak negatívne hodnotíme opatrenia vlády, ktoré destabilizovali finančnú stabilitu slovenského dôchodkového systému. V minulých rokoch tiež došlo k oslabeniu súkromného sporenia na dôchodky, pričom je nevyhnutné povedať, že toto oslabenie sa prejaví v neskorších obdobiach a citeľne zasiahne slovenskú ekonomiku. Preto navrhujeme vláde revidovať vyššie uvedené opatrenia a prijímať opatrenia v dôchodkovej politike tak, že budú akceptovať starnutie slovenskej populácie preukázané aj v tejto štúdii.

Ako riešenie sa ponúka získavanie pracovnej sily zo zahraničia. Aj napriek verejným deklaráciám viacerých politikov konštatujeme, že počet zahraničných pracovníkov na Slovensku trvalo rastie. Objem nelegálnej migrácie zatiaľ nepredstavuje zásadný problém a preto navrhujeme pokračovať v súčasnej migračnej politike. V prípade získavania kvalifikovanej pracovnej sily je nutné túto pracovnú silu prijímať, avšak najmä do takých sektorov a krajov Slovenska, kde zamestnávateľom prirodzene chýba.

Upozorňujeme však na fakt, že migrácia z kľúčových krajín – Ukrajina a Srbsko sa dotýka najmä menej vzdelanej pracovnej sily a profesie vykonávané pracovníkmi najmä z týchto dvoch krajín na Slovensku sa dotýkajú najmä sektorov z nižšou pridanou hodnotou. Prílev tejto pracovnej sily je síce v súčasnosti žiadúci a to najmä s ohľadom na obrovské počty chýbajúcich pracovníkov v slovenských firmách, avšak na druhej strane upozorňujeme na možné riziká súvisiace s týmto vývojom. Slovenská ekonomika nevyhnutne potrebuje vyššie kvalifikovaných pracovníkov a to vrátane profesií ako sú lekári, zdravotné sestry, inžinieri a pod. Preto by sa migračná politika mala zamerať aj na získavanie týchto pracovných síl.

Dôležitým opatrením, ktoré je nutné realizovať s cieľom získania kvalifikovanej pracovnej sily do budúcnosti je zameranie sa na školstvo. Školstvo sa musí stať nielen deklarovanou, ale hlavne skutočnou prioritou slovenskej vlády. Zvýšenie kvality vysokoškolského vzdelávania môže mať za následok dva efekty – zabráni odchodom slovenských študentov do zahraničia a zároveň priláka ešte vo väčšej miere študentov zo zahraničia. Práve preto je nevyhnutné v oblasti školstva realizovať kroky, ktoré:

- Prispejú k zvýšeniu kvality poskytovaného vysokoškolského vzdelávania, podpore vedy a k dosiahnutiu toho, aby sa slovenské univerzity začali umiestňovať v medzinárodných rebríčkoch kvality na vyšších pozíciách
- Zvýšia sa kapitálové výdavky do školstva, čo znamená pokračovanie a masívne investície do rekonštrukcií ubytovacích zariadení. Zároveň je nutné investovať prostriedky na výstavbu nových budov pre konkrétne fakulty, rekonštrukciu súčasných, budovanie kampusov, univerzitných knižníc a pod. Slovenské vysoké školy sú

neatraktívne, študenti bývajú v často nevyhovujúcich podmienkach. Je vysoko otázne, či je správnou vládnu politiku podpora bezplatného cestovania vlakmi študentov vysokých škôl miesto toho, aby títo študenti mali zabezpečené atraktívne prostredie pre štúdium.

- V súčasnosti realizované projekty na slovenských vysokých školách, ako napríklad rekonštrukcia internátov sú len kozmetickými zmenami. Slovenské vysoké školstvo potrebuje masívne investície na vyrovnanie modernizačného dlhu.

Zároveň ako sme už spomenuli vyššie je otázna kvalita a počet vysokých škôl. Je na mieste pýtať sa, či je vhodné financovať verejnú vysokú školu v každom krajskom meste, či financovať niekoľko univerzít v okresných mestách. V rámci opatrení na skvalitnenie vysokého školstva navrhujeme hĺbkovú analýzu potrieb Slovenska vo vzťahu k vysokým školám a to s jasným cieľom redukovať počet verejných vysokých škôl. Tiež navrhujeme analýzu zlučovania niektorých vysokých škôl s cieľom dosiahnuť úspory z rozsahu.

Odchod slovenských študentov do zahraničia, najmä do Českej republiky je v prípade slovenských študentov takmer až „módnu“ záležitosťou. Aj keď trend odchodu študentov na špičkové české školy – Masarykovu univerzitu, či Univerzitu Karlovu v Prahe je motivovaný vysokou kvalitou škôl, slovenské vysoké školstvo má v ponímaní slovenskej verejnosti také zlé meno, že študenti častokrát odchádzajú na vysoké školy v Čechách, ktoré sú porovnateľnej, či dokonca horšej kvality ako na Slovensku. Tento problém by nemusel predstavovať až také významné riziko vtedy, ak by sa títo študenti vrátili späť, avšak to sa deje len v obmedzenej miere. Odporúčame preto vláde začať s reformou vysokého školstva bezodkladne a rúzne.

Napriek zlej kvalite, infraštruktúre a vnímaniu slovenského vysokého školstva v očiach širokej verejnosti na Slovensku je vzdelávanie na Slovensku atraktívne pre časť zahraničných študentov. Nejde však o dôkaz o kvalite školstva na Slovensku ale pri pohľade na fakt, odkiaľ títo študenti prichádzajú skôr dôkaz o ešte väčšej nekvalite domovských univerzít týchto prisťahovalcov. Väčšinu prisťahovalcov tvoria študenti z Ukrajiny a Srbska, pričom trend ich

počtu na slovenských školách je rastúci. Nejde však iba o vyššiu kvalitu škôl na Slovensku ako na Ukrajine, či v Srbsku, ale i o kultúrnu a najmä jazykovú blízkosť týchto občanov. Dokonca v smere kultúrnej a jazykovej blízkosti by sa dalo hovoriť o určitej konkurenčnej výhode napríklad voči Českej republike, kedy český jazyk môže študentom z Ukrajiny a Srbska byť vzdialenejší ako slovenčina. Zároveň v prípade motivácie študentov prichádzajúcich z Ukrajiny je jedným z dôvodov migrácie a štúdia na Slovensku nestabilná bezpečnostná situácia na východe krajiny. Je preto otázne, či by v prípade skončenia vojny títo študenti prichádzali na Slovensko študovať v rovnakej miere.

Vzhľadom na vyššie uvedené navrhujeme, aby došlo k rozšíreniu aktivít, ktoré sme popísali v kapitole možnosti motivácie študentov k štúdiu v SR aj v iných krajinách. Slovenské vysoké školy vykonávajú už náborové aktivity na Ukrajine, či v Srbsku, avšak na mieste je zamerať sa aj na iné krajiny, kde môže existovať kultúrna, či jazyková blízkosť (krajiny bývalej Juhoslávie). Je nereálne v krátkodobom horizonte očakávať zvyšovanie počtu študentov z krajín EÚ. Zaujímavou možnosťou z hľadiska celosvetových trendov sa javí možnosť získavania čínskych študentov. Ide však o oblasť, ktorú treba preskúmať.

V prípade získania študentov zo zahraničia treba uľahčiť nielen ich integráciu do slovenského prostredia. V tomto smere je pozitívne, že viaceré vysoké školy uskutočňujú jazykové kurzy pre týchto študentov, či zabezpečujú individuálny prístup najmä v úvodných mesiacoch pobytu v krajine. Zo strany štátu je nevyhnutné tieto aktivity podporovať. Taktiež je nevyhnutné sprístupniť systém štipendií pre kvalitných študentov zo zahraničia.

Najdôležitejšie je však udržanie týchto študentov na slovenskom pracovnom trhu po skončení školy. V prípade vzdelávania týchto študentov na Slovensku a ich následnom odchode ide len o vyčerpanie vzácnych zdrojov bez dodatočného prínosu. V prípade študentov, ktorí vyštudujú vysokú školu na Slovensku v štandardnom dennom štúdiu je na mieste otázka, či nie je vhodné zjednodušiť proces získania slovenského štátneho občianstva s rovnakými právami pre slovenský pracovný trh ako majú slovenskí občania.

Ako vyplýva z tejto kapitoly, najväčší problém z hľadiska migrácie predstavuje odchod slovenskej pracovnej sily do zahraničia a stav slovenského vysokého školstva. Kým v prípade odchodu kvalifikovanej pracovnej sily do zahraničia je možné zabezpečiť návrat tejto pracovnej sily len tak, že dôjde k zvyšovaniu platového ohodnotenia a zvyšovaniu kvality a dostupnosti služieb na Slovensku, v prípade vysokého školstva nie je možné výsledky dosiahnuť bez hĺbkových reforiem.

Reformy slovenského vysokého školstva, ktorými sa dosiahne vyššia kvalita a v spolupráci s riešením kritického technického stavu slovenských vysokých škôl budú mať za následok zníženie odchodu slovenských študentov do zahraničia a zároveň zvýšenie prílevu zahraničných študentov na Slovensko.

Taktiež máme za preukázané, že práve tieto dva faktory – zvýšenie miezd a riešenie kvality školstva v spolupráci s kvalitnou verejnou politikou v oblasti dôchodkového zabezpečenia predstavujú aj riešenie demografického problému na Slovensku.

ZÁVER

Migrácia je témou, ktorá vo viacerých krajinách zasiahla nielen do bežného života pôvodných občanov krajiny, ale i do politickej kampane. Ide však o jav, ktorý je nevyhnutný a vplyvom otvorenia hraníc môže byť žiadúci.

V tejto rozsiahlej štúdii sme sa zamerali na všetky dostupné aspekty migrácie. Závěry analýzy sú jednoznačné.

Migrácia sa dotýka Slovenska a to v oboch faktoroch, ako nelegálnej tak i v prípade legálnej migrácie. V prípade nelegálnej migrácie nie je Slovensko cieľovou destináciou migrantov, o čom svedčí počet azylových konaní. Cieľom je najmä prekročenie spoločnej hranice s Ukrajinou a pokračovanie smerom do krajín západnej Európy.

V prípade legálnej migrácie ide o pomerne nový jav, ktorý je pre viacero Slovákov prekvapujúci. Slovensko bolo dlho vnímané najmä ako krajina, ktorá mala problém skôr s odlivom pracovnej sily, avšak vplyvom ekonomického vývoja sa postupne stáva aj cieľom migrantov viacerých krajín.

Tento fakt je však mimoriadne potešujúci. Demografický vývoj nasvedčuje tomu, že slovenská populácia starne. To spôsobuje množstvo problémov. Na jednej strane dochádza k zvýšeným potrebám financovania väčšieho množstva starých ľudí, čo vytvára tlak na rozpočet z pohľadu zdravotníctva a vyplácania dôchodkových nárokov. Na druhej strane odchádza do dôchodku časť profesií, kde existuje len obmedzená náhrada. Príkladov je viacero, pri zrýchľujúcom sa ekonomickom raste majú zamestnávateľia problém nájsť dostatok operátorov výroby (najmä vo vybraných regiónoch), ale i nedostatok lekárov a pod.

V prípade legálnej migrácie stúpa najmä počet migrantov z Ukrajiny a zo Srbska. V prípade ukrajinských občanov je tento trend nárastu zrejmý od roku 2014, čo čiastočne môže súvisieť aj s nestabilnou politicko-bezpečnostnou situáciou v tejto krajine. V prípade občanov Srbska

môže byť hlavným motivačným faktorom relatívna geografická, jazyková a kultúrna blízkosť, pričom časť týchto občanov pochádza z regiónov, kde dlhodobo žila slovenská menšina a teda ide o etnických Slovákov so srbským občianstvom. Konštatujeme, že v súčasnosti je takto na slovenskom trhu práce zamestnaných (legálny pobyt) už viac ako 20 000 cudzincov.

V prípade cudzincov z krajín EÚ/EHP môžeme konštatovať, že aj tých pôsobí, resp. pracuje na slovenskom území väčšie množstvo ako v minulosti. Prílev týchto cudzincov je značný najmä z Rumunska. Taktiež neprekvapí, že množstvo cudzincov pracujúcich na Slovensku pochádza z Českej republiky a Maďarska. Naopak, podiel Poliakov, pracujúcich na Slovensku je skôr zanedbateľný.

Odlišná je ale štruktúra pracovnej sily, ktorá prichádza na Slovensko. Kým v prípade občanov Ukrajiny a Srbska ide najmä o nižšie kvalifikovanú pracovnú silu, ktorá pracuje v jednoduchších prevádzkach s nižšou pridanou hodnotou, z krajín EÚ/EHP prichádza vyššie kvalifikovaná pracovná sila, ktorá častokrát pôsobí v riadiacich pozíciách. Tento pomer je ešte výraznejší, ak by sme „očistili“ občanov krajín EÚ/EHP prichádzajúcich na slovenský trh práce o občanov Rumunska. Práve Rumuni sa svojimi charakteristikami vzhľadom na vzdelanie a povolanie, ktoré vykonávajú najviac približujú občanom Ukrajiny a Srbska a na Slovensku vykonávajú skôr jednoduchšie činnosti s nižšou pridanou hodnotou. Je zrejmé, že pri imigračnej politike Slovenska by bolo vhodné zamerať sa aj na získavanie kvalifikovanej pracovnej sily zo zahraničia.

V prípade emigrácie slovenských občanov môžeme vidieť postupne klesajúci trend odchodu do zahraničia. Avšak problémom v tomto prípade je najmä nedostatok kvalitných dát a usudzovať tak môžeme len na základe dát z VZPS. Platí, že do cudziny odchádzajú vyššie kvalifikovaní občania, s najmä úplným stredným odborným vzdelaním.

Samostatnú kapitolu predstavuje problematika školstva a to s ohľadom na migráciu vysokoškolských študentov. V prípade emigrácie študentov konštatujeme, že v ČR dlhodobo študuje viac ako 20 000 študentov a to najmä na Masarykovej Univerzite v Brne, alebo na

Univerzite Karlovej v Prahe. Z týchto študentov sa podľa výskumov späť na Slovensko po skončení štúdia vráti približne polovica. Ak započítame aj ostatné krajiny, kde Slováci študujú (ide najmä o Veľkú Britániu, Maďarsko), emigrácia študentov a ich následné (ne)vracanie sa späť do vlasti predstavuje významné riziko pre slovenskú ekonomiku.

V prípade imigrácie študentov na Slovensko je možné badať zrýchľujúci sa trend nárastu počtu študentov. Ide najmä o občanov Ukrajiny, čo opäť môže súvisieť s nestabilnou bezpečnostnou situáciou v krajine a občanov Srbska, kde opäť prichádza časť etnických Slovákov študovať na Slovensko. Počet zahraničných študentov na slovenských vysokých školách dosahuje cca 9 000. Zaujímavé je, že čiastočne je Slovensko atraktívne aj pre študentov z ČR a z Nemecka. Čo sa týka zahraničných doktorandov, ich počet je na slovenských univerzitách skôr zanedbateľný, avšak vplyvom nárastu študentov z Ukrajiny, ktorí absolvujú denné štúdium na Slovensku rastie a v budúcnosti je možné očakávať ešte väčší rast aj počtu zahraničných doktorandov študujúcich na Slovensku (najmä však na verejných vysokých školách).

Slovenské vysoké školy, s výnimkou zopár fakúlt (napríklad medicínske fakulty) majú absorpčnú kapacitu prijať oveľa viac študentov zo zahraničia a každoročne ostávajú nevyužitú tisícky miest a nenaplnenú kapacitu. V tomto kontexte je vhodné apelovať na vládu, aby zhodnotila možnosti zlepšenia vysokoškolského prostredia na Slovensku.

Treba povedať, že kvalitatívna úroveň slovenských vysokých škôl je dlhodobo nízka, slovenské univerzity sa neumiestňujú na popredných priečkach svetových rebríčkov. Problémom je tiež materiálne – technické vybavenie škôl, staré a nevyhovujúce priestory ako i internáty. Na začiatku je tiež marketing a integrácia príchodu zahraničných študentov. V tomto smere však školy realizujú určité aktivity, ktoré je do budúcnosti nutné podporiť. Avšak všeobecné konštatovanie je, že v prípade slovenských škôl a ich výberu zahraničnými uchádzačmi (z Ukrajiny a Srbska) rozhoduje ani nie tak ich kvalita, ako skôr jazyková a kultúrna blízkosť krajiny, geografická blízkosť krajiny a lepšia kvalita v porovnaní s domovskými krajinami.

V prípade kvalitných uchádzačov z týchto krajín, ktorí sa obzerajú po kvalitnejšom štúdiu v zahraničí je však prvá voľba skôr a radšej Česká republika ako Slovensko.

Riešenie školstva, a to vzhľadom na ciele tejto štúdie najmä univerzitného je nástrojom, ako možno riešiť aj demografickú otázku v SR. V opačnom prípade je možné v nasledujúcich rokoch očakávať spomalenie hospodárskeho rastu, prepád konkurencieschopnosti slovenskej ekonomiky a nedostatok kvalifikovanej pracovnej sily. V časti odporúčaní sa preto venujeme najmä odporúčaniam na zmenu vysokoškolského vzdelávania v SR.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ABELLA, M. 2006. Global competition for skilled workers and consequences, v C. Kuptsch and E. Pang (eds). *Competing for Global Talent*. ILO, Geneva, pp. 11–32.

AGASISTI, T., & DAL BIANCO, A. (2007). Determinants of college student migration in Italy: Empirical evidence from a gravity approach. Available at SSRN 1063481.

Allen, H. W. (2010). Language-learning motivation during short-term study abroad: An activity theory perspective. *Foreign Language Annals*, 43(1), 27-49.

BAHNA, M. - SEKULOVÁ, M. 2019. *Crossborder Care: Lessons from Central Europe*, Cham: Palgrave Macmillan, 149 s.

BAHNA, M. 2014. Slovak care workers in Austria: How important is the context of the sending country, *Journal of Contemporary European Studies* 22(4): 411-426.

BAHNA, M. 2018. Study choices and returns of international students: On the role of cultural and economic capital of the family. *Population, Place and Space*, 24(2): e2082.

BALÁŽ, V. - KARASOVÁ, K. 2017. Geographical Patterns in the Intra-European Migration before and after Eastern Enlargement: The Connectivity Approach, *Ekonomický časopis*, 65(1):3-30

BALÁŽ, V. - WILLIAMS, A.M. - CHRANČOKOVÁ M. 2017. Connectivity as the Facilitator of the Intra-European Student Migration. *Population, Place and Space*. 24(3): e2101.

BARTRAM, B. 2007. The sociocultural needs of international students in higher education: A comparison of staff and student views. *Journal of Studies in International Education*, 11(2), 205-214.

BASHIR, S. 2007. Trends in International Trade in Higher Education: Implications and Options for Developing Countries. *Education Working Paper Series*, Number 6. World Bank Publications.

BEINE, M., NOEL, R., & RAGOT, L. 2014. The determinants of international mobility of students. *Economics of Education Review*, 41: 40-54.

BLEHA, B. - ŠPROCHA, B. - VAŇO, B. 2013. Prognóza populačného vývoja Slovenskej republiky do roku 2060, Bratislava: INFOSTAT – Výskumné demografické centrum, 2013, ISBN 978-80-89398-23-2

BODYCOTT, P. (2009). Choosing a higher education study abroad destination: What mainland Chinese parents and students rate as important. *Journal of Research in International Education*, 8(3), 349-373.

BRÁZDOVIČOVÁ, K. 2011. „Migračná politika v Spolkovej republike Nemecko“ v Štefančík, R. a Lenč, J. (eds.) *Migračná politika národných štátov*, Trnava: SSRP, ISBN 978-80-969043-3-4, na:

<https://books.google.sk/books?id=OyJxCgAAQBAJ&pg=PA63&lpg=PA63&dq=druhy+migracie&source=bl&ots=ffcW066DXK&sig=vW0L2aE5t-Cnf3VlixTy8jBppfE&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwjLlvf3kurZAhUD3KQKHAT-D9g4FBD0AQhOMAU#v=onepage&q&f=false>

BRITAŇÁK, J. - CHRIBIK, M. - NĚMEC, D., ŠÁLYOVÁ - J. VRBOVSKÝ, R. - Náklady a výnosy studia slovenských studentů Masarykovy univerzity a vysokých škol v České republice, Brno: Masarykova Univerzita, 2015, 36s

BROOKS, R. - WATERS, J. 2011. *Student Mobilities, Migration and the Internationalization of Higher Education*. London: Palgrave, Macmillan.

BURJAN, V. A KOL. 2017. Učiace sa Slovensko, Bratislava: Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu, 2017, bez ISBN

BÚTOROVÁ, Z., MESEŽNIKOV, G. (2017): Zaostreň na extrémizmus. Výskumná štúdia. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky.

BYUN, K. - KIM, M. 2011. Shifting patterns of the government's policies for the internationalization of Korean higher education. *Journal of Studies in International Education*, 15(5), 467-486.

CARUSO, R. - DE WIT, H. 2015. Determinants of Mobility of Students in Europe Empirical Evidence for the Period 1998-2009. *Journal of Studies in International Education*, 19(3), 265-282

CASTLES, S. - DE HAAS, H. - MILLER, M. J. 2013. *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Macmillan International Higher Education.

CENTRUM VEDECKO-TECHNICKÝCH INFORMÁCIÍ SR 2019. Štatistické ročenky školstva, Bratislava: CVTI, bez ISBN, Dostupné na: https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/statisticka-rocenka-publikacia/statisticka-rocenka-vysoke-skoly.html?page_id=9596

CHISWICK, B. R. (ED.) 2011. *High-Skilled Immigration in a Globalized Labor Market*, Washington DC: American Enterprise Institute.

CHOUDAHA, R. 2017. Three waves of international student mobility (1999–2020). *Studies in Higher Education*, 42(5), 825-832.

COHEN, S. A. - DUNCAN, T. - THULEMARK, M. 2015 Lifestyle Mobilities: The Crossroads of Travel, Leisure and Migration. *Mobilities*, 10:1, 155-172

CRACIUN, D. 2015. Systematizing internationalization policy in higher education: Towards a typology. *Perspectives of Innovations, Economics and Business*, 15(1), 49-56.

DE HAAS, H. (2011). The Determinants of International Migration: Conceptualizing Policy, Origin and Destination Effects. Oxford: International Migration Institute. *IMI Working Paper* No. 32.

DE WIT, H. (2018), The new dynamics in international student circulation. *University World News*, 6 July 2018. Dostupné na:

<https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20180704143553337>.

DEBRAY, C., OATEY, H. S. (2017). Five Top Tips for Integrating International and Domestic Students. Tribal Group Blog. Dostupné na: <https://blog.tribalgroupp.com/blog/five-top-tips-for-integrating-international-and-domestic-students>

DG EMPLOYMENT (2013): [*Mobility in Europe*](#)

DG EMPLOYMENT (2014): [*EU Employment and Social Situation Quarterly*](#)

DG EMPLOYMENT (2015): [*Employment and Social developments in Europe 2015*](#);

EGRON-POLAK, E. - HUDSON, R. 2014. *Internationalization of higher education: Growing expectations, fundamental values*, IAU 4th Global Survey, International Association of Universities

EUROPEAN COMMISSION (2019). Country Report Slovakia 2019. Accompanying the document 2019 European Semester: Assessment of progress on structural reforms, prevention and correction of macroeconomic imbalances, and results of in-depth reviews under Regulation (EU) No 1176/2011. Dostupné na https://ec.europa.eu/info/publications/2019-european-semester-country-reports_en

EUROPEAN COMMISSION 2018. [*The 2018 Ageing Report Economic & Budgetary Projections for the 28 EU Member States \(2016-2070\)*](#), Institutional Paper 079 / May 2018

EUROPEAN COMMISSION 2019. [ERASMUS+ 2017 IN NUMBERS, Country Factsheet for Slovakia](#)

EUROPEAN COMMISSION 2019. [Erasmus+ statistics](#).

EUROPEAN MIGRATION NETWORK (EMN) (2019). *Attracting and Retaining International Students in the EU*. Brussels: European Migration Network.

EUROPEAN MIGRATION NETWORK (EMN) 2019. *Attracting and Retaining International Students in the EU*. Brussels: European Migration Network.

EURÓPSKA KOMISIA (2015). *Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov z 13. mája 2015: Európska migračná agenda*. COM(2015) 240 final. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-SK/TXT/?uri=CELEX:52015DC0240&from=EN> (citované 31.10.2019).

EURÓPSKA KOMISIA (2016). *Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov zo 7. júna 2016: Akčný plán pre integráciu štátnych príslušníkov tretích krajín*. COM(2016) 377 final. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0377&from=EN>

EURÓPSKA KOMISIA (2016). *Revision of the EU Blue Card Directive – Factsheet*. Dostupné na: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/20160607/factsheet_revision_eu_blue_card_en.pdf (citované 31.10.2019).

EURÓPSKA KOMISIA (2018). *Factsheet: ERASMUS+: a turning point in the lives of 5 million students. Impact Studies – Results*. Dostupné na:

https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/resources/documents/erasmus-impact-studies-factsheet_en (citované 31.10.2019).

EURÓPSKA KOMISIA (2018). *Rozpočet EÚ: Komisia navrhuje zdvojnásobiť financovanie programu Erasmus*. Tlačová správa, 30. máj 2018. Dostupné na:

https://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3948_sk.htm (citované 31.10.2019).

EURÓPSKA KOMISIA (2019). Správa o Slovensku 2019. Európsky semester 2019: Hodnotenie pokroku dosiahnutého pri vykonávaní štrukturálnych reforiem, pri prevencii a náprave makroekonomických nerovnováh a výsledky hĺbkových preskúmaní na základe nariadenia (EÚ) č. 1176/2011. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/2019-european-semester-country-report-slovakia_sk.pdf

EURÓPSKA KOMISIA 2015. *Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov z 13. mája 2015: Európska migračná agenda*. COM(2015) 240 final. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-SK/TXT/?uri=CELEX:52015DC0240&from=EN> (citované 31.10.2019).

EURÓPSKA KOMISIA 2016. Revision of the EU Blue Card Directive – Factsheet. Dostupné na: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/20160607/factsheet_revision_eu_blue_card_en.pdf (citované 31.10.2019).

EURÓPSKA KOMISIA 2018. Factsheet: ERASMUS+: a turning point in the lives of 5 million students. Impact Studies – Results. Dostupné na: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/resources/documents/erasmus-impact-studies-factsheet_en (citované 31.10.2019).

EURÓPSKA KOMISIA 2018. *Rozpočet EÚ: Komisia navrhuje zdvojnásobiť financovanie programu Erasmus*. Tlačová správa, 30. máj 2018. Dostupné na:

https://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3948_sk.htm (citované 31.10.2019).

EURÓPSKA KOMISIA, EUROSTAT (2015). *Methodological manual on learning mobility in tertiary education*. Dostupné na: https://circabc.europa.eu/sd/a/3bc0cfff-6ba0-462b-a799-5b75490868b7/Methodological%20manual%20on%20LM_rev_28072015.pdf (citované 31.10.2019).

EURÓPSKA KOMISIA, EUROSTAT 2015. *Methodological manual on learning mobility in tertiary education*. Dostupné na: https://circabc.europa.eu/sd/a/3bc0cfff-6ba0-462b-a799-5b75490868b7/Methodological%20manual%20on%20LM_rev_28072015.pdf (citované 31.10.2019).

EURÓPSKY PARLAMENT 2019. Legislative Train Schedule. Towards New Policy on Migration. Dostupné na: <http://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-towards-a-new-policy-on-migration/file-jd-revision-of-the-blue-card-directive> (citované 31.10.2019)

EUROSTAT 2018. Learning mobility statistics. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Learning_mobility_statistics (citované 31.10.2019).

EUROSTAT 2018. [Migrant integration. 2017 edition](#).

EUROSTAT 2019 Graduates in tertiary education by age groups - per 1000 of population aged 20-29.

EUROSTAT 2019. *EU and EFTA citizens who are usual residents in another EU/EFTA country*

EUROSTAT 2019. Foreign-born population by country of birth, 1 January 2018

FINDLAY, A. 2011. "An Assessment of Supply and Demand-Side Theorisations of International Student Mobility." *International Migration* 49 (2): 162–190.

GERHARDS, J., & HANS, S. (2013). Transnational human capital, education, and social inequality. Analyses of international student exchange. *Zeitschrift für Soziologie*, 42(2), 99-117.

GONZÁLEZ, C. R., MESANZA, R. B., & Mariel, P. (2011). The determinants of international student mobility flows: an empirical study on the Erasmus programme. *Higher education*, 62(4), 413-430.

GRIBBLE, C. 2008. Policy options for managing international student migration: the sending country's perspective. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 30(1), 25-39.

HAGEN-ZANKER, JESSICA 2008. Why Do People Migrate? A Review of the Theoretical Literature (January 2008). *Maastricht Graduate School of Governance Working Paper* No. 2008/WP002. Dostupné na SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1105657>.

Herich, J. (2017). *Anticipácia vývoja počtu novoprijatých študentov a absolventov vysokých škôl do roku 2025*. Academia 3(2017), pp. 3 – 14. Dostupné na

https://www.cvtisr.sk/buxus/docs/ACADEMIA/2017/3-2017acad_web.pdf

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/data-o-studentech-poprve-zapsanych-a-absolventech-vysokych>

https://dsia.msmt.cz/vystupy/vu_vs_f2.html

<https://shieldgeo.com/hungary-immigration-and-work-permits/>

<https://www.alianciapas.sk/wp-content/uploads/2015/12/Talenty-pre-Slovensko.pdf>

https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/skolstvo/vysoke-skoly/medzinarodny-projekt-eurostudent/eurostudent-vi.html?page_id=15961

https://www.czso.cz/csu/cizinci/2-ciz_nelegalni_migrace

https://www.czso.cz/csu/cizinci/4-ciz_zamestnanost#cr

<https://www.iom.sk/sk/migracia/migracia-na-slovensku.html>

<https://www.mvcr.cz/migrace/docDetail.aspx?docid=21657719&docType=ART&chnum=1>

https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/zamestnavanie-cudzincov-statistiky.html?page_id=10803

INŠTITÚT FINANČNEJ POLITIKY 2017. [Host' do domu. Analýza príchodov a návratov obyvateľstva na Slovensko](#). Bratislava, Ministerstvo financií SR, bez ISBN

INŠTITÚT FINANČNEJ POLITIKY 2017. [Odliv mozgov po slovensky. Analýza odchodov Slovákov do zahraničia od roku 2000](#). Bratislava, Ministerstvo financií SR, bez ISBN

INŠTITÚT VZDELÁVACEJ POLITIKY (IVP) (2015). Čo skutočne merajú medzinárodné rebríčky vysokých škôl. Komentár 1/2015. MŠVVaŠ SR. Dostupné na:

<https://www.minedu.sk/data/att/7887.pdf>

JURČOVÁ D. - PILINSKÁ, V. Obvyklý pobyt občanov SR a odhad nevidovanej migrácie, Bratislava: INFOSTAT – Výskumné demografické centrum, 2014

KADLEČÍKOVÁ, J. 2016. „1. časť: Odborné podklady o migrácii“ in Slovenská debatná asociácia (ed.) *Rozumne o migrácii: Manuál pre organizátorov verejných podujatí*, Centrum pre výskum etnicity a kultúry a Slovenská debatná asociácia, Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, na http://cvek.sk/wp-content/uploads/2016/02/Manua%CC%81l_Rozumne-o-migracii_finalna-verzia.pdf

KAHANEK, M. - KRÁLIKOVÁ, R. 2011. Pulls of International Student Mobility. Discussion paper 6233. Institute for the Study of Labour. *IZA Discussion Paper No. 6233*, Bonn: Institute for the Study of Labour.

KAHANEK, M. - ZIMMERMANN, K.F. 2008. Migration, the Quality of the Labour Force and Economic Inequality. *IZA Discussion Paper No. 3560*, Bonn: Institute for the Study of Labour.

KAHANEK, M. - ZIMMERMANN, K.F. 2009. International Migration, Ethnicity, and Economic Inequality v W. Salverda, B. Nolan and T. M. Smeeding (eds.). *The Oxford Handbook of Economic Inequality*. Oxford: Oxford University Press, 455 – 490.

KAHANEK, M. & KRÁLIKOVÁ, R. (2011). Pulls of International Student Mobility. Discussion paper 6233. Institute for the Study of Labour. *IZA Discussion Paper No. 6233*, Bonn: Institute for the Study of Labour.

KING, R. 2017. Theorising new European youth mobilities. *Population Space and Place* 24(5):e2117

KNIGHT, J. 2012. Student mobility and internationalization: Trends and tribulations. *Research in Comparative and International Education*, 7(1), 20-33.

KOLLÁR, R. (2017). Sociálno-ekonomické podmienky života denných študentov vysokých škôl na Slovensku. Záverečná správa z výskumu EUROSTUDENT VI. Bratislava: CVTI.

KOUBA, K. (2019). Balancing Study Abroad Student Inflows and Outflows: An Institutional Perspective. *Journal of Studies in International Education*, 1-18.

KREMSKÝ, P. 2015. Talenty pre Slovensko, 2015, Bratislava: Podnikateľská aliancia Slovenska, bez ISBN

KRUEGER, A. B., & LINDAHL, M. (2001). Education for growth: why and for whom? *Journal of economic literature*, 39(4), 1101-1136.

KUDO, K. (2016). Social representation of intercultural exchange in an international university. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 37(2), 256-268.

KUPTSCH, C. - PANG, E. 2006. *Competing for Global Talent*. Geneva: ILO

LEE, C.F. (2014). An investigation of factors determining the study abroad destination choice: a case study of Taiwan. *Journal of Studies in International Education*, 18(4), 362-381.

LEONTIYEVA, Y. & KOPECKÁ, L. (2018). Ukrainian Students in Czech Republic: Human Capital Perspectives. Kyiv: Institute of Public Affairs and CEDOS. Dostupné na <https://cedos.org.ua/en/articles/ukrainski-studenty-v-chekhii-polityky-zaluchennia-intehratsii-ta-motyvatsiia-i-plany-studentiv>

LEPORI, B., SEEGER, M. AND BONACCORSI, A. (2015). *Competition for talent. Country and organizational-level effects in the internationalization of European higher education institutions*. Research Policy 44: 789–802.

LETAVAJOVÁ, S. A DIVINSKÝ, B. 2019. *Náš spoločný domov: Migrácia a rozvoj na Slovensku*, Slovenská katolícka charita, na [https://www.charita.sk/cojedomov/N%C3%A1%C5%A1%20spolo%C4%8Dn%C3%BD%20domov%20\(SK\).pdf](https://www.charita.sk/cojedomov/N%C3%A1%C5%A1%20spolo%C4%8Dn%C3%BD%20domov%20(SK).pdf)

MARGINSON, S. 2014. Student Self-formation in International Education. *Journal of Studies in International Education*, 18 (1), 6–22.

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNE 2018. Výročná zpráva o činnosti 2018, Brno: Masarykova Univerzita, bez ISBN

MCCOLLUM, D. AND FINDLAY, A. 2015. 'Flexible' workers for 'flexible' jobs? The labour market function of A8 migrant labour in the UK. *Work, Employment and Society*, 29(3): 427-443-

McMahon, M. E. (1992). *Higher education in a world market*. *Higher Education*, 24(4), 465–482.

MEDZINÁRODNÁ ORGANIZÁCIA PRE MIGRÁCIU 2019. *Základné pojmy v oblasti migrácie a integrácie cudzincov*, Medzinárodná organizácia pre migráciu, na <https://www.iom.sk/sk/pre-media/zakladne-pojmy-o-migracii.html#migracia>

MINISTERSTVO FINANCIÍ SR (MF SR) (2019). Národný program reforiem SR. Dostupné na: <https://www.mfsr.sk/sk/financie/institut-financnej-politiky/strategicke-materialy/narodny-program-reforiem/narodny-program-reforiem.html>

MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR (MPSVR SR) (2014). Integrovaná politika Slovenskej republiky. Dostupné na <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/integracia-cudzincov/dokumenty/vlastny-material-integracna-politika-januar-2014.pdf>

MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY 2011 *Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020*, Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 574 z 31. augusta 2011, na https://www.emn.sk/phocadownload/documents/migracna_politika_sr_2020_sk.pdf

MINISTERSTVO ŠKOLSTVA, VEDY, VÝSKUMU A ŠPORTU (MŠVVŠ SR) (2016). Dlhodobý zámer vo vzdelávacej, vývojovej a ďalšej tvorivej činnosti pre oblasť vysokých škôl na roky 2016 – 2021. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/dlhodoby-zamer-ministerstva-a-jeho-aktualizacie/>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVA, VEDY, VÝSKUMU A ŠPORTU (MŠVVŠ SR) (2017). Národný program rozvoja výchovy a vzdelávania „Učiace sa Slovensko“. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/uciace-sa-slovensko/>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVA, VEDY, VÝSKUMU A ŠPORTU (MŠVVŠ SR) (2018). Národný program rozvoja výchovy a vzdelávania 2018 – 2027. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/17786-sk/narodny-program-rozvoja-vychovy-a-vzdelavania/>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVA, VEDY, VÝSKUMU A ŠPORTU 2018. Národná klasifikácia vzdelávania. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/files/3772.pdf> (zo 31.10.2019)

MINISTERSTVO VNÚTRA SR, ÚRAD HRANIČNEJ A CUDZINECKEJ POLÍCIE (2000-2019): [Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike](#)

MOSNEAGA, A., & WINTHER, L. (2013). Emerging talents? International students before and after their career start in Denmark. *Population, Space and Place*, 19(2), 181-195.

MŠVVaŠ (2016) - Správa o implementácii Podpornej schémy na návrat odborníkov zo zahraničia, 2016, Bratislava: MŠVVaŠ, bez ISBN, dostupné na: <https://www.minedu.sk/spravy-o-implementacii-podpornej-schemy-na-navrat-odbornikov-zo-zahranicia-za-jednotlive-roky/>

MÜNCH, C. & HOCH, M. (2013). The Financial Impact of Cross-border Student Mobility on the Economy of the Host Country, DAAD.

NKU (2017) – Záverečná správa Financovanie a hospodárenie verejných vysokých škôl, Bratislava: NKÚ, 2017, bez ISBN, dostupné na: <https://www.nku.gov.sk/documents/10157/749294/Záverečná+správa+Financovanie+a+hospodárenie+verejných+vysokých+škôl/c239afe7-4e16-430f-9c31-bb1da261309e>

NÚCEM (2019). Národná správa PISA 2018. NÚCEM, Bratislava. Dostupné na https://www.nucem.sk/dl/4636/Narodna_sprava_PISA_2018.pdf?fbclid=IwAR2jdgxTqn_5wbtbZ8N_GK2xdBdMgVBAeKstbzYELsOfz4hDuG2U-UOXOdU

OATEY, H. S., DAUBER, D. (2019). Internalisation and student diversity: how far are the opportunity benefits being perceived and exploited? *Higher Education: The International*

Journal of Higher Education Research. Dostupné na:

<https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10734-019-00386-4>

OECD - EUROPEAN COMMISSION 2014. Matching economic migration with labour market needs in Europe –Policy Brief. OECD, European Union.

OECD (2004). Internationalisation and Trade in Higher Education. Opportunities and Challenges. Centre for Educational Research and Innovation. OECD: Paris. Dostupné na: https://www.oecd-ilibrary.org/education/internationalisation-and-trade-in-higher-education_9789264015067-en

OECD (2011). *Education at a Glance 2011: Highlights*. Paris: OECD Publishing.

OECD (2016). *International mobility of highly skilled*, v OECD Science, Technology and Innovation Outlook 2016. Paris: OECD Publishing.

OECD (2017). Enhancing advanced skills to better meet labour market demand in the Slovak republic. OECD Economic Department Working Papers. Dostupné na https://www.oecd-ilibrary.org/economics/enhancing-advanced-skills-to-better-meet-labour-market-demand-in-the-slovak-republic_72c55c64-en

OECD (2017). Vzdelania a zručnosti. Posilnenie systému vzdelávania a získavania zručností v Slovenskej republike. Policy Brief. <http://www.oecd.org/policy-briefs/Slovakia-Policy-Brief-Education-and-Skills-SK.pdf>

OECD (2019). Mobility patterns of foreign and international students in 2017 in Education at a Glance 2019. OECD Publishing, Paris. Dostupné na https://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2019_f8d7880d-en

OECD 2019. Education at a Glance 2019: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/f8d7880d-en>.

OECD 2019. *Dataset: Foreign / international students enrolled.*

OECD 2019. *Education at a Glance 2019: OECD Indicators.* Paris: OECD Publishing.

OECD, European Commission (2014). Matching economic migration with labour market needs in Europe –Policy Brief. OECD, European Union.

OSN (2017) Population facts. United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division. Dostupné na:

https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/popfacts/PopFacts_2017-5.pdf (citované 31.10.2019)

PÁLENÍK A KOL. 2012 – Strieborná ekonomika v slovenskom, európskom a svetovom kontexte, Bratislava: Ekonomický ústav SAV, 2012, ISBN 978-807144-205-9

PAREY, M. - WALDINGER, F. 2010. Studying abroad and the effect on international labour market mobility: evidence from the introduction of Erasmus. *The Economic Journal* 121: 194–222.

RADA EURÓPSKEJ ÚNIE (2009). Smernica Rady 2009/50/ES z 25. mája 2009 o podmienkach vstupu a pobytu štátnych príslušníkov tretích krajín na účely vysokokvalifikovaného zamestnania. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-SK/TXT/?uri=CELEX:32009L0050&from=SK>

RADA EURÓPSKEJ ÚNIE (2011A). Závery Rady o novom programe EÚ pre vysokoškolské vzdelávanie. Dostupné na: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-SK/TXT/?uri=CELEX:52017XG1214\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-SK/TXT/?uri=CELEX:52017XG1214(01)&from=EN)

RADA EURÓPSKEJ ÚNIE (2011B). Závery Rady o referenčnej hodnote pre vzdelávaciu mobilitu. Dostupné na: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-SK/TXT/?uri=CELEX:52011XG1220\(06\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-SK/TXT/?uri=CELEX:52011XG1220(06)&from=EN)

RADA EURÓPSKEJ ÚNIE (2011c). Mládež v pohybe – podpora vzdelávacej mobility mladých ľudí. Odporúčanie Rady z 28. júna 2011 (2011/C 199/01). Dostupné na: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-SK/TXT/?uri=CELEX:32011H0707\(01\)&fromTab=ALL&from=GA](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-SK/TXT/?uri=CELEX:32011H0707(01)&fromTab=ALL&from=GA)

RADA EURÓPSKEJ ÚNIE 2009. Smernica Rady 2009/50/ES z 25. mája 2009 o podmienkach vstupu a pobytu štátnych príslušníkov tretích krajín na účely vysokokvalifikovaného zamestnania. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-SK/TXT/?uri=CELEX:32009L0050&from=SK>

RADA EURÓPSKEJ ÚNIE 2011. Mládež v pohybe – podpora vzdelávacej mobility mladých ľudí. Odporúčanie Rady z 28. júna 2011 (2011/C 199/01). Dostupné na: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-SK/TXT/?uri=CELEX:32011H0707\(01\)&fromTab=ALL&from=GA](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-SK/TXT/?uri=CELEX:32011H0707(01)&fromTab=ALL&from=GA)

RADA EURÓPSKEJ ÚNIE 2011. Závery Rady o novom programe EÚ pre vysokoškolské vzdelávanie. Dostupné na: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-SK/TXT/?uri=CELEX:52017XG1214\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-SK/TXT/?uri=CELEX:52017XG1214(01)&from=EN)

RADA EURÓPSKEJ únie 2011. Závery Rady o referenčnej hodnote pre vzdelávaciu mobilitu. Dostupné na: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-SK/TXT/?uri=CELEX:52011XG1220\(06\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-SK/TXT/?uri=CELEX:52011XG1220(06)&from=EN)

RADA EURÓPSKEJ ÚNIE A EURÓPSKY PARLAMENT 2016. Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/801 o podmienkach vstupu a pobytu štátnych príslušníkov tretích krajín na účely výskumu, štúdia, odborného vzdelávania, dobrovoľníckej služby, výmenných programov žiakov alebo vzdelávacích projektov a činnosti aupair. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-SK/TXT/?uri=CELEX:32016L0801&from=EN> (citované 31.10.2019)

RAGHURAM, P. (2013). Theorising the spaces of student migration. *Population, Space and Place*, 19(2), 138-154.

RIENTIES, B., GROHNERT, T., KOMMERS, P., NIEMANTSVERDIET, S., & NIJHUIS, J. (2011). Academic and social integration of international and local students at five business schools, a cross-institutional comparison in Van den Bossche, P., Gijssels, W. H., & Miltner, R. G. (Eds.). (2011). *Building learning experiences in a changing world*. Springer Science & Business Media, pp. 121-137.

ROBERTSON, S. 2006. Editorial. Brain drain, brain gain and brain circulation. *Globalisation, Societies and Education*, 4(1), 1–5.

RODRÍGUEZ GONZÁLES, C. - BUSTILLO MESANZA, R., - MARIEL, P. (2011): The determinants of international student mobility flows: An empirical study on the Erasmus programme. *Higher Education*, 62(4), 413–430.

ROSENZWEIG, M. R. (2006). Global Wage Differences and International Student Flows. *Brookings Trade Forum*, 57 – 86.

ROSENZWEIG, M.R. (2008). Higher Education and International Migration in Asia: Brain Circulation. In *Higher Education and Development*, edited by J.Y. Lin and B. Pleskovic. Washington D.C.: The World Bank

SÁNCHEZ-BARRIOLUENGO, M., & Flisi, S. (2017). *Student Mobility in Tertiary Education: institutional factors and regional attractiveness* (No. JRC108895). Joint Research Centre (Seville site).

SBA 2018. Analýza možností využitia migrácie do EÚ pre rozvoj podnikania v SR, Bratislava: Slovak Business Agency, 2018, bez ISBN

SIMPSON, O. (2008). Cost benefits of student retention policies and practices in Simpson, O., Bramble, W., & Panda, S. (2008). *Economics of distance and online learning*, pp:162-178.

SLOBODIAN, O., MARADYK, N., BENČ, V. (2018). Ukrainian Students in Slovak Republic: Policies of Engagement, Integration, Students' Motivation and Plans. Kyiv: Institute of Public Affairs and CEDOS. Dostupné na: <https://cedos.org.ua/en/articles/ukrainski-studenty-v-chehii-polityky-zaluchennia-intehratsii-ta-motyivatsiia-i-plan-y-studentiv>

ŠPROCHA B. - BLEHA B. - VAŇO, B. - BUČEK, J. Perspektívy, riziká a výzvy demografického vývoja najväčších miest Slovenska, Bratislava: INFOSTAT – Výskumné demografické centrum, ISBN 978-80-89398-36-2

ŠPROCHA B. - VAŇO, B. - JURČOVÁ, D. - PILINSKÁ V. - MESZÁROS, J. - BLEHA, B. 2014. Populačný vývoj v Slovenskej republike 2014, Bratislava: INFOSTAT – Výskumné demografické centrum, 2015, ISBN 978-80-89398-27-0

ŠPROCHA B., VAŇO, B., JURČOVÁ, D., PILINSKÁ V., MESZÁROS, J., BLEHA, B. – Demografický obraz najväčších miest Slovenska, Bratislava: Infostat, 2016, ISBN 978-80-89398-33-1

ŠPROCHA, B. - MAJO, J. 2016. Storočie populačného vývoja Slovenska I.: demografické procesy, Bratislava: INFOSTAT – Výskumné demografické centrum, 2016, ISBN 978-80-89398-30-0 EAN 9788089398300

ŠSTATISTICKÝ PORTÁL UNESCO UIS, dostupné na: <http://data.uis.unesco.org/>

ŠSTATISTICKÝ ÚRAD SR (2019): Výberové zisťovanie pracovných síl

Súhrnná správa o stave plnenia cieľov a opatrení Integrovačnej politiky Slovenskej republiky za rok 2015 (2016). Dostupné na

<https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/integracia-cudzincov/dokumenty/suhrnna-sprava-stave-plnenia-cielov-opatreni-integracnej-politiky-slovenskej-republiky-za-rok-2015.pdf> (citované 6.12.2019)

Súhrnná správa o stave plnenia úloh, zámerov a cieľov migračnej politiky za rok 2018 (2019).

Dostupné na <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/LP/2019/243>

THORN, K. - HOLM-NIELSEN, L. B. 2008. International mobility of researchers and scientists: Policy options for turning a drain into a gain. *The international mobility of talent: types, causes, and development impact*, 145-167.

THORN, K., & HOLM-NIELSEN, L. B. (2008). International mobility of researchers and scientists: Policy options for turning a drain into a gain. *The international mobility of talent: types, causes, and development impact*, 145-167.

To dá rozum (2019). Odchod študentov do zahraničia v *Analýza zistení o stave školstva na Slovensku*. Dostupné na <https://analyza.todarozum.sk/docs/382410002tu0a/> (citované 6.12.2019)

TRAN, L. T. 2016. Mobility as 'becoming': A Bourdieuan analysis of the factors shaping international student mobility. *British Journal of Sociology of Education*, 37(8), 1268-1289.

TUCCIO, M. (2019). Measuring and Assessing Talent Attractiveness in OECD Countries. OECD Social, Employment and Migration Working Papers No. 229. OECD.

UNESCO (2019). Total outbound internationally mobile tertiary students studying abroad. Dostupné na: <http://data.uis.unesco.org/index.aspx?queryid=172> (citované 31.10.2019)

UNESCO Institute for Statistics. [Inbound internationally mobile students by continent of origin](#).

UNHCR 2015. Asylum Trends 2014, dostupné na: <http://www.unhcr.org/551128679.html>

Univerzita Komenského (2019). Aktualizácia dlhodobého zámeru Univerzity Komenského na roky 2018 – 2019. Bratislava: Univerzita Komenského. Dostupné na: https://uniba.sk/fileadmin/ruk/legislative/2017/Aktualizacia_DZ_UK.pdf (citované 6.12.2019)

UOE data collection on formal education. Manual on concepts, definitions and classifications. UIS UNESCO, 2018. Dostupné na:

http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/ue2016manual_11072016_0.pdf

(citované 31.10.2019)

ÚPSVaR (2019): [Zamestnávanie cudzincov - štatistiky](#)

Úrad hraničnej a cudzineckej polície P PZ (2018). Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike. Dostupné na: <https://www.minv.sk/?rok-2018-1>

VAN BOUWEL, L., & VEUGELERS, R. (2013). The determinants of student mobility in Europe: the quality dimension. *European Journal of Higher Education*, 3(2), 172-190.

VAZIRANI, S., CARMONA, C., VIDAL, J., HERNAIZ-AGREDA, N., LÓPEZ-FRANCÉS, I., & BENLLOCH-SANCHIS, M. J. (2018). International students integration in classroom: Strategies and support by teachers and local students in higher education in *Karasawa, M., Yuki, M., Ishii, M., Uchida, K. Y., Sato, K. & Friedlmeier, W. (eds.) (2018). Venture into cross-cultural psychology: Proceedings from the 23rd Congress of the International Association for Cross-Cultural Psychology*. Dostupné na: https://scholarworks.gvsu.edu/iaccp_papers/150/

WAKELING, P., & JEFFERIES, K. (2013). The effect of tuition fees on student mobility: the UK and Ireland as a natural experiment. *British Educational Research Journal*, 39(3), 491-513.

WATERS, J. L. 2012. Geographies of International Education: Mobilities and the Reproduction of Social (Dis)advantage. *Geography Compass*, 6 (3): 123–136.

WEI, H. 2013. An empirical study on the determinants of international student mobility: a global perspective. *Higher Education*, 66(1), 105-122

WILDAVSKY, B. (EDS). 2010. *The Great Brain Race: How Global Universities Are Reshaping the World*. Princeton: Princeton University Press.

www.mortality.org

Zákon č. 5/2004 Z. z. Zákon o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov

ZWEIG, D. 2006. Competing for talent: China's strategies to reverse the brain drain. *International labour review*, 145(1-2), 65-90.

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

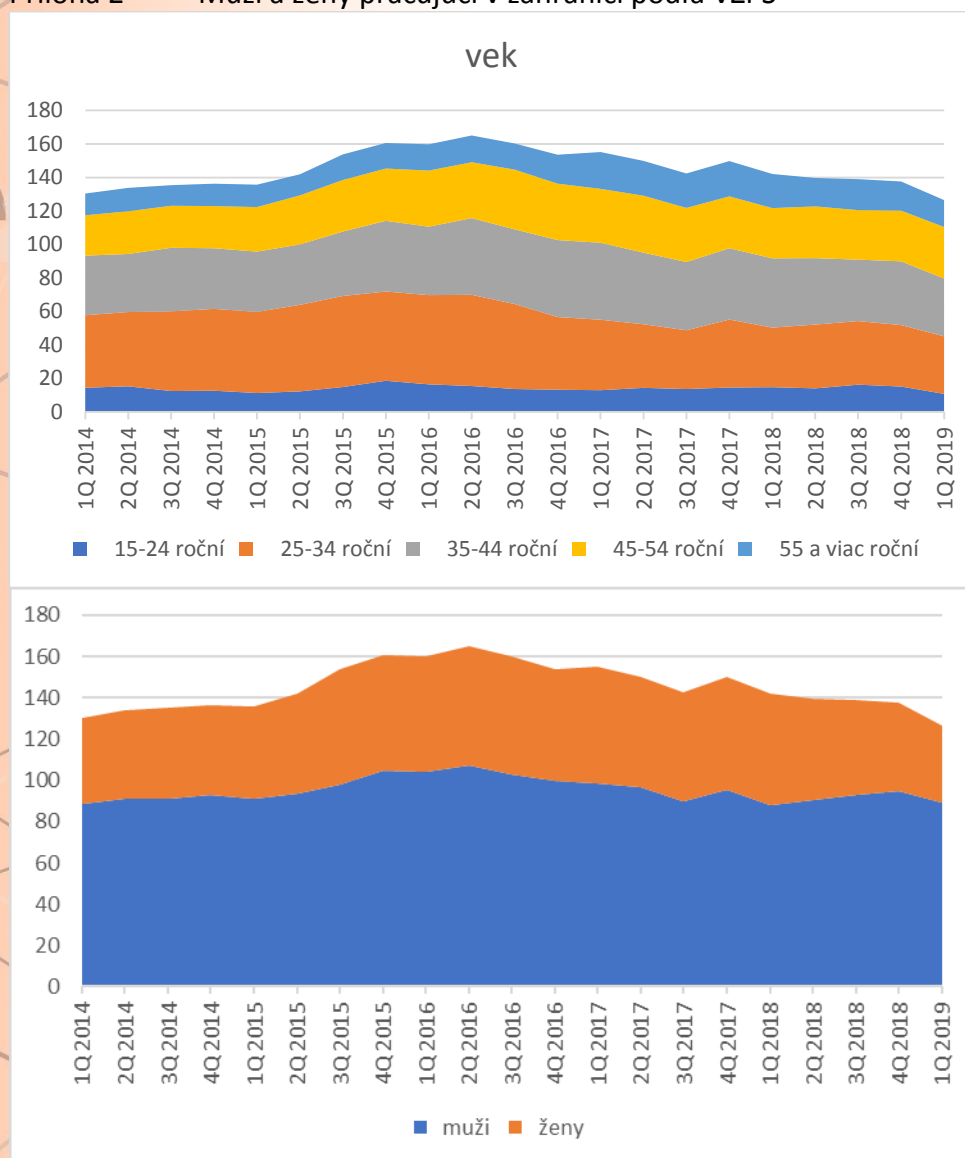
PRÍLOHY

Príloha 1 Vývoj podielu osôb vybraných vekových kategórií v najväčších mestách Slovenska medzi rokmi 1991 a 2016

Mesto	Podiel osôb (%) vo veku									
	0 – 14		15 – 49		0 – 19		20 – 64		65+	
	1991	2016	1991	2016	1991	2016	1991	2016	1991	2016
Banská Bystrica	26,1	13,1	54,4	47,4	33,6	16,9	58,7	66,6	7,7	16,5
Bratislava	23,3	15,2	52,6	47,4	30,7	18,4	59,0	64,5	10,3	17,1
Košice	25,3	14,4	54,9	49,5	34,2	19,2	58,5	65,0	7,3	15,9
Martin	26,8	13,6	53,3	48,3	34,6	17,9	58,8	66,2	6,6	15,9
Nitra	26,3	13,7	53,2	47,9	34,7	17,8	57,2	65,3	8,1	16,8
Poprad	30,8	14,0	54,2	49,8	39,2	18,8	55,4	66,5	5,4	14,6
Prešov	28,2	14,1	52,7	48,8	36,0	18,6	57,0	66,4	7,0	15,0
Prievidza	28,7	11,7	55,5	48,2	37,1	15,8	57,6	67,8	5,3	16,4
Trenčín	24,8	13,2	52,1	46,5	33,0	17,2	58,3	64,4	8,7	18,4
Trnava	26,3	14,1	54,6	48,5	35,2	18,1	57,0	66,1	7,7	15,9
Žilina	26,5	14,7	52,6	48,7	34,2	18,9	57,3	65,5	8,4	15,6
Slovensko	24,9	15,5	50,9	49,4	33,3	20,6	56,4	64,4	10,3	15,0

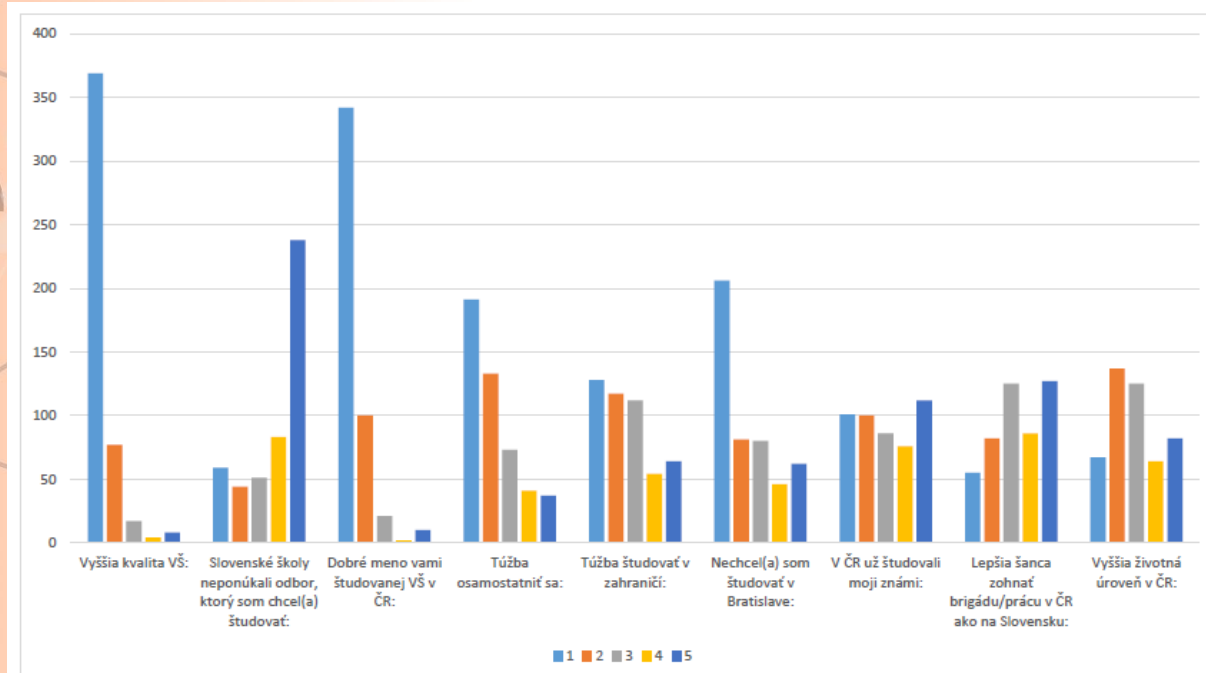
Zdroj: Šprocha a kol. (2017)

Príloha 2 Muži a ženy pracujúci v zahraničí podľa VZPS

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe VZPS (2019)

Príloha 3 Faktory ovplyvňujúce rozhodnutie študovať v ČR

Zdroj: Masarykova univerzita (2015)